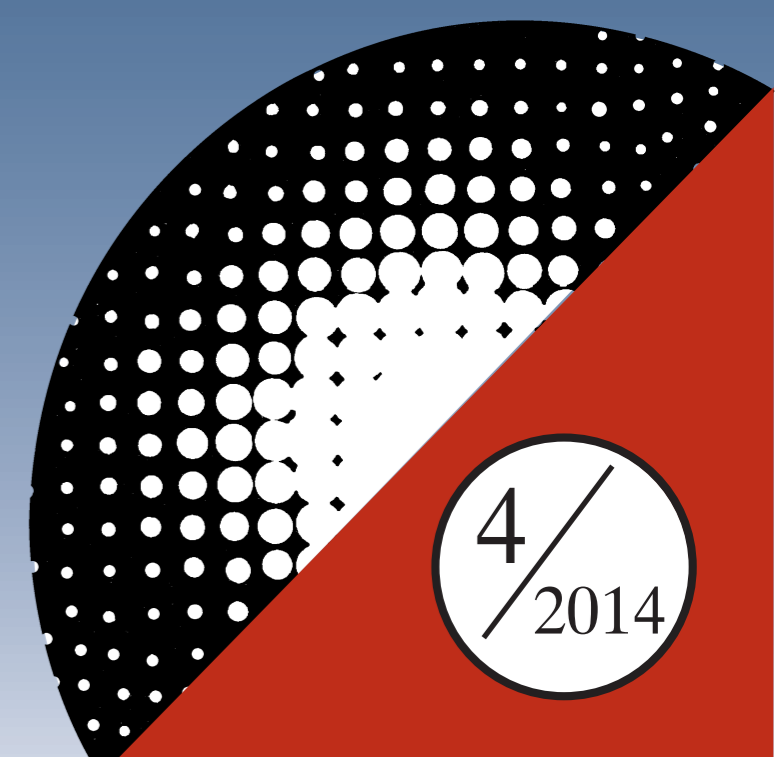

SPORTO
MOKSLAS

SPORT SCIENCE

4 / 2014

Žmogus gimsta epochoje – jis jos nepasirenka
Liudvikas Foerbachas

Niekada neišduoti tiesos

Likimas lėmė pažinti Česlovą Garbaliąuską, žmogų geranorišką, supratingą, išmintingą, šiltą ir nuoširdų, plačių interesų mokslininką, trenerį, organizatorių. Meilė ir atsidavimas savo darbui, atsakingumas, tikėjimas veiklos prasmingumu, nuolatinis tobulėjimas, noras dalintis patirtimi ir idėjomis su kitais daro šį žmogų unikalų ir nepaprastą. Tai, ką jis darė ir daro studentų sporto srityje, galima nusakyti Liudviko van Bethoveno žodžiais: „Iš širdies atejo, į širdį tenucina.“

Č. Garbaliąuskas – rankininkas, treneris, pedagogas, sporto organizatorius, sporto mokslininkas – gimė 1949 m. rugsėjo 14 d. Kaune. 1971 m. baigęs LVKKI, 1978–1979 m. dirbo Tarpkatedrinės mokslinės laboratorijos vedėju, nuo 1979 m. LVKKI dėstytojas, nuo 1986 m. docentas, 1988–1993 m. Sportinių žaidimų katedros vedėjas. 1983 m. Kijevo VKKI apgynė pedagogikos mokslų kandidato (nostrifikuotą daktaro) disertaciją tema „Tikslingas jaunųjų rankininkų (9–11 m.) sportinis rengimas“.

1967–1977 m. žaidė LVKKI, Kauno „Žalgirio“ ir „Granito“ vyrų rankinio meistrų komandose, du kartus (1971 ir 1973 m.) su „Granitu“ tapo Lietuvos čempionu, 1968–1973 m. buvo Lietuvos vyrų rankinio rinktinės žaidėjas, 1978–1987 m. treniravo LVKKI rankinio komandą. 1990 m. kartu su kitais įkūrė Lietuvos interkroso federaciją, tais pačiais metais buvo išrinktas Lietuvos studentų sporto asociacijos prezidentu. Lietuvos studentų sporto asociacija, vadovaujama Č. Garbaliąusko, gyvena visavertę kūrybinį ir dvasinį gyvenimą, plėtoja olimpinio švietimo ryšius su pasauliu. „Jei sugebėsi pažvelgti toliau už kitus – toli nueisi,“ – teigia Č. Garbaliąuskas. Jis pabrėžia, kad studentų sportiniame gyvenime ypatingą prasmę turi dorovinis pradai, garbingumas, kilnumas, sąžiningumas, atsakomybė, kultūringumas, orumas, kuklumas. Jubilieato organizacinės savybės, iškili asmenybė suvaidino ir vaidina ženklų vaidmenį studentų sporto istorijoje. Jis visada darė ir tebedaro tai, kas reikalinga valstybei, miestui, universitetui, visiems studentams.

Č. Garbaliąusko asmeniniai gebėjimai ir kompetencijos pasi-
reiškia akademinėje ir visuomeninėje veikloje. 1991 m. jis pirmasis Lietuvoje pradėjo populiarinti naujus žaidimus – interkrosą ir salės riedulį, 1997 m. kartu su kitais atkūrė SELL (Suomijos, Estijos, Lietuvos, Latvijos) žaidynes. Šėšių FISU (Tarpautinės universitetinio sporto federacijos) forumų dalyvis, 20-ies Lietuvos studentų

sportinių delegacijų vadovas pasaulio žiemos ir vasaros universiadose. Č. Garbaliąusko veikloje viskas paprasta, tikslu, skaidru, kilnu. Ten, kur išmintingai sutvarkytas studentų sportas, ten puikūs studentų pasiekimai ir universiadose bei olimpinėse žaidynėse. Beveik visi Lietuvos olimpiečiai yra baigę aukštąsias mokyklas arba studijuoja. Net 23 mūsų šalies studentai yra tapę olimpiniais čempionais, per 60 – prizinininkais. 2012 m. Londono olimpinėse žaidynėse dalyvavo 10 studentų, iš kurių keturi laimėjo medalius.

Č. Garbaliąuskas – du kartus buvo išrinktas į Lietuvos olimpinės akademijos (LOA) tarybą, 2010 m. tapo LOA akademiku. Ta proga sakė: „Dėkodamas už šį garbingą apdovanojimą suvokiū, kad jis priklauso ne man vienam, o visam Lietuvos universitetų sportui. Be bendro visų šalies universitetų sporto centrų, rektoratų, sporto federacijų, Švietimo ir mokslo ministerijos ilgamečio kryptingo darbo, mes nebūtume tiek pasiekę...“

Studentų sportas – iš tiesų didelė jėga, tik ją būtina surasti ir ugdyti, užtikrinant kruopštų darbą, įgyvendinant olimpinės idėjas ir tautos siekius. Č. Garbaliąuskas surengė Tarpžemyninę universitetų sporto konferenciją Kaune, joje dalyvavo visų penkių žemynų universitetų sporto lyderiai. Mums svarbiausia, kad šios Tarpžemyninės universitetų sporto plėtros idėjos sklinda iš Lietuvos. Iš mažos, bet ambicingos šalies. Šioms idėjomis pritaria šiuolaikinis universitetų sporto pasaulis ir Lietuvos universitetų sporto bendruomenė.

Č. Garbaliąuskas nemažą darbą nuveikė ir Lietuvos sporto mokslo srityje. Jo dėka leidžiamas žurnalas „Studentų sportas“. Tai dėstytojų, studentų sportinės, mokslinės veiklos veidrodis, atspindintis sporto šventes, festivalius, žaidynes, varžybas, mokslines konferencijas sporto tema. Mūsų jauniems ir patyrusiems mokslininkams atsiveria naujos olimpinės veiklos erdvės.

Č. Garbaliąuskas yra vienas autoritetingiausių sporto leidinių autorių. Parašė knygas: „Rankinis“ (1977 m.), „Žaidžiame rankinį“ (1982 m., 1986 m. rusų kalba), „Rankinio sąvokų aiškinimas“ (1987 m., su G. Irtmoniene), „Testavimas rankinio praktikoje“ (1987 m.), „Jaunųjų rankininkų atranka“ (1987 m.), „Rankinio rengimo valdymas“ (1987 m.), „Rankinio taktika“ (1988 m.), „Jaunųjų rankininkų greičio ir greičio jėgos ugdymas“ (1989 m.), „Lietuvos studentų sportas“ (2000 m., su J. Genevičiumi), „SELL studentų žaidynės“ (2003 m.), „Lietuvos studentų rankinis“ (2007 m., su G. Statulevičiumi), „Lietuvos studentų sporto istorija nuotraukose“ (2008 m.). Tai leidiniai, iš kurių žinių semiasi ir mokosi ne tik studentai, bet ir sportininkai, treneriai, dėstytojai.

Č. Garbaliąuskas 2007 m. apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu, 2009 m. – Lietuvos tautinio olimpinio komiteto Olimpine žvaigžde bei Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Sporto garbės komandoro ženkle.

Už šios trumpos faktų ir datų apžvalgos slėpi ypatingo daugiaplaučio talento žmogus. Docentas, daktaras Č. Garbaliąuskas yra puikus pedagogas Lietuvos sporto universitete, organizatorius, mokslininkas, vadovas, su pasiaukojimu, atsakingumu, kruopštumu ir išmintimi atliekantis visus darbus. Jaunus žmones, studentus jis traukia ne tik pedagogo talentu, bet ir humanistiniu bei patriotiniu nusiteikimu, supratimu, kad sporte viskas turi tarnauti jaunam žmogui, teikti viltį ir gyvenimo džiaugsmą. Net ir pralaimėjimai gali būti nuostabių mokytojų.

Jeigu Č. Garbaliąuską reiktų apibūdinti vienu žodžiu, aš įvardyčiau taip – lyderis, tai yra žmogus, kuris visada priekyje, o tam turi moralinę teisę, iškovotą sunkiu, sveikatą alinančiu darbu. Jo gyvenimo credo – niekada neišduoti tiesos, niekam nepasiklysti miške ir sąžinėje.

Gražaus jubiliejaus proga linkime didžiųjų darbų, kad jo veržlumas, energija, mokslinė išmintis niekada neišblėstų, kad ir toliau sėkmingai tęstų plačią, įvairiapusę mokslinę ir visuomeninę veiklą, plėtotų olimpinės idėjas ir siekius Lietuvoje ir pasaulyje. Su meile ateina viltis ir stiprybė. Ateitis aukščiau už mūsų dabartį.

Prof. habil. dr. Povilas Karoblis

SPORTO MOKSLAS 2014 4(78) VILNIUS SPORT SCIENCE

LIETUVOS SPORTO MOKSLO TARYBOS
LIETUVOS OLIMPINĖS AKADEMIJOS
LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETO
LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETO
ŽURNALAS

JOURNAL OF LITHUANIAN SPORTS SCIENCE COUNCIL, LITHUANIAN OLYMPIC
ACADEMY, LITHUANIAN SPORTS UNIVERSITY AND
LITHUANIAN UNIVERSITY OF EDUCATIONAL SCIENCES

LEIDŽIAMAS nuo 1995 m.; nuo 1996 m. – prestižinis žurnalas

ISSN 1392-1401

Žurnalas įtrauktas į:

INDEX COPERNICUS duomenų bazę

Indexed in INDEX COPERNICUS

Vokietijos federalinio sporto mokslo instituto
literatūros duomenų banką SPOLIT

Included into German Federal Institute for Sport Science
Literature data bank SPOLIT

REDAKTORIŲ TARYBA

Prof. habil. dr. Eugenija ADAŠKEVIČIENĖ (Klaipėdos u-tas)

Prof. habil. dr. Marijona BARKAUSKAITĖ (LEU)

Prof. habil. dr. Pavel CIEŠCZYK (Šėcino u-tas, Lenkija)

Doc. dr. Dainius GENYS (VDU)

Prof. dr. Jochen HINSCHING (Greisvaldo u-tas, Vokietija)

Prof. habil. dr. Jonas JANKAUSKAS (VU)

Prof. habil. dr. Janas JAŠČANINAS

(Gdansko kūno kultūros ir sporto akademija, Lenkija)

Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS (LOA, vyr. redaktorius)

Prof. dr. Romualdas MALINAUSKAS (LSU)

Prof. habil. dr. Kęstas MIŠKINIS (LOA)

Dr. Ines NIKOLAUS

(Tarptautinio P. de Kuberteno k-to v-bos narė, Vokietija)

Prof. habil. dr. Vahur ÖÖPIK (Tartu u-tas, Estija)

Dr. Einis PETKUS (LTOK)

Prof. habil. dr. Jonas PODERYS (LSU)

Doc. dr. Artūras POVILIŪNAS (LOA)

Prof. habil. dr. Algirdas RASLANAS (LEU)

Prof. habil. dr. Siergiej BOJCZENKO (Šėcino u-tas, Lenkija)

Prof. habil. dr. Antanas SKARBALIUS (LSU)

Prof. habil. dr. Juozas SKERNEVIČIUS (LEU)

Prof. dr. Arvydas STASULIS (VU)

Prof. dr. Rimantas STUKAS (VU)

Prof. dr. Aleksas STANISLOVAITIS (LSU)

Prof. habil. dr. Povilas TAMOŠAUSKAS (VGTU)

Vyr. redaktorius P. KAROBLIS +370 686 80 228

Atsakingasis sekretorius E. ABUŠOVAS +370 5 231 0047

El. paštas: sm@loa.lt

Dizainas Romo DUBONIO

Viršelis dail. Rasos DOČKUTĖS

Redaktorė ir korektorė Zita ŠAKALINIENĖ

Anglų k. redaktorė Ramunė ŽILINSKIENĖ

Maketavo Alina ZAPOLSKIENĖ

Leidžia

LIETUVOS SPORTO
INFORMACIJOS CENTRAS

Žemaitės g. 6, LT-03117 Vilnius

Tel. +370 5 233 6153; faks. +370 5 213 3496

El. paštas: leidyba@sportinfo.lt

INTERNETE: www.sportinfo.lt/sportomokslas

Tiražas 100 egz. Užsakymas Nr. 112.

Kaina sutartinė

© Lietuvos sporto mokslo taryba

© Lietuvos olimpinė akademija

© Lietuvos sporto universitetas

© Lietuvos edukologijos universitetas

© Lietuvos sporto informacijos centras

TURINYS

ĮVADAS // INTRODUCTION 2
V. Gedvilas. Kelias link modernios, ekonomiškai stiprios ir saugios
valstybės..... 2

SPORTO MOKSLO TEORIJA //
THEORY OF SPORT SCIENCE 8
R. Nekriošius. Didelio meistriškumo baidarininkų rengimosi 2013 ir 2014
metų pasaulio čempionatams varžybų mezociklų lyginamoji analizė..... 8
V. Indriūnienė, J. Čepelionienė. Studentų atletinis tapatumas ir jo
sąsajos su patiriamu stresu 15
K. Skučas. Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialiųjų fizinių
gebėjimų charakteristika negalios, žaidimo stažo ir amžiaus aspektais 19

OLIMPINIS SPORTAS //
OLYMPIC SPORTS 23
P. Karoblis. Lietuvos olimpinės akademijos raidos bruožai 23
H. Tiemann. Teaching Olympic and Paralympic values 29

SPORTO ISTORIJA //
SPORTS HISTORY 33
D. Majauskienė. Dr. Antano Jurgelionio veiklos epizodai ir įžvalgos apie
kūno kultūrą, sportą ir fizinę auklėjimą Nepriklausomoje Lietuvoje 33

SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA //
METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE 40
V. Čingienė. Veiklos audito praktika vertinant sportininkų ugdymo centrų
veiklos turinį 40
D. Genys. Kas valdo Lietuvos sporto raidą? 50
S. Sabaliauskas, E. Balčiūnas. Trenerių, rengiančių didelio meistriškumo
baidarių ir kanojų irkluotojus, profesinių kompetencijų vertinimas jų
auklėtinių požiūriu 58
L. Rekus, E. Šakalys, D. E. Rekienė. Dziudo imtynininkų
traumavimosi ypatumai 64
B. Švagždienė, K. Bradauskienė. Aptarnavimo igūdžių sporto klubuose
vertinimas: vartotojų nuomonių tyrimas 67

INFORMACIJA AUTORIAMS // INFORMATION FOR AUTHORS

IVADAS INTRODUCTION

Kelias link modernios, ekonomiškai stiprios ir saugios valstybės

Doc. dr. Vydas Gedvilas

Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas

Santrauka

Daugelio mūsų vaikų kasdienis fizinis aktyvumas yra nepakankamas ir neatitinka tarptautinių rekomendacijų. Europoje maždaug trečdalis mokinių įvardijami kaip pakankamai fiziškai aktyvūs, o Lietuvoje taip juda tik šiek tiek daugiau nei 14 % didžiųjų miestų mokinių. Natūralu, jog mažėjant fiziniam aktyvumui blogėja ir sveikata. Jau garsiai kalbama, kad šalyje sveikų mokinių liko tik apie 40 %. Jaunimo sveikatos būklės prastėjimą Lietuvoje lemia daug veiksnių. Pagrindiniai – trūksta lėšų tinkamai infrastruktūrai, nepakankama motyvacija, kvalifikuotų specialistų stygius ir t. t. Per daugiau kaip dešimtmetį niekaip nepavyksta įgyvendinti Kūno kultūros ir sporto įstatymo reikalavimo dėl 3 savaitinių kūno kultūros pamokų bendrojo ugdymo mokyklose, taip pat tam tikro pratybų skaičiaus būtinumo profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose.

2011 metais Seimas patvirtino Valstybinę sporto plėtros strategiją. Joje numatyta parengti daugiau kaip 25 įvairias programas, kurios padėtų įgyvendinti ne vieną itin reikšmingą strategijos nuostatą ar teiginį – tiek mėgėjiško, tiek profesionalaus sporto srityje. Tačiau strategija „užstrigo“. Tik 2014 metais pagaliau buvo patvirtintas priemonių planas, tačiau vėliau jokių veiksmų vėl nesulaukta.

Siekdamas pakeisti situaciją, ėmiausi iniciatyvos Lietuvos Respublikos Seime surengti sporto forumą, sukviesti visus šios srities specialistus ir atsakingus asmenis, surengti diskusiją ir galiausiai priimti rezoliuciją. Taip ir buvo padaryta. Organizuoti šį forumą padėjo ir prisidėjo Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Švietimo ir mokslo bei Sveikatos ministerijos, partneris – Lietuvos sporto universitetas. Forumo, pavadinto „Sveiki, fiziškai aktyvūs, sportiškai išprusę vaikai ir jaunuoliai – moderni, ekonomiškai stipri ir saugi valstybė“, tikslas – atkreipti visuomenės ir suinteresuotų institucijų dėmesį į blogėjančią vaikų ir jaunimo sveikatos būklę, rasti būdų jai pakeisti.

Forumo dalyvius sveikino Seimo Pirmininkė Loreta Graužinienė ir Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius. Pranešimus skaitė Lietuvos sporto bei Lietuvos edukologijos universitetų profesoriai, užsienio šalių lektoriai, Švietimo ir mokslo bei Sveikatos ministerijų vadovai. Pranešimuose buvo atkreiptas dėmesys į blogėjančius vaikų sveikatos rodiklius, į naujausius tyrimus, rodančius sporto ir fizinio aktyvumo teigiamą poveikį protinei veiklai. Antroje dalyje vyko diskusija apie tarpinstitucinio bendradarbiavimo intensyvinimą.

Vieną įdomiausių pranešimų forume perskaitė Lietuvos sveikatos mokslo universiteto profesorius, Lietuvos nacionalinės sveikatos tarybos pirmininkas Juozas Pundzius. Ne mažiau įdomus buvo ir Lietuvos sporto universiteto rektorius, profesoriaus Alberto Skurvydo pranešimas „Modernusis fizinis ugdymas: raida ir perspektyvos“. Sporto forumo pabaigoje, sudarius redakcinę komisiją, priimta rezoliucija, kurioje nurodyti pagrindiniai siekiai iki 2020 metų.

2014 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas, 77 parlamentarams balsavus už, priėmė minėtąją rezoliuciją, pavadintą „Dėl sporto politikos“. Belpa visiems suinteresuotoms institucijoms nuosekliai, kryptingai, aktyviai ir tikslingai įgyvendinti joms iškeltus tikslus ir uždavinius.

Raktažodžiai: *fizinis aktyvumas, mokiniai, sveikata, sporto strategija, forumas, rezoliucija.*

* * *

Lietuvos sporto universiteto mokslininkai atliko 5–12 klasių mokinių fizinio pajėgumo tyrimą pagal standartinę europinę metodiką. Buvo lyginami 1992, 2002 ir 2012 metų rezultatai. Išvados ir tendencijos yra nedžiuginančios: padidėjęs mokinių svoris, pablogėjęs lankstumas ir staigioji jėga, prastesnė širdies ir kvėpavimo sistemos išvermė.

Mokslinių tyrimų duomenimis, daugelio mūsų vaikų kasdienis fizinis aktyvumas yra nepakankamas ir neatitinka tarptautinių rekomendacijų. Europoje maždaug trečdalis mokinių įvardijami kaip pakankamai fiziškai aktyvūs, o Lietuvoje taip juda tik šiek tiek daugiau nei 14 % didžiųjų miestų mokinių. Natūralu, jog mažėjant fiziniam aktyvumui blogėja

ir sveikata. Jau garsiai kalbama, kad šalyje sveikų mokinių liko tik apie 40 %.

Jaunimo sveikatos būklės prastėjimą Lietuvoje lemia daug veiksnių. Pagrindiniai – trūksta lėšų tinkamai infrastruktūrai, nepakankama motyvacija, kvalifikuotų specialistų stygius ir t. t. Per daugiau kaip dešimtmetį niekaip nepavyksta įgyvendinti Kūno kultūros ir sporto įstatymo reikalavimo dėl privalomų trijų savaitinių kūno kultūros pamokų bendrojo ugdymo mokyklose, taip pat tam tikro pratybų skaičiaus būtinumo profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose.

2011 metais Seimas patvirtino Valstybinę sporto plėtros strategiją. Joje numatyta parengti daugiau kaip 25 įvairias programas, kurios padėtų įgyven-

dinti ne vieną itin reikšmingą strategijos nuostatą ar teiginį – tiek mėgėjiško, tiek profesionalaus sporto srityje. Numatyta jungti ministerijas, įstaigas prie Vyriausybės, kitas institucijas ir organizacijas, verslo ir mokslo atstovus, pradėti ne tik kurti programas, bet ir keisti teisės aktus, kurie iš esmės pagerintų verslo ir sporto sąveiką, kartu padėtų kurti naujas darbo vietas. Tada būtų galima pagrįstai tikėtis, kad sporte įvyks kardinalūs pokyčiai, kad gerokai priartėsime prie valstybių, sukaupusių gerąją sporto patirtį, gal net pasieksime jų lygį. Tačiau strategija „užstrigo“. Tik 2014 metais pagaliau buvo patvirtintas priemonių planas, tačiau vėliau jokių veiksmų vėl nesulaukta.

Siekdamas pakeisti situaciją, ėmiausi iniciatyvos Lietuvos Respublikos Seime surengti sporto forumą, sukviesti visus šios srities specialistus ir atsakingus asmenis, surengti diskusiją ir galiausiai priimti rezoliuciją. Taip ir buvo padaryta. Organizuoti šį forumą padėjo ir prisidėjo Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Švietimo ir mokslo bei Sveikatos ministerijos, partneris – Lietuvos sporto universitetas.

Forumo, pavadinto „Sveiki, fiziškai aktyvūs, sportiškai išprusę vaikai ir jaunuoliai – moderni, ekonomiškai stipri ir saugi valstybė“, tikslas – atkreipti visuomenės ir suinteresuotų institucijų dėmesį į blogėjančią vaikų ir jaunimo sveikatos būklę, rasti būdų jai pakeisti.

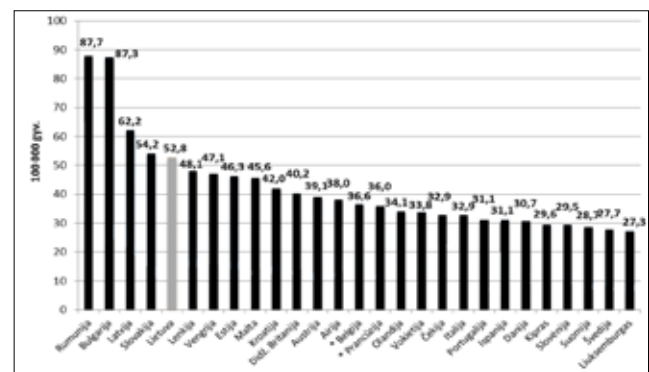
Forumo dalyvius sveikino Seimo Pirmininkė Loreta Grauzinienė ir Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius. Pranešimus skaitė Lietuvos sporto bei Lietuvos edukologijos universitetų profesoriai, užsienio šalių lektoriai, Švietimo ir mokslo bei Sveikatos ministerijų vadovai.

Pranešimuose buvo atkreiptas dėmesys į blogėjančius vaikų sveikatos rodiklius, į naujausius tyrimus, rodančius sporto ir fizinio aktyvumo teigiamą poveikį protinei veiklai. Akcentuotas poreikis keisti kūno kultūros pamokų kokybę, kad jos būtų vykdomos vaikams patrauklia, džiaugsmą teikiančia forma. Buvo kalbama ir apie tai, kad informacinių technologijų pažangą galima panaudoti fiziniam aktyvumui skatinti, pvz., kuriant specialias programėles.

Antroje dalyje vykusioje diskusijoje apie tarpinstitucinio bendradarbiavimo intensyvinimą dalyvavo Kūno kultūros ir sporto departamento vadovas Edis Urbanavičius, krašto apsaugos ministras Juozas Olekas, Ministro Pirmininko patarėjas Vytautas Janušaitis, Švietimo ir mokslo, Sveikatos ministerijų, Savivaldybių asociacijos atstovai, Lietuvos kūno kultūros mokytojų asociacijos, VšĮ „Sveikas miestas“ vadovai.

Vieną įdomiausių pranešimų forume perskaitė Lietuvos sveikatos mokslo universiteto profesorius, Lietuvos nacionalinės sveikatos tarybos pirmininkas **Juozas Pundzius** (toliau pateikiamos citatos ir teiginiai iš jo pristatymo – aut. past.).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) akcentuoja, kad antsvoris ir nutukimas yra pagrindinės prastos jaunimo sveikatos priežastys. Lietuvos 2000 m ir 2008 m. duomenys rodo, kad daugiau kaip dvigubai padaugėjo vaikų, turinčių antsvorį ir nutukusių. Iš Eurobarometro išvadų matyti, kad lietuvių moksleivių fizinio parengtumo lygmuo vienas prasčiausių Europoje. 44 % lietuvių niekada nesimankština ir nesportuoja, 41 % ikimokyklinio amžiaus vaikų iš viso nesimankština ar mankština retai. Todėl nieko keista, kad ir vaikų bei jaunimo mirtingumas – vienas iš didžiausių Europoje (žr. 1 pav.).

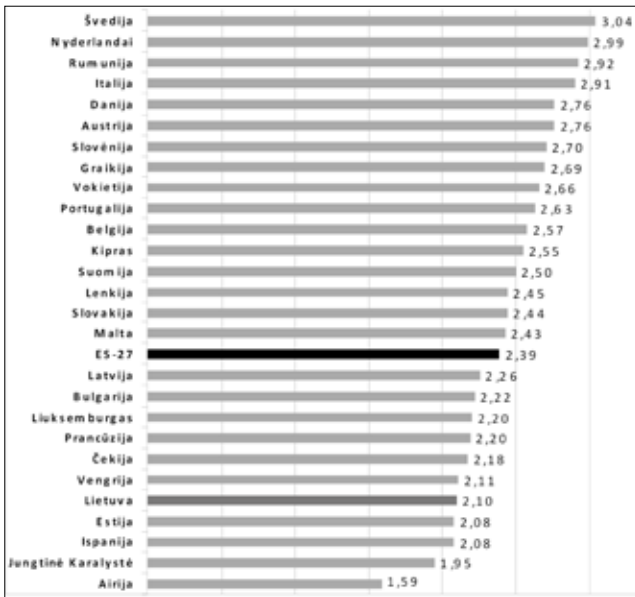
1 pav. Standartizuotas vaikų ir paauglių (0–19 m.) mirtingumas ES 2010 m. (HI, Sveikatos informacijos centras)

Lietuva gali pasidžiaugti, kad sveika gyvensena, kuri iš esmės lemia sveikatą, ypač vaikų, yra aplenkusi Estiją (bet tik toje vienintelėje vietoje), tačiau bendrame atlikto tyrimo valstybių kontekste mūsų valstybė vis tiek atrodo itin prastai (žr. 2 pav.).

Šiandien akcentuotas iššūkis, t. y. informacinės technologijos ir kompiuteriai, kurie sodina vaikus prie kompiuterių ir neleidžia jiems išeiti, fiziškai pajudėti lauke. Kita problema, apie kurią šiandien kalbama, – nepakankamas aktyvumas ir mokyklose, nesilaikoma įstatymų (dėl privalomų trijų savaitinių kūno kultūros pamokų per savaitę – aut. past.).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) neakcentuoja formaliojo ugdymo problemos – laiko savaitme suprantama, kad įstatymų bus laikomasi. PSO akcentuoja motyvacijos kiekvienam žmogui sukūrimą, taip pat ir sveikatai palankios aplinkos kūrimą. Be to, finansinė valstybės parama Lietuvoje šiandien nukeliauja didžiajam sportui, o ne sveikatos, sveikatinimo sričiai.

PSO rekomendacija vaikams ir jaunimui – per dieną judėti bent po valandą. Praktiškai mūsų šalyje šią

2 pav. Europos šalių sveikos gyvensenos indeksas (Eurostat duomenys, 2012)

nuostatą įgyvendinti sudėtinga, nes švietimo sistemoje koncentruojamasi į žinių perdavimą, tačiau nusišalinama nuo motyvacijos žmogui gyventi sveikai – t. y. šiuolaikiškai. Todėl būtina keisti ne tik teisės aktus, sistemą, bet ir atsakingų pareigūnų supratimą.

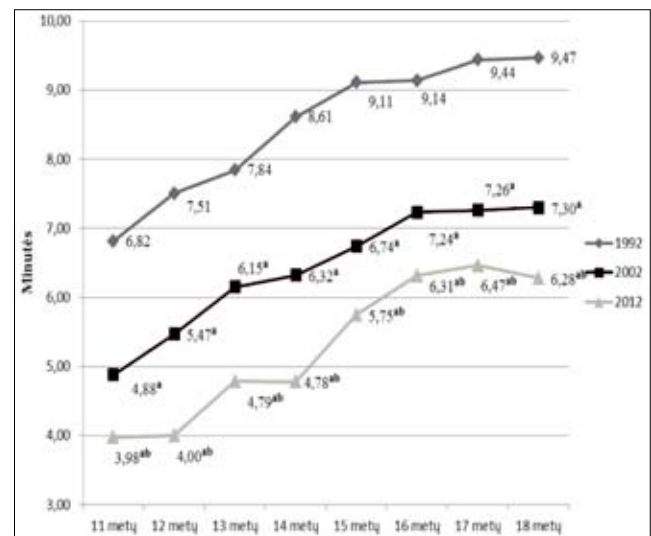
Fizinio aktyvumo formos, pasak pranešėjo, gali būti pačios įvairiausios. Net ir socialiniai šokiai vakarais, nes jaunimui priimtinausia fizinio aktyvumo forma – spontaniinė. Mokytojų, šeimos narių užduotis – kreipti vaikus tokia linkme. Be to, būtina sutvarkyti ir infrastruktūrą, pvz., dviračių takus. Tačiau jų plėtra turi būti ne eklektiška, o efektyvi, kad iš gyvenamosios vietos būtų galima nuvažiuoti į mokyklą, parduotuvę, sporto kompleksą, geležinkelio stotį ir pan.

Išvada: Lietuvos nacionalinė sveikatos taryba kviečia kartu maksimaliai panaudoti formaliojo ir neformaliojo lavinimo sistemos galimybes, mokliškai pagrįsti sveikos gyvensenos motyvacijos koncepciją, pareikalauti iš valstybės ir savivaldybių, kad deramai rūpintųsi žmogaus sveikatos stiprinimui palankios infrastruktūros ir aplinkos kūrimu.

Ne mažiau įdomus buvo ir Lietuvos sporto universiteto rektorius, profesorius **Alberto Skurvydo** pranešimas „Modernusis fizinis ugdymas: raida ir perspektyvos“ (toliau pateikiamos citatos ir teiginiai iš jo pristatymo – aut. past.).

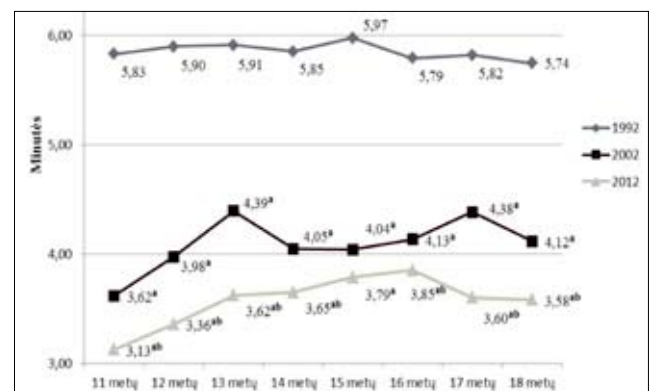
Pranešėjas, iliustruodamas prastėjančios jaunimo sveikatos būklės tendencijas, supažindino su atlikto tyrimo rezultatais. Širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermė buvo nustatoma 20 m bėgimo šaudykle testu. Tyrimo rezultatai atskleidė neigiamas berniukų ir mergaičių širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės

(žr. 3 ir 4 pav.) bei staigiosios jėgos (žr. 5 ir 6 pav.) kitimo tendencijas per 20 metų laikotarpį.

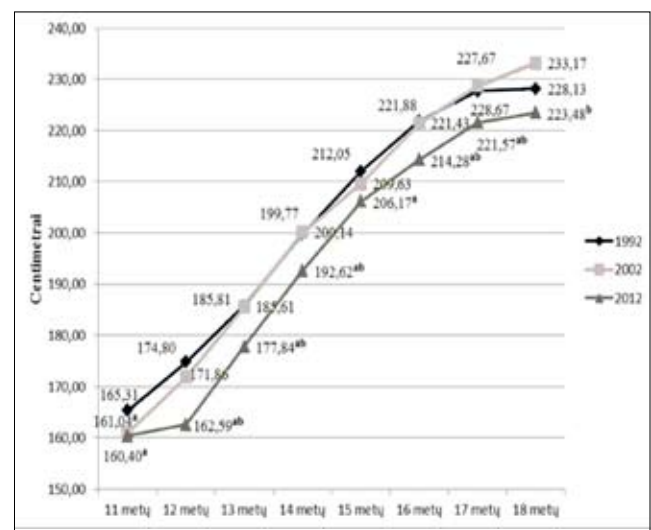
Pastaba: a – skirtumas nuo 1992 m.; b – skirtumas nuo 2002 m.

3 pav. Berniukų širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės pokyčiai (s) priklausomai nuo amžiaus 1992–2012 metais

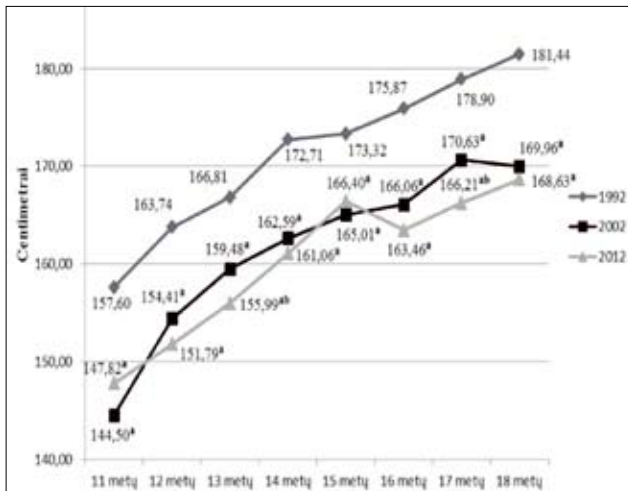
Pastaba: a – skirtumas nuo 1992 m.; b – skirtumas nuo 2002 m.

4 pav. Mergaičių širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės pokyčiai (s) priklausomai nuo amžiaus 1992–2012 metais

Pastaba: a – skirtumas nuo 1992 m.; b – skirtumas nuo 2002 m.

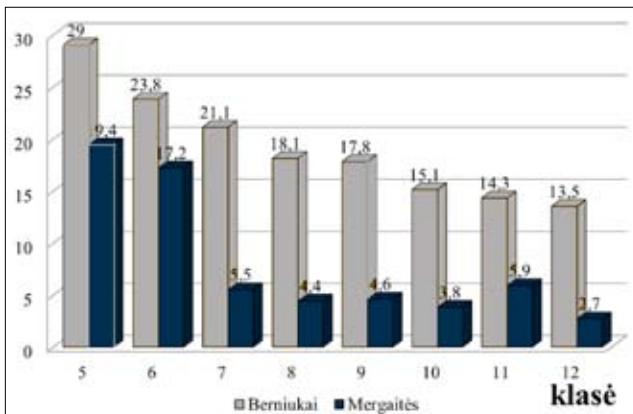
5 pav. Berniukų staigiosios jėgos rodiklių pokyčiai priklausomai nuo amžiaus 1992–2012 metais

Pastaba: a – skirtumas nuo 1992 m.; b – skirtumas nuo 2002 m.

6 pav. Mergaičių staigiosios jėgos rodiklių pokyčiai priklausomai nuo amžiaus 1992–2012 metais

Be to, fiziškai aktyvių mokinių dalis yra itin maža (žr. 7 pav.).

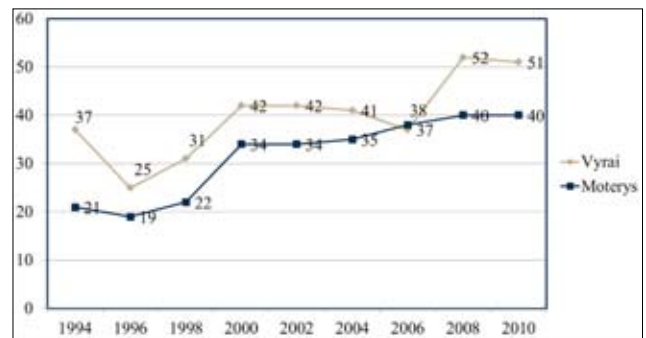

7 pav. Lietuvos 5–12 klasių fiziškai aktyvių (bent 60 min kiekvieną dieną) mokinių dalis (proc.)

Tam, kad situacija keistųsi, sportas turi būti suprantamas plačiąja prasme. Visos judėjimo formos yra labai tinkamos sportinės formos. Kanados mokslininkai atliko ir parengė strategiją, kokia turi būti kūno kultūros pamoka, pasiūlė visas sporto šakas išbandyti mokykloje.

Prisiminus istoriją galima teigti, jog anksčiau fizinis aktyvumas buvo labai populiarus. Tačiau tendencijos keitėsi ir dabar sveikatinimo klubuose Lietuvoje lankosi tik 1 % populiacijos, o ES šalių vidurkis yra apie 11 %. Nustatyta, kad Lietuvoje fiziškai pasyvus žmogus (jeigu jis dieną nėra fiziškai aktyvus apie 60 min) per metus Lietuvai kainuoja apie 2 mlrd. Lt. Viena fizinio aktyvumo valanda kiekvieną savaitę prailgina žmogaus gyvenimą maždaug 2 valandomis. Tai Harvardo universiteto mokslininkų tyrimai. Kiekvienas į sveikatingumo programas investuotas euras duoda beveik iki 4,5 euro grąžą sveikatos apsaugos sektoriui – irgi tyrimai.

2010 metais buvo atliktas suaugusių Lietuvos žmonių (20–64 m.) gyvenamosios tyrimas. 8 pav. matyti, kokia Lietuvos gyventojų dalis savo sveikatos būklę vertina gerai ir gana gerai.

8 pav. Lietuvos gyventojų, gerai ir gana gerai vertinančių savo sveikatą, dalis 1994–2010 metais

Keletas naujausių mokslo siūlymų / atradimų sveikatinimo srityje. Pirmasis – fiziniai pratimai, ypač aerobika. Tai yra vienas geriausių antidepresantų, antioksidantų, stimulus, mažinantis uždegimo procesus ir stiprinantis imuninę sistemą, o tai svarbu ne tik vaikams, bet ir suaugusiems, ypač sveikam senėjimui. Antrasis – tempimo jėgos pratimai, kurie apsaugo nuo pirmalaikio senėjimo. Trečiasis – aerobiniai pratimai, pasivaikščiojimas, važiavimas dviračiu atgaivina galvos smegenyse dėl stresų sunaikintas nervines ląsteles. Ketvirtasis – mitybos derinimas ir per didelio kalorijų kiekio vengimas, nes priešingu atveju tai gresia darbinės atminties silpnėjimu. Penktasis – fiziniai pratimai yra pats geriausias arba vienas geriausių papildų, nes jų metu išskiriamos medžiagos, sukeliančios džiaugsmą. Šeštasis – pratimų įvairovė, jų kaita, atlikimas įvairiomis kintamomis sąlygomis yra tarsi antrasis smegenų maistas.

Sporto forumo pabaigoje, sudarius redakcinę komisiją, priimta **rezoliucija**, kurioje nurodyti pagrindiniai siekiai iki 2020 metų.

Įsipareigojama didinti įvairių sporto paslaugų prieinamumą – sudaryti sąlygas visiems vaikams ir jaunimui sportuoti, mankštintis, sveikai gyventi. Pasiūki, kad visose šalies bendrojo ugdymo mokyklose būtų vykdomos trys sporto (fizinio) ugdymo pamokos per savaitę. Stiprinant mokinių sveikatą, padaryti mokyklose papildomą ilgąją pertrauką, kuri būtų skirta mokinių fiziniam aktyvumui, mankštinimuisi, judėjimui pagal mokinių pomėgius.

Pasižadama plėsti sporto gimnazijų tinklą šalyje – įsteigti regionines sporto gimnazijas Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje bei steigti sporto gimnazijų filialus (sporto klases bendrojo ugdymo mokyklose) kituose šalies regionuose, kuriuose yra išskirtinės

sporto šakos tradicijos, šioms sporto šakoms tinkama infrastruktūra ir trenerių kvalifikacija.

Planuojama steigti sportininkų ugdymo centrų (sporto mokymo įstaigų, sporto centrų) filialus vietovėse, kuriose yra didesnės mokyklos, tačiau nėra sportininkų ugdymo centrų, sudaryti tinkamas higienines ir sporto infrastruktūros sąlygas bei finansuoti mokinių dalyvavimą fizinio ugdymo pratybose ir treniruotėse sportininkų ugdymo centruose, sporto bei sporto ir sveikatingumo klubuose.

Švietimo įstaigų sporto infrastruktūros naudojimo prioritetas ir popamokinėje veikloje turi išlikti mokyklos neformaliai ugdymui ir sporto mokykloms. Reikia didinti sporto pamokų patrauklumą ir skatinti mokinius aktyviai jose dalyvauti, atnaujinti sporto ugdymo pamokų turinį, siekiant padaryti jį patrauklesnį ir modernesnį, taikant naujoviškas, pažangias dėstymo metodikas.

Būtina tobulinti, atnaujinti pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo sporto programas ir sporto ugdymo planus, taip pat parengti sportinio ugdymo vadovėlius, kad vaikams ir jaunimui būtų suformuotas sveikos ir fiziškai aktyvios gyvensenos įprotis visam gyvenimui, taip pat gebėjimas būti sveikam, tvirtai pasirengusiam darbui, karjerai, šalies gynybai, gebančiam kurti savo, savo vaikų ir Lietuvos ateitį, aktyviai dalyvauti šalies gyvenime, būti pilietiškam, atsakingam už savo tautą ir valstybę.

Taip pat svarbu gerinti sporto ugdymo mokytojo įvairumą. Tobulinti sporto ugdymo mokytojų, dėstytojų, trenerių kvalifikaciją, jų atestavimo tvarką. Užtikrinti tinkamas sąlygas jų kvalifikacijai tobulinti, efektyviai panaudojant ES programų ir fondų lėšas. Siekti, kad kiekvienas sporto pedagogas ugdytųsi vidinę vertybinę nuostatą ir būtų motyvuojamas nuolat tobulinti savo veiklą. Didinti mokytojo atsakomybę už vaikų sveikatą ir fizinį pasirengimą.

Privalu aprūpinti visas šalies bendrojo ugdymo mokyklas šiuolaikiška sporto infrastruktūra, sporto įranga ir priemonėmis, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos judėti ir mankštintis pertraukų metu, po pamokų. Užtikrinti, kad renovuojant bendrojo ugdymo mokyklas būtų atnaujintos sporto salės, sporto aikštynai, baseinai, taip pat užtikrintos tinkamos higienos sąlygos. Taip pat kurti papildomas erdves sportuoti. Vykdamas švietimo įstaigų sporto aikštynų programą, renovuoti kasmet po 15 stadionų.

Ketinama pasiekti, kad ne mažiau kaip du kartus per metus būtų vertinami mokinių fiziniai gebėjimai ir pažanga pagal nustatytus rodiklius. Sukurti vaikų ir jaunimo fizinio aktyvumo stebėsenos sistemą, pa-

dėšiančią palyginti gautus duomenis, taip pat vertinti ir lyginti su kitų šalių vaikų ir jaunimo fizinio aktyvumo rodikliais.

Vertinant mokyklų veiklos kokybę ypatingą dėmesį reikia skirti mokyklos pastangoms gerinti mokinių sveikatą, diegti sveikos gyvensenos principus, didinti mokinių fizinį aktyvumą, vykdyti sveikatos būklės kaitos stebėseną. Tikslinga didinti mokyklos atsakomybę už šią sritį, tobulinti sporto specialistų, dirbančių su vaikais ir jaunimu, rengimo sistemą universitetuose, atnaujinant studijų programas taip, kad jos būtų pritaikytos valstybės, visuomenės ir rinkos poreikiams.

Turi būti efektyviau panaudojamos ES struktūrinių fondų lėšos atnaujinant, renovuojant bendrojo ugdymo, aukštųjų mokyklų – universitetų ir kolegijų sporto infrastruktūrą. Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje reikia pastatyti daugiafunkčius studentų sporto centrus. Būtina plėtoti prieinamiausias fizinio aktyvumo ir susisiekiimo formas, pvz., važiavimą dviračiais. Susisiekiimo ministerijai ir savivaldybėms reikia plėsti saugių dviračių takų tinklą, įrengti dviračių statymo vietas, įteisinti reikalavimą tokių statymo vietų būtinumui prie švietimo, mokslo ir studijų bei kitų ugdymo įstaigų.

Būtina pagerinti vaikų sveikatos priežiūrą, siekti kokybiško, efektyvaus mokinių sveikatos patikrinimo, ligų diagnostavimo, užtikrinti pagrindinius ligų prevencijos ir sveiko gyvenimo būdo principus, telkti Lietuvos sporto mokslininkus kryptingai vykdyti pažangius sporto ir sveikatinimo mokslinius tyrimus, viešinti jų rezultatus, efektyviau panaudoti juos vaikų ir jaunimo sporto, sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo skatinimui.

Taip pat reikia priimti Kūno kultūros ir sporto įstatymo naują redakciją įtvirtinant tokias sąlygas, kad studentai bakalauro studijų metu galėtų laisvai rinktis sporto ugdymo programą kaip mokomąjį dalyką ir kad kiekviename semestre už tai gautų kreditus, išskyrus specializuotas tos studijų krypties aukštąsias mokyklas. Be to, būtina pagerinti tarpinstitucinę bendradarbiavimą vaikų ir jaunimo formalaus ir neformalaus sporto ugdymo srityse, sustiprinti valstybės sporto institucijos – Kūno kultūros ir sporto departamento – koordinuojantį vaidmenį sporto srityje.

2014 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas, 77 parlamentarams balsavus už, priėmė minėtąją rezoliuciją, pavadintą „Dėl sporto politikos“. Belieka visoms suinteresuotoms institucijoms nuosekliai, kryptingai, aktyviai ir tikslingai įgyvendinti joms iškeltus tikslus ir uždavinius.

BECOMING MODERN, ECONOMICALLY POWERFUL, AND RESPONSIBLE COUNTRY

Assoc. Prof. Dr. Vydas Gedvilas
First Deputy Speaker of the Seimas

SUMMARY

Everyday physical activity of our children is insufficient and does not match international recommendations. Approximately one third of schoolchildren in Europe are named as sufficiently physically active while in Lithuania the situation is that only slightly more than 14 % of schoolchildren from major cities are considered to be active enough. Such decline in physical activeness naturally leads to health issues. As a result, it is already loudly announced the country to have left with about 40 % healthy schoolchildren. There are many factors to determine such decrease in state of health among youth. The very main factors would be deficit in funding proper infrastructure, poor motivation, lack of professionals, etc. The discussions on implementing Law on Physical Education and Sport requirement of three weekly PE lessons in comprehensive schools as well as establishing of obligatory number of practice classes in vocational schools, non-university schools, and universities have taken more than ten years without any results.

The National Sport Development Strategy was confirmed by Parliament in 2011. The Strategy contains obligations to arrange more than 25 different programs to help implement many essential ideas on amateur as well as on high-performance sport level. Unfortunately, the Strategy has “jammed up”. Eventually, the implementation plan was confirmed in 2014 but similarly no action was taken.

I myself, in order to change the situation, took the initiative to hold sport forum in the Seimas of the Republic of Lithuania with participation of all professionals and responsible officials in this area, to arrange a discussion, and, finally, to sign a resolution. It was implemented. The forum was organized in the cooperation with the Department of Physical Education and Sports under the Government of the Republic of Lithuania, Ministry of Education and Science, Ministry of Health, and partner – Lithuanian Sports University. The forum “Healthy, Physically Active, and Educated Children and Youth for Modern, Economically Powerful, and Responsible Country” had a goal – to engage society and concerned institutions in conversation about decreasing health of children and youth and to find a way of changing this situation.

The participants of the forum were congratulated by Speaker of the Seimas Loreta Graužinienė and the Prime Minister Algirdas Butkevičius. The professors of Lithuanian Sports University and Lithuanian University of Educational Sciences, foreign lecturers, the front officers of Ministry of Education and Science, and Ministry of Health made presentations where the attention was focused on decreasing children health indices, the up-to-date researches showing the positive sport and physical activeness influence on intellection. The accents also were put on the necessity to change the quality of PE lessons so they would become inviting and joyful activity as well as some speakers referred to introducing the progress of information technologies into the encouragement of physical activeness, for example, creating specific applications.

Edis Urbanavičius, the head of the Department of Physical Education and Sport, Juozas Olekas, Minister of National Defense, Vytautas Janušaitis, adviser of the Prime Minister, representatives from Ministry of Education and Science, Ministry of Health, Association of Local Authorities of Lithuania, the front officers of Lithuanian Association of Physical Education Teachers, and public establishment „Healthy City“ participated in the discussion on how to develop more intensive cooperation among institutions.

One of the most interesting presentations was introduced by Juozas Pundzius, the professor of Lithuanian University of Health Sciences and the chairman of National Health Council of Lithuania. None the less very interesting announcement was made by Albertas Skurvydas, rector and professor of Lithuanian Sports University – “Modern Physical Education: the Development and Perspectives”. The resolution was signed after instituting the editorial commission at the end of the event and it projects objectives to be met before 2020.

Seimas of the Republic of Lithuania, after 77 Parliament members voted to agree, legitimated the resolution named “Considering Sport Politics” on 18 November, 2014. Now it is remained for concerned institutions coherently, single-mindedly, and purposefully to implement goals and tasks raised for them.

Keywords: physical activeness, schoolchildren, health, sport strategy, forum, resolution.

SPORTO MOKSLO TEORIJA THEORY OF SPORT SCIENCE

Didelio meistriškumo baidarininkų rengimosi 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams varžybų mezociklų lyginamoji analizė

Ričardas Nekriošius

Lietuvos sporto universitetas

Santrauka

Baidarininkų veikla varžybų mezocikle labai svarbi, ji lemia jų sportinį rezultatą, todėl svarbu tirti pažangai įtaką darančius kintamuosius. Darbo tikslas – ištirti Lietuvos didelio meistriškumo baidarininkų, besirengiančių 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams, rengimą varžybų mezociklu, atlikti lyginamąją analizę, išryškinti veiksnius, darančius įtaką baidarininkų meistriškumo kaitai. Tyrimo objektas – Lietuvos baidarininkų, kurie rengiasi dalyvauti 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatų 1000 m nuotolio varžybose, treniruotės vyksmas varžybų mezociklu.

Tyrimas atliktas pirmaisiais ir antraisiais olimpinio keturmečio ciklo metais, rengiantis 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams (juose buvo užimta atitinkamai 10 ir 6 vieta). Varžybų mezociklu atliktas fizinis krūvis suskirstytas į penkias intensyvumo zonas. Atskirų intensyvumo zonų darbo laikas, įveikiamas atstumas, sportininkų pulso dažnis (PD) buvo fiksuojami kompiuterine sistema „Garmin Connect Forerunner 910XT“. Darbo intensyvumui įvertinti buvo imamas kapiliarinis kraujas ir nustatoma laktato (La) koncentracija jame. Apskaičiuotas procentinis kiekvienos intensyvumo zonos darbo laikas. Taip pat išnagrinėtas varžybų mezociklo didelio specialiojo fizinio krūvio mikro ciklo pratybų turinys. Analizuoti pulso dažnio (k./min) ramybės būsenoje, atliekant ortostatinį mėginį, tuoj po standartinio fizinio krūvio ir 1 min atsigavimo laikotarpiu, kraujospūdžio ramybės būsenoje, hemoglobino (Hb) ir hematokrito (Ht) tyrimų likus trims savaitėms iki varžybų, likus trims dienoms iki varžybų ir praėjus trims dienoms po varžybų duomenys. Dujų analizatoriumi „Oxycon Mobile 781023-052-5.2“ buvo nustatomi sportininkų aerobinio pajėgumo rodikliai ties kritinio intensyvumo riba (KIR).

Tyrimas parodė, kad 1000 m nuotolio lenktynėse besirengiančių dalyvauti didelio meistriškumo baidarininkų varžybų mezocikle tikslinga mažinti bendrojo fizinio krūvio apimtį, bet reikia iki 10 % viso darbo ant vandens padidinti intensyvią mišrios aerobinės ir anaerobinės glikolitinės zonos darbą, kai laktato koncentracija kraujyje yra 5,1–8 mmol/l, ir iki 0,8 % padidinti didžiausią mišrios aerobinės ir anaerobinės glikolitinės zonos darbą, kai laktato koncentracija kraujyje didėja daugiau kaip 8 mmol/l.

VO_{2max} tyrimas nėra pagrindinis baidarininkų, lenktyniaujančių 1000 m nuotolyje, rodiklis, bet gerai informuoja apie baidarininkų aerobinį pajėgumą, apie raumenų gebėjimą gaminti mechaninę energiją vartojant O_2 . Tačiau būtina tirti darbo galią, kuri priklauso nuo glikolitinių reakcijų, joms aktyvėjant mažėjo VO_{2max} rodiklis.

Tyrimas atskleidė, kad vertinant baidarininkų funkcinę būklę varžybų mezocikle nerekomenduotina pasikliauti pulso dažnio (PD) gulint, ortostazėje, reaguojant į standartinį fizinį krūvį ir atsigauant po jo rodikliais, nes juos gali smarkiai pakoreguoti priešstartinės būklės kaita, todėl tyrėjas gali klaidingai įvertinti sportininkų kraujotakos sistemos būklę.

Taigi, tiriant nustatyta, kad varžybų mezocikle ir ypač varžybų mikro ciklu, kai artėja lenktynės, svarbu reguliariai nustatinėti kraujo hematokritą (Ht), nes jis kinta įvairiai ir dažnai viršija nustatytas normas, dėl to pasunkėja kraujotaka, kraujo tekėjimas plonosiomis kraujagyslėmis, kapiliarais.

Raktažodžiai: baidarių irklavimas, varžybų mezociklas, aerobinis rengimas.

Įvadas

Vyriausybinės ir nevyriausybinės sporto organizacijos daug dėmesio skiria olimpinėms sporto šakoms ir olimpiniams nuotoliams. Baidarių irklavimo sporto šaka yra įtraukta į olimpinę programą. Baidarininkai vyrai varžosi olimpinuose 200 m ir 1000 m nuotoliuose. Vykstant šių nuotolių varžybinei veiklai, vyrauja skirtingi energijos gamybos raumenyse būdai, nes nuotolių ilgis ir jų įveikimo laikas labai skirtingas (Byrnes, Kearney, 1997; Шкуматов, Шантарович, 2008). 200 m nuotolio įveikimo trukmė 30–40 s, vyrauja anaerobinis alaktatinis ir gli-

kolitinis energijos gamybos būdai (Milašius, 2005; Balčiūnas, 2010). 1000 m nuotolis įveikiamas per 3–4 min, tokiam darbe vyrauja aerobinės reakcijos, jų indėlis siekia 80 % (Kahl, 1998; Wilmore et al., 2008), bet glikolitinių reakcijų indėlis taip pat didelis (Ginn, Mackinnen, 1988; Neumann et al., 2007; Balčiūnas, 2013). Sportininkų treniruotės vyksme dažnai labai reikšmingas yra kokybiškas rengimasis varžybų mezociklu (Karoblis, 2005; Bempa, Haff, 2009; Skernevičius ir kt., 2011). Todėl aktualu tirti didelio meistriškumo sportininkų rengimosi varžybų mezociklu ypatumus, jų organizmo adaptacijos raidą atskirais metinio rengimosi ciklais.

Hipotezė: tikimasi, kad išanalizavus didelio meistriškumo baidarininkų, dalyvaujančių 1000 m nuotolio lenktynėse, dvejų metų varžybų mezociklus išryškės kintamieji, gerinantys baidarininkų rengimąsi atsakingoms varžyboms.

Tyrimo objektas – Lietuvos baidarininkų, besirengiančių dalyvauti 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatų 1000 m nuotolio varžybose, treniruotės vyksmas varžybų mezociklais.

Tyrimo tikslas – ištirti Lietuvos didelio meistriškumo baidarininkų rengimą varžybų mezociklu 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams, atlikti lyginamąją analizę, išryškinti veiksnius, darančius įtaką baidarininkų meistriškumo kaitai.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Tyrimas atliktas pirmaisiais ir antraisiais olimpinio keturmečio ciklo metais, rengiantis 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams. Tirti du didelio meistriškumo baidarininkai, dalyvavę dvivietės baidarės 1000 m lenktynėse ir 2014 m. Pasaulio taurės trečiame etape užėmę trečią vietą, Europos čempionate – penktą vietą, pasaulio čempionate – šeštą vietą, pasaulio studentų čempionate – dvi antras vietas. Išnagrinėtas 2013 ir 2014 metų varžybų mezocikluose rengiantis pasaulio čempionatams atliktas treniruotės krūvis, jo intensyvumas ir apimtis, įvertinta jo įtaka atskirioms organizmo funkcijoms ir aerobiniam pajėgumui. Fizinis krūvis pagal energijos gamybą raumenyse suskirstytas į penkias intensyvumo zonas (Balčiūnas ir kt., 2013):

- pirmoji zona – darbo intensyvumas iki aerobinio slenksčio (AerS), laktato (La) koncentracija kraujyje iki 2 mmol/l;

- antroji zona – darbo intensyvumas tarp AerS ir anaerobinio slenksčio (AnS), La 2,1–3 mmol/l;

- trečioji anaerobinio slenksčio intensyvumo zona, La 3,1–5 mmol/l;

- ketvirtoji mišrios aerobinės ir anaerobinės glikolitinės energijos gamybos zona, La 5,1–8 mmol/l;

- penktoji VO_{2max} ir anaerobinių glikolitinių reakcijų ugdymo zona, La 8 ir daugiau mmol/l.

Pratybų laikas, kai buvo dirbama valtyje ir kai dirbta baidarių ergometru, sumuotas kartu, nors raumenų apkrova šiek tiek skiriasi, bet kinematiniai rodikliai, kraujotakos ir kvėpavimo sistemos apkrova beveik nesiskiria (Fleming et al., 2012).

Darbo apimčiai ir intensyvumui per pratybas nustatyti taikyta kompiuterinė sistema „Garmin Connect Forerunner 910XT“. Buvo fiksuojama: valtės kelias, įveiktas atstumas, valtės greitis, sportinin-

kų pulso dažnis; taip pat buvo imamas kapiliarinis kraujas, jame nustatoma La koncentracija. Po pratybų, mikrociklo, mezociklo kompiuterinė informacija buvo analizuojama, aptariama, gretinama su laboratorinių tyrimų duomenimis. Kraujotakos sistemos funkciniam pajėgumui tirti taikytas Ruffjė mėginys (Шеппе, 1973) kartu su ortostatiniu mėginiu fiksuojant pulso dažnį (PD) gulint, atsistojus, suretėjimo bangoje ir jam stabilizavusis, PD reakciją į standartinį fizinį krūvį (30 atsitūpimų per 45 s), jo atsigavimo kaitą per 60 s. Buvo matuojamas kraujospūdis ramybės būsenoje ir nustatoma hemoglobino (Hb) koncentracija kraujyje bei hematokritas (Ht). Tyrimas atliktas 2013 ir 2014 metais likus trims savaitėms iki pasaulio čempionato, likus trims dienoms iki varžybų ir praėjus trims dienoms po paskutinio starto. Aerobinis pajėgumas tirtas dirbant su specialiu baidarių ergometru „Dansprint“ ir su dujų analizatoriumi „Oxycon Mobile 781023-052-5.2“ pagal Thodens (1991) metodiką. Likus iki 2014 m. pasaulio čempionato trims savaitėms, buvo nustatyta plaučių ventilacija (PV; l/min), deguonies pulsas (DP; ml/tv.), darbo galia (W), darbo ekonomiškas (1 W/ml) ties kritinio intensyvumo (VO_{2max}) riba. Po darbo paimtame kapiliariniame kraujyje buvo nustatoma La koncentracija (mmol/l).

Tyrimo rezultatai

Iš tiriamų baidarininkų 2013 ir 2014 metų varžybų mezociklo ataskaitos (1 lentelė) matyti, kad mezociklą sudarė 4 mikrociklai: įvadinis; didelio specialiojo fizinio krūvio; priešvaržybinis – superkompensacinis; varžybų. Mikrociklas tęsėsi 7 dienas. Mikrocikluose poilsiui (aktyviam ar pasyviame) ir superkompensacijai buvo skirtos dvi dienos darbo savaitės viduryje ir pabaigoje. Pratybose specialusis darbas ant vandens truko nuo 30 min iki 2 h 40 min, nuirklutas atstumas buvo nuo 5 km iki 27 km. Treniruotės tikslams pasiekti taikyti šie treniruotės metodai: ištisinio darbo – tolydusis, pakaitinis, darbo ir poilsio derinimo – intervalinis, kartojimo, varžybų kontrolinis. Daugiausia buvo taikyti darbo ir poilsio derinimo metodai – intervalinis ir kartojimo. Specialiajam darbui su įrankiais buvo skirta 2–4 kartai mikrocikle, naudojami rato stočių ir srautinis metodai. Iki varžybų likus 6–7 dienoms, specialusis darbas su įrankiais buvo nutraukiamas.

Analizuojant 2013 ir 2014 metų pasirengimo pasaulio čempionatams mikrociklus (1 lentelė), pastebėti šie skirtumai: pirmame (įvadiniam) mikrocikle ketvirtosios zonos intensyvumu 2013 m. dirb-

1 lentelė

Baidarininkų (1000 m) specialiojo darbo ant vandens 2013 ir 2014 metų pasirengimo pasaulio čempionatams mezocikle ataskaita

		Pirmas mikrociklas (įvadinis)				
		1 zona	2 zona	3 zona	4 zona	5 zona
2013 m.	valandos	02:24.21	01:16.46	02:17.09	00:48.41	00:00.33
2014 m.		01:22:36	00:44:30	00:51:08	00:33:43	00:03:10
2013 m.	kilometrai	26,6	16,13	29,23	10,66	0,2
2014 m.		14,9	8,9	10,8	8,68	0,96
2013 m.	iš viso 6 h 48 min	35,42 %	18,84 %	33,66 %	11,95 %	0,13 %
2014 m.	iš viso 3 h 35 min	38,4 %	20,69 %	23,77 %	15,67 %	1,47 %
		Antras mikrociklas (didelio specialiojo fizinio krūvio)				
		1 zona	2 zona	3 zona	4 zona	5 zona
2013 m.	valandos	02:34.20	01:37.58	01:12.24	00:21.17	00:01.06
2014 m.		02:16:11	01:11:39	01:32:28	00:28:46	00:01:44
2013 m.	kilometrai	28,53	20,43	15,31	4,95	0,22
2014 m.		26,3	14,63	19,62	7,38	0,48
2013 m.	iš viso 5 h 47 min	44,47 %	28,23 %	20,86 %	6,13 %	0,32 %
2014 m.	iš viso 5 h 31 min	41,17 %	21,66 %	27,95 %	8,7 %	0,52 %
		Trečias mikrociklas (priešvaržybinis – superkompensacinis)				
		1 zona	2 zona	3 zona	4 zona	5 zona
2013 m.	valandos	02:14.23	00:58.06	00:56.50	00:16.21	0
2014 m.		01:51:37	00:35:28	00:37:33	00:13:48	00:01:27
2013 m.	kilometrai	25,29	11,89	12,28	4,13	0
2014 m.		20,47	7,28	7,89	3,48	0,5
2013 m.	iš viso 4 h 26 min	50,58 %	21,87 %	21,39 %	6,15 %	0
2014 m.	iš viso 3 h 20 min	55,84 %	17,74 %	18,79 %	6,9 %	0,73 %
		Ketvirtas mikrociklas (varžybų)				
		1 zona	2 zona	3 zona	4 zona	5 zona
2013 m.	valandos	00:43.35	00:11.16	00:10.10	00:00.26	0
2014 m.		00:23:00	00:09:22	00:08:00	00:02:49	00:00:00
2013 m.	kilometrai	8,54	3,35	2,03	0,08	0
2014 m.		3,50	1	1,5	0,67	0
2013 m.	iš viso 1 h 5 min	66,59 %	17,21 %	15,53 %	0,66 %	0
2014 m.	iš viso 43 min	53,26 %	21,69 %	18,53 %	6,52 %	0
		Iš viso per mezociklą				
		1 zona	2 zona	3 zona	4 zona	5 zona
2013 m.	valandos	07:56.39	04:04.06	04:36.33	01:26.45	00:01.39
2014 m.		05:53:24	02:40:59	03:09:09	01:19:06	00:06:21
2013 m.	kilometrai	88,95	51,81	58,84	19,82	0,42
2014 m.		65,2	31,8	39,3	20,2	1,9
2013 m.	iš viso 18 h 5 min	43,9 %	22,48 %	25,47 %	7,99 %	0,15 %
2014 m.	iš viso 13 h 9 min	44,79 %	20,4 %	23,97 %	10,03 %	0,81 %

ta 11,95 %, 2014 m. – 15,67 %, penktosios zonos intensyvumu 2013 m. – 0,13 %, 2014 m. – 1,47 %; antrame (didelio specialiojo fizinio krūvio) mikrocikle trečiosios zonos intensyvumu 2013 m. dirbta 20,86 %, 2014 m. – 27,95 %, ketvirtosios zonos intensyvumu 2013 m. – 6,13 %, 2014 m. – 8,7 %, penktosios zonos 2013 m. – 0,32 %, 2014 m. – 0,52 %; trečiame (priešvaržybiniame – superkompensaciniame) mikrocikle pastebėtas esminis skirtumas – 2013 m. penktosios zonos intensyvumu dirbta nebuvo, o 2014 m. dirbta 0,73 %; ketvirtame (varžybų)

mikrocikle antrosios zonos intensyvumu 2013 m. dirbta 17,21 %, 2014 m. – 21,69 %, trečiosios zonos 2013 m. – 15,53 %, 2014 m. – 18,53 %, ketvirtosios zonos 2013 m. – 0,66 %, 2014 m. – 6,52 %.

Detaliau išanalizavus varžybinius 2013 ir 2014 metų pasirengimo pasaulio čempionatams mezociklus (1 lentelė) paaiškėjo, kad 2013 m. mezocikle buvo dirbta 18 h 5 min, o 2014 m. – 13 h 9 min. Gana daug laiko buvo irkluojama pirmosios zonos intensyvumu – tai irklavimas pramank tai ir atsigavimui: 2013 m. – 43,9 %, 2014 m. – 44,79 %. Antrosios nedidelio intensyvumo aerobinio ugdymo zonos darbas 2013 m. sudarė 22,48 %, 2014 m. – 20,4 %, trečiosios aerobinio ugdymo ties AnS zonos darbas 2013 m. – 25,47 %, 2014 m. – 23,97 %, ketvirtosios mišrios aerobinio ir anaerobinio ugdymo zonos darbas 2013 m. – 7,99 %, 2014 m. – 10,03 %, penktosios zonos intensyvumu, kai La koncentracija kraujyje viršija 8 mmol/l, 2013 m. buvo dirbta 0,15 %, 2014 m. – penkis kartus daugiau (0,81 %). Taigi, palyginus 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatų varžybų mezociklų ataskaitų duomenis matyti, kad ketvirtosios ir penktosios zonų intensyvumu 2014 m. buvo dirbta santykinai daug daugiau.

Tyrimo duomenys rodo, kad baidarininkų ugdymojo darbo apimtis 2014 m. pasaulio čempionato varžybų mezocikle sumažėjo 27,35 %, palyginus su 2013 m. pasaulio čempionato varžybų mezociklu. Įvadinio, atsigavimo mikrociklo (pirmojo) ugdymojo darbo apimtis sumažėjo 47,3 %, didelio specialiojo fizinio krūvio mikrociklo (antrojo) apimtis – 4,61 %, priešvaržybinio – superkompensacinio mikrociklo (trečiojo) apimtis – 24,81 %, varžybų mikrociklo (ketvirtojo) apimtis – 33,85 %. Taip pat pastebėta, kad per mezociklą nuirklutas 32,81 % mažesnis atstumas.

Detaliau išanalizavus didelio specialiojo fizinio krūvio (antrieji) mikrociklų (tai varžybų mezociklo mikrociklas, kai treniruotės krūvis yra didžiausias) treniruotės turinį (2 lentelė) matyti, kad pirmadienio pirma treniruotė 2013 m. skirta aerobiniam pajėgumui ugdyti ir kreatinfosfatiniam galingumui didinti, 2014 m. intervalinė treniruotė – širdies ir kraujotakos sistemos pajėgumui didinti, o treniruotės pabaiga – kreatinfosfatiniam galingumui didinti. 2013 ir 2014 metų pirmadienio antra treniruotė skirta specialiajam galingumui ugdyti ir palaikyti su svarmenimis, bet 2014 m. papildomai atlikta treniruotė galingumui ugdyti ant vandens. 2013 ir 2014 metų antradienio treniruotė skirta glikolitiniam pajėgumui ugdyti, trečiadienis skirtas poilsiui. Ketvirtadie-

2013 ir 2014 metų varžybų mezociklo didelio specialiojo fizinio krūvio (antro) mikrociklo treniruotės turinys

Diena	2013 m. turinys	2014 m. turinys
Pirmadienis	1. Pramankšta 20–30 min 2. Irklavimas tolygiu galingu yriū 70–80 min 98 % AS, La 3,5 mmol/l 3. Startai 10–15 s × 8–10, P 1,5–2 min	1. Pramankšta 20 min 2. Intervalinė treniruotė (20 min, greit. 60 s, La 4–6 mmol/l) × 5, P 5 min 3. 10 startų 15 s, P 2–3min
	2. 1. Darbas su įrankiais rato stočių metodu, 5 pratimai, 3 ratai	1. Pramankšta 10 min 2. Spec. pratimai (5 srautiniu metodu 15–20 s) × 5, P 1 ir 2 min 3. Irklavimas 30 min galingu yriū 4. Tempimo ir atsipalaidavimo pratimai 10 min
Antr.	1. Pramankšta 20–30 min 2. Kartotinė treniruotė (250 m × 4, P 1min, La 12–14 mmol/l) × 3, P 15 min 3. 30 min tolygiai, PD 130 k./min 4. Tempimo pratimai 10–15 min	1. Pramankšta 20 min 2. Kartotinė treniruotė (200 m su startu, varžybų tempu × 4, P 1 min, La 11–13 mmol/l) × 4, P 15–20 min 3. Tolygus irklavimas atsigavimui 20–30 min 4. Tempimo ir atsipalaidavimo pratimai 10–15 min
Treč.	Aktyvus, pasyvus poilsis	Atsigavimas-superkompensacija. Tyrimai VO ₂ max
Ketvirtadienis	1. Pramankšta 20–30 min 2. Intervalinė treniruotė (30 min greit. 90 s, La 6–8 mmol/l) × 3, P 5 min 3. Tempimo pratimai 10–15 min	1. Pramankšta 20 min 2. Kartotinė treniruotė (2 km, La 5–6 mmol/l) × 4, P 5–8 min 3. 10 startų 15 s, P 2 min 4. Tempimo ir atsipalaidavimo pratimai 10–15 min
	2. 1. Pramankšta 10–15 min 2. Spec. 5–6 pratimai (30–40 s srautiniu metodu) × 5 3. Tempimo pratimai 10 min	1. Pramankšta 10 min 2. Spec. 5 pratimai (20–30 s srautiniu metodu) × 5, P 1 ir 3 min 3. Irklavimas galingu yriū 5 min × 4, P 3 min 4. Tempimo ir atsipalaidavimo pratimai 10–15 min
Penktadienis	1. Pramankšta 10–15 min 2. Tolygi treniruotė 15 min × 5, P 5 min, La 3,5–4 mmol/l 3. Startai 6–8, 10–15 s, P 2 min	1. Pramankšta 20–30 min su greitėjimais 2. Kartotinė-kontrolinė treniruotė 500 m × 2, P 3 min, La 8–10 mmol/l, P 15 min + 1 km, La 10–12 mmol/l, P 20 min + 500 m × 2, P 3 min, La 10–12 mmol/l 3. Irklavimas atsigavimui 20 min 4. Pramankšta salėje 15 min
Šeštadienis	1. Pramankšta 20–30 min 2. Kartotinė treniruotė (500 m distanciniu tempu ir greičiu, La 12–14 mmol/l) × 5, P 10 min 3. 20 min tolygiai, PD 120–130 k./min 4. Tempimo pratimai 10–15 min	1. Pramankšta 20 min 2. Intervalinė treniruotė (20 min greit. 60 s, La 4–5 mmol/l) × 3, P 5 min 3. Spec. 5 pratimai (srautiniu metodu 30–40 s) × 4, P 1 ir 3 min 4. Tempimo ir atsipalaidavimo pratimai 10 min
Sekm.	Atsigavimas	Atsigavimas-superkompensacija

nio pirma treniruotė 2013 m. skirta širdies ir kraujotakos sistemos pajėgumui didinti, 2014 m. ugdyta aerobinė ir anaerobinė ištvermė stengiantis išlaikyti yriū galingumą, o treniruotės pabaiga skirta kreatinofosfatiniam galingumui ugdyti. Per antrą treniruotę su svarmenimis ugdyta ir palaikyta specialiojo galingumo ištvermė, bet 2014 m. papildomai atlikta galingumo ugdymo ant vandens treniruotė. Penktadienį 2013 m. ugdyta aerobinė ties AnS ištvermė ir kreatinofosfatinis galingumas, o 2014 m. – mišrusis aerobinis ir anaerobinis pajėgumas, taip pat VO₂max galios. Šeštadienio treniruotė 2013 m. skirta anaerobiniam, glikolitiniam galingumui ugdyti, o 2014 m. – širdies ir kraujotakos sistemos pajėgumui didinti, taip pat specialiojo galingumo ištvermei ugdyti ir palaikyti su svarmenimis. 2013 ir 2014 metais sekmadienis skirtas atsigavimui-superkompensacijai.

Varžybų mezocikle (3 lentelė) likus trims savaitėms iki varžybų, trims dienoms iki varžybų ir praėjus trims dienoms po varžybų buvo atlikti kraujotakos sistemos funkcinio pajėgumo tyrimai (Ruffjė testas), ortostatinis mėginys, nustatytas kraujospūdis,

hemoglobino koncentracija kapiliariniame kraujyje (Hb), kapiliarinio kraujo hematokritas (Ht).

Iš tyrimo duomenų matyti, kad kraujotakos sistemos funkcinis pajėgumas kito labai įvairiai. Likus iki varžybų trims savaitėms abiejų sportininkų rodikliai buvo gero lygio, 2013 ir 2014 metų tyrimų rodikliai mažai skyresi. RI, PD gulint, ortostatinio mėginio ir reakcijos į standartinį fizinį krūvį rodikliai kito mažai. Didesni buvo PD atsigavimo praėjus 1 minutei po standartinio fizinio krūvio pokyčiai. Hb koncentracija kraujyje kito mažai, buvo didelė. 2014 m. tyrime nstatytas sportininko A. O. ribinis Ht lygmuo – 50 %.

Tyrimų, atliktų likus trims paroms iki lenktynių, rodikliai atskleidė, kad sportininko R. N. kraujotakos funkcinis pajėgumas 2013 m. buvo gero lygio, o sportininko A. O. labai padidėjusi reakcija į standartinį fizinį krūvį, padidėjusi Hb koncentracija iki 175 g/l ir didelis Ht rodiklis – 52 %. 2014 m. tyrimo duomenimis, R. N. kraujotakos rodikliai buvo suprastėję, RI padidėjo nuo -0,8 iki 3,6, ortostazės banga sumažėjo iki 2 tv., reakcija į standartinį fizinį krūvį padidėjo nuo 109 iki 123 k./min, atsi-

3 lentelė

Baidarininkų pulso dažnio (k./min) dinamika ramybės būsenoje, ortostatinio mėginio metu, po standartinio fizinio krūvio, atsigaunant 1 min, kraujospūdžio ramybės būsenoje, Hb ir Ht tyrimų duomenys

Data	Pavardė	RI	A	B	C	D	PD po krūvio (k./min)					Kraujospūdis ramybės būsenoje	Hb (g/l)	Ht (proc.)
							iš karto	15 s	30 s	45 s	60 s			
3 savaitės prieš varžybas														
2013-07-29	R. N.	0,4	52	102	87	92	109	76	68	60	60	120/80	165	49
2013-07-29	A. O.	1,2	52	99	58	68	127	80	64	60	60	120/80	172	47
2014-07-16	R. N.	-0,8	48	101	79	92	109	72	60	60	52	120/70	165	48
2014-07-16	A. O.	1,2	52	107	70	88	129	80	64	60	56	130/80	173	50
3 dienos prieš startą (varžybas)														
2013-08-26	R. N.	0,4	48	91	76	79	102	88	72	64	56	120/80	153	50
2013-08-26	A. O.	2,8	52	95	70	74	135	96	84	64	60	125/80	175	52
2014-08-04	R. N.	3,6	52	106	96	98	123	100	88	76	68	140/80	161	53
2014-08-04	A. O.	1,2	52	93	76	86	121	80	72	68	64	115/65	177	54
3 dienos po varžybų														
2013-09-06	R. N.	2,8	52	111	103	108	118	96	88	72	64	130/80	170	47
2013-09-06	A. O.	1,2	60	93	69	80	129	84	68	64	60	120/80	171	52
2014-08-12	R. N.	-0,8	48	98	85	88	119	72	60	56	56	120/70	134	39
2014-08-12	A. O.	-1,2	48	91	57	72	118	72	56	56	48	110/70	162	47

Paiškinimai: IR – Ruffė indeksas; A – pulso dažnis gulint; B – pulso dažnis atsistojus, kai labiausiai padažnėja; C – pulso dažnis atsistojus, kai suretėja; D – pulso dažnis stovint, kai stabilizuojasi.

gavimas sulėtėjo, sistolinis kraujospūdis pakilo iki 140 mmHg, Hb koncentracija šiek tiek sumažėjo, bet Ht buvo labai didelis – 53 %. Sportininko A. O. dauguma rodiklių kito mažai, tačiau dar labiau padidėjo Hb koncentracija – iki 177 g/l ir kartu labai padidėjo Ht – 54 %.

Iš tyrimų, atliktų praėjus trimis dienoms po varžybų, matyti, kad sportininkų kraujotakos rodikliai 2014 m. labai pagerėjo ir abiejų dviviete valtimi lenktyniaujančių sportininkų buvo be didesnių skirtumų. Sunkiai paaiškinamas reiškinys, kai sportininko R. N. Hb koncentracija kapiliariniame kraujyje buvo labai sumažėjusi – iki 134 g/l, Ht taip pat buvo mažas – 39 %.

Tyrimai, atlikti su dujų analizatoriumi „Oxycon Mobile 781023-052-5.2“, parodė, kad abiejų sportininkų VO₂max 2014 m. varžybų mezocikle mažėjo, bet darbo galingumas ties kritinio intensyvumo riba buvo didelis ir išsilaikė (4 lentelė).

Iš 2014 m. tyrimų, atliktų trys savaitės prieš varžybas, trys dienos iki pirmo starto ir praėjus trimis

dienoms po paskutinio starto, rodiklių matyti, kad ties kritinio darbo intensyvumo riba sportininkų plaučių ventilacija per tris tyrimus kito mažai, pulso dažnio pokyčiai nedideli, o VO₂max absoliutūs ir santykiniai rodikliai mažėjo, darbo galia nekito, darbo ekonomiskumo rodiklis O₂ 1 W/ml gerėjo, glikolitinių reakcijų intensyvumą rodantis La koncentracijos kraujyje rodiklis didėjo (4 lentelė).

2013 m. pasaulio čempionate iškovota 10 vieta, o 2014 m. – šešta. Sportininkai pateko į Lietuvos olimpinės rinktinės kandidatų pirmąjį sąrašą, pasirengimo materialinis aprūpinimas 2015 metams labai padidėjo.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Atlikus didelio meistriskumo baidarininkų rengimosi 2013 ir 2014 metų pasaulio čempionatams varžybų mezociklais lyginamąją analizę išryškėjo, kad rengiantis 2014 m. pasaulio čempionatui buvo sumažinta pratybų darbo apimtis, bet padidinta procentinė ketvirtosios ir penktosios zonos darbo apimtis, kai

4 lentelė

Baidarininkų 2014 metų varžybų mezociklo aerobinių rodiklių ties kritinio intensyvumo riba ir laktato koncentracijos kraujyje duomenys

Data	Pavardė	PV (l/min)	PD (k./min)	VO ₂ (l/min)	VO ₂ (ml/min/kg)	DP (ml/tv.)	W (km/h)	O ₂ (1 W/ml)	La (mmol/l)
3 savaitės prieš varžybas									
2014-07-16	R. N.	189	181	5,48	62,0	30,8	320	17,1	10,4
2014-07-16	A. O.	171	204	5,76	69,4	27,8	320	17,8	11,6
3 dienos prieš startą (varžybas)									
2014-08-04	R. N.	190	185	5,23	58,8	28,27	320	16,38	11,3
2014-08-04	A. O.	174	189	5,5	65,1	27,40	320	17,2	11,8
3 diena po varžybų									
2014-08-12	R. N.	186	182	5,11	57,2	28,0	320	15,96	12,6
2014-08-12	A. O.	170	198	5,33	62,7	29,9	320	16,65	13,3

įtraukiamos glikolitinės reakcijos ir fizinis krūvis priartėja prie kritinio intensyvumo ribos, smarkiai viršijant anaerobinio slenksčio intensyvumą. Tai iš dalies atitinka kitų tyrėjų (Busso, Thomas, 2006) išreikštas mintis dėl didelio meistriškumo sportininkų rengimo planų-modelių sudarymo. Kadangi baidarininkai nuotolį įveikia dirbdami intensyvumu, artimu kritinio intensyvumo ribai (Wilmore et al., 2008), ir pasiekia labai didelę laktato koncentraciją kraujyje, tokį darbą tikslinga atlikti varžybų mezocikle. Tačiau kitų tyrėjų (Neumann et al., 2007) nuomone, ugdant glikolitinės reakcijas slopinamas aerobiniu būdu gaminamos energijos galingumas. Tai patvirtina mūsų tyrimų duomenys – 2014 m. varžybų mezocikle abiejų sportininkų $VO_2\max$ rodikliai sumažėjo, tačiau atliekamo darbo galia nesumažėjo, darbo ekonomiškas padidėjo (O_2 1 W/ml), laktato koncentracija paimtame kapiliariniame kraujyje po testo padidėjo. Padidėjus energijos gamybai glikolitinėmis reakcijomis sportininkų varžybinis pajėgumas padidėjo, nes glikolitinis energijos gamybos būdas yra veiksmingesnis už aerobinį, bet jo trukmė ribota (Astrand et al., 2003).

Kraujotakos sistemos funkcinio pajėgumo tyrimas parodė, kad tyrimų rodikliams įtaką daro nervų sistemos reguliacinė funkcija dažninant arba retinant pulso dažnį ramybės būsenoje, ortostatinio mėginio metu, reaguojant į standartinių fizinių krūvių ir atsigaunant po jo, todėl varžybų mezocikle pasikliauti šiais tyrimais vertinant kraujotakos sistemos funkcinę būklę nevertėtų. Po varžybų šie rodikliai normalizavosi greitai, Hb koncentracija tiriamuoju laikotarpiu kito nedaug, tačiau Ht ryškus didėjimas teikė informaciją, kad reikia imtis priemonių jam normalizuoti.

Išvados

1. Tyrimas parodė, kad didelio meistriškumo baidarininkų, besirengiančių lenktyniauti 1000 m nuotolyje, varžybų mezocikle tikslinga mažinti bendrojo fizinio krūvio apimtį, bet reikia iki 10 % viso darbo ant vandens padidinti mišrios aerobinės ir anaerobinės glikolitinės zonos intensyvaus darbo, kai laktato koncentracija kraujyje siekia 5,1–8 mmol/l, apimtį ir iki 0,8 % – mišrios aerobinės ir anaerobinės glikolitinės zonos didžiausiojo darbo, kai laktato koncentracija kraujyje didėja daugiau kaip 8 mmol/l, apimtį.

2. $VO_2\max$ tyrimai gerai informuoja apie baidarininkų aerobinį pajėgumą, apie raumenų gebėjimą gaminti mechaninę energiją vartojant O_2 , bet tai nėra pagrindinis baidarininkų, lenktyniaujančių 1000 m

nuotolyje, rodiklis. Būtina tirti darbo galią, kuri gali priklausyti nuo anaerobinių glikolitinių reakcijų.

3. Pasikliauti PD rodikliais gulint, ortostazėje, reaguojant į standartinių fizinių krūvių ir atsigaunant po jo baidarininkų funkcinę būklę varžybų mezocikle vertinti nerekomenduotina, nes priešstartinės būklės kaita gali smarkiai koreguoti rodiklius ir klaidinti tyrėją vertinant sportininkų kraujotakos sistemos būklę.

4. Baidarininkų, lenktyniaujančių 1000 m nuotolyje, varžybų mezocikle ir ypač varžybų mikrocikle svarbu reguliariai nustatinėti kraujo Ht, nes tyrimai parodė, kad jis kinta įvairiai ir dažnai viršija 50 % ribą apsunkindamas kraujotaką, kraujo tekėjimą plonosiomis kraujagyslėmis, kapiliarais.

LITERATŪRA

1. Astrand, P.-O., Rodahl, K., Dahl, H., Stromme, S. (2003). *Textbook of Work Physiology: Physiological Bases of Exercise*. Champaign IL: Human Kinetics.
2. Balčiūnas, E. (2010). Lietuvos baidarininkų rengimosi 200 m rungčiai ypatumai. *Sporto mokslas*, 2(60), 38–45.
3. Balčiūnas, E. (2013). *Lietuvos didelio meistriškumo baidarininkų rengimas: daktaro disertacija*. Vilnius: LEU.
4. Balčiūnas, E., Nekriošius, R., Dadelienė, R., Skernevičius, J. (2013). Baidarininkų aerobinio pajėgumo ugdymas. *Sporto mokslas*, 2(72), 14–18.
5. Byrnes, W. C., Kearney, J. T. (1997). Aerobic and anaerobic contributions during simulated canoe/kayak events. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 29(5), 220–225.
6. Bompa, T. O., Haff, G. G. (2009). *Periodization. Theory and Methodology of Training*. Champaign, IL.: Human Kinetics.
7. Busso, T., Thomas, L. (2006). Using mathematical modelling in training planing. *Int J Sports Physiol Perf.*, 1, 400–405.
8. Fleming, N., Donne, B., Fletcher, D., Mahony, N. (2012). A biomechanical assessment of ergometer task specificity in elite flatwater kayakers. *Journal of Sports Science and Medicine*, 11(1), 16–25.
9. Ginn, E. M., Mackinnen, R. T. (1988). *The equivalence of onset of blood lactate accumulation maximal lactate steady state and critical power during kayak ergometry*. Report to department of Human Movement Studies, University of Queensland, Australia.
10. Kahl, J. (1988). Die Steuerung des Ausdauertrainings mit spezifischen Stufentest (feld tests) im Kanurennsport. *International Seminar on Kayak-Canoe Coaching and Science*. Belgium.
11. Karoblis, P. (2005). *Sporto rengimo teorija ir didaktika*. Vilnius.
12. Milašius, K. (2005). *Sporto fiziologija*. Vilnius: VPU.
13. Neumann, G., Pfützner, A., Berbalk, A. (2007). *Optimiertes ausdauertraining*. Meyer and Meyer Verlag. Aachen.
14. Skernevičius, J., Milašius, K., Raslanas, A., Dadelienė, R. (2011). *Sporto treniruotė: monografija*. Vilnius: VPU.

15. Thodens, J. S. (1991). *Testing aerobic power. Physiological testing of the high-performance athlete* (pp. 107–173). Human Kinetics.
 16. Wilmore, J., Costill, D., Kenney, W. (2008). *Physiology of Sport and Exercise* (4 ed.). Champaign, IL.: Human Kinetics.

17. Шерпер, Ж. (1973). *Физиология труда (эргономия)*. Москва.

18. Шкуматов, Л. М., Шантарович, В. В. (2008). Метаболическая модель байдарочника международного уровня и оценка механизмов энергообеспечения гребли на байдарке. *Научные труды НИИ физической культуры и спорта республики Беларусь*. Минск., 2, 196–201.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE COMPETITION MEZOCYCLES OF PROFESSIONAL KAYAK ATHLETES DURING THE PREPARATION FOR THE WORLD CHAMPIONSHIPS OF 2013 AND 2014

Ričardas Nekriošius
Lithuanian Sports University

SUMMARY

The activities completed by kayakers during the competition mezocycles are extremely important as they directly affect their competition results, therefore it is necessary to inspect the variables that influence the athletes' progress. Objectives of the research: to investigate the preparation of professional kayak rowers during the competition mezocycles for the 2013 and 2014 world rowing championships; to complete a comparative analysis and distinguish the factors influencing the athletes' preparation level. The objects of the research – Lithuanian kayak rowers, preparing in the 1000 m distance for the world championships of 2013 and 2014, the process of training during competition mezocycles.

The research was conducted during the first two years of the 4 year Olympic cycle. During this time the athletes participated in the 2013 and 2014 ICF World championships, in which they took 10th place in the former and 6th in the latter. The workload of the competition mezocycles was analysed and divided into 5 categories, characterising the severity of the training. The time, distance covered and the heart rate of the athletes during the exercises were measured using the computer system „Garmin Connect Forerunner 910XT“. To measure the intensity of the exercise, capillary blood samples were taken and the lactic acid (La) concentration in them was measured. The percentage of time spent in the working zones was also measured. The contents of kayak specific physical workload microcycles during the competition mezocycles were also analysed. The fluctuation of the athletes' heart rate (bpm) was analysed. This was done by taking orthostatic samples at resting, right after a standard exercise load and during the rest period after the exercise. The blood pressure, levels of haemoglobin (Hb), hematocrit (Ht) were measured three weeks before competition, three days before the competition and three days after the competition.

Using the gas analyser „Oxycon Mobile 781023-052-5.2“ the athletes aerobic work capacity at the critical intensity limit was analysed.

The research revealed that when preparing professional kayak rowers for the 1000 m distance it is beneficial to reduce the load of general physical load and to increase the amount of intense work at the breaking point between the aerobic and anaerobic glycolytic zone, where the amount of lactic acid in the athlete's bloodstream is between 5.1 and 8 mmol/l to 10 % of all on – water exercise. The workload when the level of lactic acid is more than 8 mmol/l should also be raised to 0.8 % of the total exercise load.

VO₂max is not the principal indicator for 1000 m kayak paddlers, however it informs well about the aerobic capacity of the athlete, it also shows the level of muscle ability to produce mechanical energy using O₂. Nevertheless, it is extremely important to analyse the force of the muscle power, which is affected by glycolytic reactions. As the reactions intensify, the level of VO₂max decreases.

The research proved that the readings of heart rate measurements at rest, in orthostasis, during physical exercise and during rest are not a trustworthy measurement as the physical changes during the competition make substantial corrections and may mislead the researcher when examining the state of the athlete's cardiovascular system.

It was also found that during the competition mezocycle and especially during the pre-competition microcycle it is extremely important to regularly measure the athlete's hematocrit levels, as research shows that it fluctuates unpredictably and often exceeds the maximum recommended levels, thus obstructing the blood flow in the smaller capillaries.

Keywords: kayak rowing, competition mezocycle, aerobic preparation.

Studentų atletinis tapatumas ir jo sąsajos su patiriamu stresu

Dr. Vinga Indriūnienė¹, Jurgita Čepelionienė^{1,2}

Lietuvos sporto universitetas¹, Mykolo Romerio universitetas²

Santrauka

Itin išaugę streso rodikliai pastebimi tarp jaunų suaugusiųjų amžiaus žmonių (nuo 18 iki 25 metų). Atletinis tapatumas – tai visą gyvenimą besiformuojančio daugialypio asmenybės savęs suvokimo dalis, parodanti, kiek žmogus save sieja su fiziniu aktyvumu ar sportine veikla. Jaunuolio atletinis tapatumas gali sietis su didesniu stresu arba priešingai – jį sumažinti. Tyrimo tikslas – nustatyti pirmo kurso studentų atletinį tapatumą ir jo sąsajas su patiriamu stresu. Psichologiniam stresui nustatyti naudota Reeder streso vertinimo skalė. Atletiniam tapatumui vertinti taikytas Atletinio tapatumo klausimynas jaunuoliams (Anderson et al., 2007). Tyrime dalyvavo 254 (135 merginos ir 119 vaikinų) pirmo kurso pirmos pakopos Lietuvos sporto universiteto studentai, kurių amžius nuo 18 iki 25 metų; amžiaus vidurkis – 19,52 m. (0,64).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas yra ryškesnis, patiria mažiau streso nei pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas yra mažesnis. Tikėtina, kad fizinis aktyvumas stipriai formuoja jaunuolio tapatumą, o tai turi teigiamos reikšmės jaunuolių psichologinei sveikatai.

Raktažodžiai: atletinis tapatumas, stresas, studentai.

Įvadas

Itin išaugę streso rodikliai pastebimi tarp jaunų suaugusiųjų amžiaus žmonių (Arnett, 2007). Šiuo amžiaus tarpsniu, kurį mokslininkai paprastai laiko nuo 18 iki 25 metų, individas susiduria su pagrindinėmis šio tarpsnio užduotimis: intymių santykių ir karjeros kūrimu. Šių gyvenimo užduočių įgyvendinimas tampa sudėtingu procesu, kurio metu asmuo patiria daug streso (Arnett, 2007; Gould et al., 2007). Šiuo amžiaus tarpsniu – pereinant į suaugusiųjų amžių – didžiausi streso rodikliai pastebimi tarp pirmo kurso studentų (Andersson; Johnsson, 2009). Pirmaisiais studijų metais jaunuoliams reikia adaptuotis naujoje socialinėje aplinkoje, įgyjama naujų pareigų, būtina daug mokytis. Studentai dažnai ieško savojo tapatumo, bando atrasti save. Tapatumo turėjimas ir savęs priskyrimas socialinei grupei palengvina adaptaciją akademinėje bendruomenėje (Gould et al., 2007).

Atletinis tapatumas – tai visą gyvenimą besiformuojančio daugialypio asmenybės savęs suvokimo dalis, parodanti, kiek žmogus save sieja su fiziniu aktyvumu ar sportine veikla (Brewer et al., 1993; Anderson et al., 2007). Jaunuolio atletinis tapatumas gali sietis su didesniu stresu arba priešingai – jį sumažinti. Analizuojant atletinio tapatumo reikšmę jaunuolio patiriamam stresui būtina išskirti sportininkus ir sportuojančius studentus, kurių atletinis tapatumas yra ryškus (Houle et al., 2010) ir kuriems sportas yra svarbiausias jų saviraiškos įrankis (Chen et al., 2010).

Studentams, turintiems ryškesnį atletinį tapatumą, vienas pagrindinių savirealizacijos ir saviraiškos būdų yra sportas ar fizinis aktyvumas (Chen et al., 2010). Todėl, turėdamas ryškesnį atletinį tapatumą, bet negalėdamas savęs realizuoti sporte, studentas gali patirti tapatumo krizę, o ši krizė bus padidėjusio

streso pirmame kurse priežastis. Be to, pirmo kurso studentai, turintys ryškesnį atletinį tapatumą ir priklausančios sporto komandai, taip pat gali patirti daugiau streso, kuris bus susijęs ne tik su akademine, bet ir su sportine veikla, kurioje individas taip pat turi vykdyti keliamus reikalavimus (Cornelius, 1995; Chen et al., 2010). Kita vertus, atletinis tapatumas gali ir mažinti studentų streso rodiklius. Studentai, turintys ryškesnį atletinį tapatumą ir esantys fiziškai aktyvūs, turi didesnes savirealizacijos galimybes. Šie studentai, neįsipareigoję sporto komandai, psichologinio streso rodiklius sumažins, nes fizinis aktyvumas be įsipareigojimų komandai veiks kaip stresą mažinantis veiksnys. Taigi, atletinio tapatumo raiška akademinėje aplinkoje gali veikti kaip stresą mažinantis ir kaip stresą didinantis veiksnys, priklausomai nuo aplinkos sąlygų išreiškiant savąjį atletinį tapatumą (Cornelius, 2003).

Tyrimo tikslas – nustatyti pirmo kurso studentų atletinį tapatumą ir jo sąsajas su patiriamu stresu.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimas buvo atliktas Lietuvos sporto universitete per 2014 m. pavasario semestro *asmens tapatumo* paskaitas. Tyrime dalyvavo 254 (135 merginos ir 119 vaikinų) pirmo kurso pirmos pakopos Lietuvos sporto universiteto studentai, kurių amžius nuo 18 iki 25 metų; amžiaus vidurkis – 19,52 m. (0,64). Tyrime dalyvavę studentai mokėsi įvairiose universiteto studijų programose. Dauguma (86,2 %, n = 219) studentų nurodė, kad yra fiziškai aktyvūs, t. y. sportuoja arba mankština bent vieną kartą per savaitę. Tyrime dalyvavo tik fiziškai aktyvūs studentai, duomenys apie studentus, kurie užsiima profesionaliu sportu, nebuvo įtraukti į šio tyrimo analizę.

Tyrime dalyvavę studentai turėjo užpildyti klausimynus paskaitos metu. Tyrimo dalyviai žinojo, kad anketa yra anoniminė.

Tyrimo metodai. Psichologiniam stresui nustatyti naudota Reeder streso vertinimo skalė, kuria matuojamas subjektyviai asmens suvoktas stresas. Streso lygis nustatomas tyrimo dalyviui vertinant septynis, jam būdingą savijautą nusakančius teiginius, kurių kiekvienas vertinamas balais – nuo 1 iki 4. Visų septynių teiginių balai sumuojami, o gautas bendras balas, kuris gali svyruoti nuo 7 iki 28, parodo tyrimo dalyviui būdingą suvokto streso lygį: 21–28 – streso nėra, 15–20 – nervinė įtampa (tarpinė būseną), 7–14 – stresinė būseną (Goštautas, 1999). Skalės Cronbacho alfa (*Cronbach alpha, α*) – 0,814.

Atletiniam tapatumui vertinti buvo naudojamas Atletinio tapatumo klausimynas jaunuoliams (angl. *Athletic Identity Questionnaire*; Anderson et al., 2007), kuris sudarytas pagal C. B. Anderson (2004) atletinio tapatumo modelį. Klausimyną sudaro 40 teiginių, pagal kuriuos vertinami keturi pagrindiniai atletinio tapatumo komponentai:

- sportinė kompetencija (pavyzdžiui, *Manau, kad sugebėčiau dalyvauti daugelyje sportinių veiklų, jei tik įdėčiau pakankamai pastangų ir turėčiau praktikos*);
- savo išvaizda (pavyzdžiui, *Aš atrodau sportiškai, t. y. kaip žmogus, kuris mankština*);
- fizinio aktyvumo svarba ugdytiniui (pavyzdžiui, *Man labiau patinka būti fiziškai aktyviam nei gulėti ar atsisėdus žiūrėti televizorių*);
- socialinis paskatinimas (palaikymas) būti fiziškai aktyviam (pavyzdžiui, *Mano tėvai skatina mane mankštintis ar būti fiziškai aktyvų*).

Savo pritarimą teiginiui studentai turėjo įvertinti skalėje nuo 1 iki 5: 1 – visiškai nesutinka su teiginiu, 2 – iš dalies nesutinka su teiginiu, 3 – nei sutinka, nei nesutinka su teiginiu, 4 – iš dalies sutinka su teiginiu, 5 – visiškai sutinka su teiginiu. Didesni skalių įverčiai žymi ryškesnį studentų atletinį tapatumą ar atskiras jo komponentes. Skalių Cronbacho alfa kito nuo 0,794 iki 0,901.

Tyrimo dalyvių grupės pagal atletinio tapatumo raišką (mažesnis / ryškesnis atletinis tapatumas) buvo sudarytos pagal bendro atletinio tapatumo skalės medianą.

Ryšiai tarp kokybinių požymių vertinti Chi kvadrato (χ^2) kriterijumi ir t kriterijumi nepriklausomoms imtims. Skirtumai laikyti statistiškai reikšmingais, jei p buvo $< 0,05$. Skaičiavimai atlikti naudojant statistinės programos SPSS 21-ąją versiją.

Tyrimo rezultatai

Išanalizavus tyrimo dalyvių streso vertinimą pagal Reeder skalę nustatyta, kad 55 (21,6 %) pirmo kurso studentai nejautė streso, 117 (46,1 %) pasireiškė nervinė įtampa (tarpinė streso būseną), o stresinė būseną – 82 (32,3 %) (1 lentelė).

1 lentelė

Pirmo kurso vaikinų ir merginų patiriamo streso palyginimas

Studentų lytis	Patiriamas stresas*					
	Nejaucia streso		Nervinė įtampa		Stresinė būseną	
	n	proc.	n	proc.	n	proc.
Vaikinai	37	31,1	47	39,5	35	29,4
Merginos	18	13,3	70	51,9	47	34,8

* – skirtumai tarp grupių: $\chi^2 = 6,21$; $df = 2$; $p = 0,012$

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pirmakursių merginų patiriamas stresas yra didesnis nei pirmakursių vaikinų. Merginos dažniau nei vaikinai patiria nervinę įtampą ir stresinę būseną. Merginos dažniau reaguoja į stresines situacijas, todėl jos labiau negu vaikinai yra linkusios atpažinti stresines situacijas. Tikėtina, kad tai lemia didesnius pirmakursių merginų streso rodiklius.

Tyrimo metu taip pat analizuota studentų atletinis tapatumas ir jo komponentių raiška. Remiantis C. B. Anderson (2004) atletinio tapatumo modeliu, atletinį tapatumą sudaro keturios svarbios komponentės: savo fizinių gebėjimų (kompetencijos), savo išvaizdos (sportiška, nesportiška), fizinio aktyvumo svarbos ir socialinio palaikymo (paskatinimo) dėl fizinio aktyvumo vertinimas. Matuojant pirmakursių studentų savo sportinės kompetencijos, išvaizdos ir fizinio aktyvumo svarbos vertinimą buvo fiksuojami visų tyrime dalyvavusių mokinių didžiausi įverčiai. Nustatyta, kad paskatinimo komponentių įverčiai yra patys mažiausi.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaikinų atletinis tapatumas statistiškai reikšmingai yra ryškesnis nei merginų (žr. 2 lentelę). Taip pat išryškėja skirtumai ir lyginant atskiras vaikinų ir merginų atletinio tapatumo komponentes. Nustatyta, kad vaikinai savo sportinę kompetenciją ir tėvų palaikymą būti fiziškai aktyviems statistiškai reikšmingai vertina geriau nei merginos. Reikšmingi skirtumai nenustatyti tarp vaikinų ir merginų vertinant savo sportinę išvaizdą, fizinio aktyvumo svarbą ir draugų bei kitų suaugusiųjų paskatinimą būti fiziškai aktyviems.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad atletinis tapatumas yra susijęs su studentų patiriamu stresu (žr. 3 lentelę). Studentai, kurių atletinis tapatumas mažesnis, dažniau patiria stresą (48,8 %) nei studentai, kurių atletinis tapatumas ryškesnis (14,6 %). Studentai,

2 lentelė

Pirmo kurso vaikinių ir merginų atletinio tapatumo raiška

Atletinis tapatumas	Vaikiniai n = 119		Merginos n = 135		t	p
	Vidurkis	Statistinis nuokrypis	Vidurkis	Statistinis nuokrypis		
Atletinis tapatumas	3,91	0,45	3,49	0,56	4,01	0,0001
Atletinio tapatumo komponentės:						
Kompetencija	4,21	0,81	3,97	0,67	4,28	0,0001
Išvaizda	3,72	1,00	3,83	0,85	-1,42	0,154
Svarba	3,59	0,95	3,51	0,89	1,04	0,298
Paskatinimas (Tėvai)	3,34	1,61	2,74	0,79	3,57	0,0001
Paskatinimas (Draugai)	2,81	0,98	2,84	1,12	-0,35	0,727
Paskatinimas (Kiti suaugusieji)	2,29	1,08	2,52	1,06	-2,45	0,014
Paskatinimas (Bendras)	2,70	0,82	2,82	0,77	-1,82	0,068

kurių atletinis tapatumas ryškesnis, dažniau nejaučia streso arba jaučia nervinę įtampą.

3 lentelė

Patiriamo streso raiškos palyginimas tarp mažesnio ir ryškesnio atletinio tapatumo studentų

Atletinio tapatumo grupės	Patiriamas stresas*					
	Nejaučia streso		Nervinė įtampa		Stresinė būseną	
	n	proc.	n	proc.	n	proc.
Mažesnio	20	15,3	47	35,8	64	48,8
Ryškesnio	35	28,4	70	56,9	18	14,6

* – skirtumai tarp grupių: $\chi^2 = 6,14$; $df = 2$; $p = 0,002$

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad studentai, kurių atletinis tapatumas ryškesnis, patiria mažiau streso nei pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas mažesnis (žr. 4 lentelę). Šie reikšmingi skirtumai nustatyti tiek tarp vaikinių, tiek tarp merginų.

4 lentelė

Patiriamo streso raiškos palyginimas tarp mažesnio ir ryškesnio atletinio tapatumo vaikinių ir merginų

Lytis	Atletinio tapatumo grupės				t	p
	Mažesnio		Ryškesnio			
	Vidurkis	Statistinis nuokrypis	Vidurkis	Statistinis nuokrypis		
Vaikiniai n = 119	2,78	0,61	2,34	0,62	2,74	0,008
Merginos n = 135	2,91	0,71	2,65	0,69	5,14	0,0001

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma (78,4 %) pirmo kurso studentų arba patiria stresą, arba jaučia nervinę įtampą. Labiau streso pažeidžiamos yra pirmo kurso merginos nei vaikinai. Kad moterys yra jautresnės stresui ir jį išgyvena dažniau, pastebi ir kiti mokslininkai (Verma et al., 2011). Manoma, kad vyrų stresinių situacijų skaičius yra

didesnis, tačiau jie daugelio situacijų neįvardija kaip stresinių (Verma et al., 2011).

Mūsų tyrimo duomenys rodo, kad vaikinių atletinis tapatumas yra ryškesnis nei merginų, nors kai kurie atlikti tyrimai nenustatė sąsajų tarp lyties ir atletinio tapatumo (Groff et al., 2009; Proios et al., 2012). Šie tyrėjai teigia, kad lytis nėra reikšmingas veiksnys atletinio tapatumo formavimuisi ir jo raidai. Taip manoma yra todėl, kad vaikinai ir merginos turi vienodus įsipareigojimus sporte ir tai juos daro panašiai atsakingus.

Kadangi atletinis tapatumas formuojasi nuolat (Tasiemski et al., 2004), jį galima skatinti bet kuriuo amžiaus tarpsniu. Geresnių rezultatų greičiausiai galima pasiekti tada, kai atletinis tapatumas skatinamas jau nuo vaikystės.

Dauguma tyrimo dalyvavusių pirmo kurso studentų, kurių atletinis tapatumas ryškesnis, yra fiziškai aktyvūs bent 2–3 kartus per savaitę arba 4–5 kartus per savaitę. Mažiau nei ketvirtadalis pirmo kurso studentų, kurių atletinis tapatumas mažesnis, yra fiziškai aktyvūs tik kartą per savaitę arba rečiau. Studentai, kurių atletinis tapatumas ryškesnis, yra fiziškai aktyvesni, palyginti su studentais, kurių atletinis tapatumas mažesnis. Taip yra dėl to, kad studentai, turintys ryškesnį atletinį tapatumą, yra labiau linkę save išreikšti per sportą ar fizinį aktyvumą. Mūsų tyrimo rezultatus dėl fizinio aktyvumo ir atletinio tapatumo sąsajų patvirtina vokiečių mokslininko Riemelio (Riemel, 2009) atlikti tyrimai. Šio mokslininko tyrimų rezultatai parodė, kad tie pirmo kurso studentai, kurie turėjo ryškesnį atletinį tapatumą, buvo fiziškai aktyvesni, dažniau dalyvavo sporto pratybose.

Aprašomas tyrimas taip pat atskleidė, kad pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas ryškesnis, rečiau patiria stresą negu studentai, kurių atletinis tapatumas mažesnis. Tai patvirtina ir kiti autoriai (Cornelius, 1995; Chen et al., 2010). Fizinis aktyvumas yra statistiškai reikšmingai susijęs su mažesniais streso rodikliais (Williams, 2008). Tikėtina, kad studentų, kurių atletinis tapatumas yra ryškesnis, mažesnius streso rodiklius lemia tai, jog jie yra fiziškai aktyvesni, labiau pasitiki savimi turi aukštesnę savivertę, kuri palengvina socialinį prisitaikymą (Chen et al., 2010).

Tyrimo metu nebuvo analizuotas profesionaliai sportuojančių (rezultatų siekiančių) studentų patiriamas psichologinis stresas ir atletinis tapatumas. Tikėtina, kad fizinis aktyvumas stipriai formuoja jaunuolio tapatumą, o tai turi teigiamos reikšmės jaunuolių psichologinei sveikatai, t. y. patiriamam stresui.

Išvados

1. Pirmame kurse studijuojančių merginų patiriamas stresas yra didesnis nei vaikinų.
2. Pirmame kurse studijuojančių vaikinų atletinis tapatumas yra ryškesnis nei merginų.
3. Pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas ryškesnis, patiria mažiau streso nei pirmo kurso studentai, kurių atletinis tapatumas yra mažesnis.

LITERATŪRA

1. Anderson, C. B., Masse, L. C., Hergenroeder, A. C. (2007). Factorial and Construct Validity of the Athletic Identity Questionnaire for Adolescents. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 39(1), 59–69.
2. Andersson, C., Johnsson, K. O., Burgland, M., Ojehagen, A. (2009). Stress and hazardous alcohol use: Associations with early dropout from university. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37, 713–719.
3. Arnett, J. J. (2007). Socialization in emerging adulthood: From the family to the wider world, from socialization to self-socialization. In: J. E. Grusec, & P. D. Hastings (Eds.). *Handbook of Socialization. Theory and research* (pp. 208–230). New York: The Guilford Press.
4. Brewer, B. W., VanRaalte, J. L., Linder, D. E. (1993). Athletic Identity: Hercules' muscles or Achilles heel? *International Journal of Sport Psychology*, 24, 237–254.
5. Chen, S., Snyder, S. Magner, M. (2010). The effects of sport participation on student-athletes' and non-athlete students' social life and identity. *Journal of Issues in Intercollegiate Athletes*, 3, 176–193.
6. Cornelius, A. (1995). The relationship between athletic identity, peer and faculty socialization, and college student development. *Journal of College Student Development*, 36, 560–573.
7. Goštautas, A. (1999). Psichologiniai streso aspektai. *Sveikata*, 6, 55–58.
8. Gould, D., Collins, K., Lauer, L., Chung, Y. (2007). Coaching life skills through football: A study of award winning high school coaches. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19(1), 16–37.
9. Groff, D. G., Lundberg, N. R., Zabriskie, R. B. (2009). Influence of adapted sport on quality of life: Perceptions of athletes with cerebral palsy. *Disability and Rehabilitation*, 31, 318–326.
10. Houle, J. L. W., Brewer, B. W., Kluck, A. S. (2010). Developmental trends in athletic identity: A two-part retrospective study. *Journal of Sport Behavior*, 33(2), 146–159.
11. Proios, M., Proios M., Mavrovouniotis, F., Siatras, T. (2012). An exploratory study of athletic identity in university physical education students. *Graduate Journal of Sport, Exercise & Physical Education Research*, 1, 98–107.
12. Riemel, L. (2009). Sportliche Identität der Studenten im ersten Jahr. *Zeitschrift für Soziologie*, 45–65.
13. Tasiemski, T., Kennedy, P., Gardner, B., Blaikley, R. A. (2004). Athletic identity and sports participation in people with a spinal cord injury: a psychometric evaluation of the Athletic identity measurement scale. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 21, 364–378.
14. Verma, R., Balhara, Y. P. S., Gupta, C. S. (2011). Gender differences in stress response: Role of developmental and biological determinants. *Industrial Psychiatry Journal*, 20(1), 4–10.
15. Williams, J. (2008). Mental health in Young adults and its relation with self-esteem. *Journal of Sport*, 11–19.

ATHLETIC IDENTITY OF STUDENTS AND ITS RELATIONSHIP WITH THE EXPERIENCE OF STRESS

Dr. Vinga Indriūnienė¹, Jurgita Čepelionienė^{1, 2}

Lithuanian Sports University¹, Mykolas Romeris University²

SUMMARY

The exceptionally increased indices of stress are observed in the age period of youth and adulthood (Arnett, 2007). Athletic identity is a part of lifelong developing self-reflection indicating to what extent people relate themselves with physical activeness and/or sports activity (Brewer et al., 1993; Anderson et al., 2007). The athletic identity of a young person may be related with higher levels of the stress one experiences or, on the contrary, may decrease stress. The aim of this research is to establish the athletic identity of 1st year students and to discover its relationship with the stress experiences by the student. Reeder stress inventory was used in order to evaluate psychological stress. Athletic identity was measured by employing

Youth Athletic Identity Questionnaire (Anderson et al., 2007). 254 1st year undergraduate students (135 female and 119 male) representing Lithuanian Sports University aged 18 to 25 (age average 19.52 (0.64)) participated in the research.

The results of the research revealed that those 1st year students whose athletic identity is expressed more prominently undergo less stress than those 1st year students whose athletic identity is expressed less prominently. It is likely that physical activity significantly shapes the identity of a young individual which positively contributes to the psychological health of the youth.

Keywords: athletic identity, stress, students.

Vinga Indriūnienė
Lietuvos sporto universiteto
Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Mob. +370 613 85709
El. paštas: vinga.indriuniene@lsu.lt

Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų charakteristika negalios, žaidimo stažo ir amžiaus aspektais

*Doc. dr. Kęstutis Skučas
Lietuvos sporto universitetas*

Santrauka

Tyrimo tikslas buvo nustatyti ir įvertinti Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų kaitą negalios, žaidimo stažo ir amžiaus aspektais. Testavimo metodu atskleista vežimėlių krepšinio žaidimo įgūdžių ir fizinių ypatybių priklausomybė nuo negalios sunkumo laipsnio, amžiaus, žaidimo stažo. Tyrime naudoti greitumo, vikrumo, anaerobinės ištvermės, kamuolio perdavimo tikslumo, kamuolio varymo, kamuolio metimų į krepšį testai (Valandewijck, Daly, Theisen, 1999; Skučas, Stonkus, 2001). Buvo tirta 12 Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų, suskirstytų į tris grupes pagal pažeidimo laipsnį, amžių ir žaidimo stažą.

Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialieji fiziniai gebėjimai buvo skirtingi priklausomai nuo negalios. Sunkesnės negalios (1–2,5 balo) žaidėjų vikrumo ir greitumo rodikliai buvo geresni už lengvesnės negalios žaidėjų rodiklius. Lengvesnės negalios (3–4,5 balo) žaidėjų geresni buvo metimų į krepšį iš vidutinių ir tolimų nuotolių rodikliai. Ilgesnį žaidimo stažą (6–10 ir daugiau metų) turinčių žaidėjų buvo geresni anaerobinės ištvermės, greitumo, vikrumo, vežimėlio ir kamuolio valdymo, metimų į krepšį specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliai, palyginus su 3–5 metų žaidimo stažo žaidėjų rodikliais. Amžius darė skirtingą įtaką vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliams. Geresni vežimėlio ir kamuolio valdymo, metimų į krepšį ir kamuolio perdavimo tikslumo rodikliai buvo pasiekti 31–35 ir daugiau metų amžiaus žaidėjų.

Raktažodžiai: vežimėlių krepšinio žaidėjai, greitumas, anaerobinė ištvermė, vikrumas.

Įvadas

Vežimėlių krepšinis – viena populiariausių neįgalųjų sporto šakų – labai svarbi neįgalųjų fizinio ugdymo priemonė. Mokslininkai (Valandewijck, Daly, Theisen, 1999; Brunelli et al., 2006; Goosey-Tolfrey et al., 2002; Haisman et al., 2006; Skučas, Stonkus, 2001; Gomez et al., 2014; Molik et al., 2010), nagrinėjantys vežimėlių krepšinio problemas, ne kartą yra pažymėję, kad vežimėlių krepšinis padeda ugdyti fizines ypatybes ir specifinius vežimėlio valdymo įgūdžius, o tai pagerina neįgalųjų gyvenimo kokybę ir socializaciją. Be to, vežimėlių krepšinis prieinama ir patraukli fizinę neįgalią turintiems žmonėms sporto šaka, suteikianti galimybę žaidėjams tobulinti specialiuosius fizinius gebėjimus ir žaidimo įgūdžius. Vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų tyrimai leidžia valdyti jų rengimą aukščiausio rango varžyboms (Valandewijck et al., 2003; Molik, Kosmol, 2001; 2003; Sampaio et al., 2010). Vežimėlių krepšinio žaidimo kokybė didžia dalimi priklauso nuo žaidėjų fizinio parengtumo: anaerobinės ir aerobinės ištvermės, vikrumo, specialių vežimėlio valdymo, judėjimo su kamuoliu, metimų į krepšį įgūdžių išugdymo lygio. Vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiuosius fizinius gebėjimus galima nustatyti atliekant natūralius (lauko) testavimus žaidimo aikštėje (Valandewijck, Daly, Theisen, 1999; Hedrick, Byrnes, Shaver, 1994). Autorių paskelbtuose mokslo darbuose apie vežimėlių krepšinį (Skučas, 2006; Skučas ir kt. 2009; Skučas, Stonkus, 2001; 2002) dar

nėra Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų tyrimų. Norint kryptingai rengti vežimėlių krepšinio komandą, būtinas žaidėjų individualaus specialiųjų fizinių gebėjimų lygio nustatymas ir negalios, amžiaus, žaidimo stažo poveikio šiems gebėjimams įvertinimas.

Tyrimo tikslas – nustatyti ir įvertinti Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų kaitą negalios, žaidimo stažo ir amžiaus aspektais.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Testavimo metodu nustatyta vežimėlių krepšinio žaidėjų žaidimo įgūdžių ir fizinių ypatybių priklausomybė nuo negalios sunkumo laipsnio, amžiaus, žaidimo stažo. Tyrime naudoti greitumo, vikrumo, anaerobinės ištvermės, kamuolio perdavimo tikslumo, kamuolio varymo, kamuolio metimų į krepšį testai (Valandewijck, Daly, Theisen, 1999; Skučas, Stonkus, 2001). Pirmiausia buvo atliekamas anaerobinio pajėgumo 30 s testas, vėliau greitumo 20 m važiavimo testas, kamuolio varymo ir vikrumo testai, kamuolio perdavimo tikslumo, metimų į krepšį iš artimų ir vidutinių nuotolių tikslumo testai.

Testuota 2014 m. gegužės mėn., per Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės pasirengimą Europos čempionatui, Lietuvos sporto universiteto sporto salėje. Buvo tirta 12 Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų, suskirstytų į tris grupes pagal pažeidimo laipsnį, amžių ir žaidimo stažą. Savo ruožtu

pagal pažeidimo laipsnį vežimėlių krepšinio žaidėjai, remiantis tarptautine vežimėlių krepšinio klasifikacine sistema, buvo suskirstyti į dvi grupes: I grupę sudarė šeši 1–2,5 balų žaidėjai, turintys sunkią negalią, II grupę – šeši 3–4,5 balų žaidėjai, turintys lengvesnes negalias. Pagal amžių vežimėlių krepšinio žaidėjai buvo suskirstyti į dvi grupes: į I grupę paskirti septyni 17–30 metų amžiaus žaidėjai, į II grupę – penki 31–45 metų amžiaus žaidėjai. Pagal žaidimo stažą vežimėlių krepšinio žaidėjai buvo suskirstyti taip pat į dvi grupes: I grupei priskirti keturi 3–5 metus, II grupei – aštuoni 6–10 ir daugiau metų vežimėlių krepšinio žaidžiantys žaidėjai.

Duomenys apdoroti taikant matematinės statistinės duomenų analizės programą SPSS 17.0. Skaičiuoti grupių aritmetiniai vidurkiai, jų paklaida. Skirtumų tarp tiriamųjų grupių aritmetinių vidurkių reikšmingumas vertintas naudojant Stjudento kriterijų (*t*). Pasirinktas reikšmingumo lygmuo, kai $p < 0,05$.

Tyrimo rezultatai

Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjai testavimo metu pasiekė puikių specialiųjų fizinių gebėjimų rodiklius. Išsiskyrė sunkiausios 1,5 balo negalios Lietuvos rinktinės žaidėjų labai geri tarptautiniu lygiu greitumo (4,68 s) ir vikrumo (21,5 karto) rodikliai, nors absoliučiai geriausi greitumo rodikliai užfiksuoti lengviausios 4,5 balo negalios žaidėjo (4,62 s). Sunkesnės negalios žaidėjai (1–2,5 balo) geriau atliko greitumo ir vikrumo testus, o lengvesnės negalios žaidėjai (3–4,5 balo) geriau metė į krepšį iš artimų, vidutinių ir tolimų nuotolių (žr. 1 lentelę). Skirtingos negalios Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų anaerobinės ištvermės, vežimėlio ir kamuolio valdymo, kamuolio perdavimo tikslumo rodikliai buvo panašūs.

Dauguma Lietuvos rinktinės žaidėjų vežimėlių krepšinio žaidžia 6–10 ir daugiau metų. Ilgesnį žaidimo stažą turinčių žaidėjų dauguma specialiųjų fizinių gebėjimų rodiklių geresni. 6–10 ir daugiau metų vežimėlių krepšinio žaidžiantys tiriamieji geriau atliko anaerobinės ištvermės, greitumo, vikrumo, vežimėlio ir kamuolio valdymo, metimų į krepšį testus, palyginus su 3–5 metų žaidimo stažą turinčiais žaidėjais (žr. 2 lentelę).

Jaunesnių Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų anaerobinės ištvermės, greitumo ir vikrumo rodikliai buvo geresni už 31–35 ir daugiau metų žaidėjų rodiklius. Tačiau vyresni žaidėjai geriau valdė vežimėlį ir kamuolį, tiksliau metė į krepšį ir atliko kamuolio perdavimo testą (žr. 3 lentelę).

1 lentelė

Skirtingos fizinės negalios vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliai

Testas	Parametras	Sunkesnės 1–2,5 balų negalios žaidėjų	Lengvesnės 3–4,5 balų negalios žaidėjų
30 s važiavimo (m)	Anaerobinė ištvermė	97,74 ± 0,28	98,94 ± 0,21
20 m sprinto (s)	Greitumas	5,45* ± 0,17	5,87 ± 0,08
Važiavimo aštuoniuke (kartai)	Vikrumas	20,43* ± 0,11	18,2 ± 0,04
Kamuolio varymo aštuoniuke (kartai)	Vežimėlio ir kamuolio valdymas	16,72 ± 1,02	16,93 ± 1,03
Tolimų metimų į krepšį (metimų ir pataikymų skaičius)	Tolimų metimų į krepšį tikslumas	12,32 ± 0,12	17,18* ± 0,21
Metimų į krepšį iš artimų ir vidutinių nuotolių (metimų ir pataikymų skaičius)	Metimo į krepšį tikslumas	45,18 ± 0,25	54,14* ± 0,05
Kamuolio perdavimo (metimų ir pataikymų skaičius)	Kamuolio perdavimo tikslumas	32,51 ± 0,13	33,52 ± 0,19

* – statistiškai patikimi ($p < 0,05$) skirtumai tarp sunkesnės ir lengvesnės negalios žaidėjų

2 lentelė

Skirtingo žaidimo stažo vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliai

Testas	Parametras	3–5 metai	6–10 ir daugiau metų
30 s važiavimo (m)	Anaerobinė ištvermė	93,87 ± 0,07	101,2* ± 0,2
20 m sprinto (s)	Greitumas	5,8 ± 0,06	5,2* ± 0,08
Važiavimo aštuoniuke (kartai)	Vikrumas	17,3 ± 0,41	20,71* ± 0,19
Kamuolio varymo aštuoniuke (kartai)	Vežimėlio ir kamuolio valdymas	14,70 ± 0,53	17,92* ± 0,2
Tolimų metimų į krepšį (metimų ir pataikymų skaičius)	Tolimų metimų į krepšį tikslumas	11,54 ± 0,05	18,89* ± 0,12
Metimų į krepšį iš artimų ir vidutinių nuotolių (metimų ir pataikymų skaičius)	Metimo į krepšį tikslumas	47,34 ± 0,12	51,3* ± 0,08
Kamuolio perdavimo (metimų ir pataikymų skaičius)	Kamuolio perdavimo tikslumas	31,5 ± 0,78	32,9 ± 0,25

* – rodiklių statistiškai patikimi ($p < 0,05$) skirtumai tarp iki 3–5 metų ir 6–10 ir daugiau metų žaidimo stažo žaidėjų

Tyrimo rezultatų aptarimas

Vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų gebėjimų tyrimai atskleidžia jų fizinio parengtumo lygį. Šio tyrimo duomenimis, Lietuvos rinktinės vežimėlių krepšinio žaidėjų specialieji fiziniai gebėjimai išugdyti iki reikiamo tarptautinio lygio. Išsiskyrė geri sunkios negalios žaidėjų greitumo ir vikrumo rodikliai. Kitų tyrėjų duomenimis (Valandewijck, Daly, Theisen, 1999; Valandjewick et al., 2003; Goosey-Tolfrey et al., 2006; Malone et al., 2000), specialieji

3 lentelė

Skirtingo amžiaus vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliai

Testas	Parametras	17–30 metų	31–35 ir daugiau metų
30 s važiavimo (m)	Anaerobinė ištvėrmė	99,2* ± 0,36	92,3 ± 0,21
20 m sprinto (s)	Greitumas	5,3* ± 0,09	5,7 ± 0,02
Važiavimo aštuoniuke (kartai)	Vikrumas	20,8* ± 0,06	18,1 ± 0,11
Kamuolio varymo aštuoniuke (kartai)	Vežimėlio ir kamuolio valdymas	14,89 ± 0,14	17,72* ± 0,04
Tolimų metimų į krepšį (metimų ir pataikymų skaičius)	Tolimų metimų į krepšį tikslumas	14,4 ± 0,1	18,8* ± 0,16
Metimų į krepšį iš artimų ir vidutinių nuotolių (metimų ir pataikymų skaičius)	Metimų į krepšį tikslumas	48,75* ± 0,14	51,58* ± 0,26
Kamuolio perdavimo (metimų ir pataikymų skaičius)	Kamuolio perdavimo tikslumas	30,36 ± 0,25	34,72* ± 0,14

* – statistiškai patikimi ($p < 0,05$) skirtumai tarp 17–30 ir 31–45 metų žaidėjų

fiziniai vežimėlių krepšinio žaidėjų gebėjimai priklauso nuo žaidėjų negalios sunkumo laipsnio: sunkesnės negalios žaidėjų dauguma specialiųjų fizinių gebėjimų blogesni, palyginus su lengvesnės negalios žaidėjų. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės sunkios negalios žaidėjai yra pakankamai gerai prisitaikę panaudoti visas funkcines galimybes savo negaliai kompensuoti ir turi geras sąlygas specialiems fiziniams gebėjimams ugdyti. Lengvesnės negalios žaidėjai geriau atliko metimų į krepšį iš artimų, vidutinių ir tolimų nuotolių testus. Tam įtakos galėjo turėti vežimėlių krepšinio žaidimo specifiškumas priklausomai nuo žaidėjų negalios sunkumo laipsnio. Lengvesnės negalios žaidėjai, sėdintys vežimėlyje maksimaliai aukštai, gali atlikti liemens judesius visomis kryptimis ir žaidžia arti krepšio gynyboje bei puolime, sunkesnės negalios žaidėjai sėdi žemai vežimėlyje, kad įgytų liemens stabilumą atlikdami vežimėlio valdymo veiksmus, tačiau jiems yra sunkiau mesti į krepšį, ypač iš tolimų nuotolių.

Mūsų tyrimo duomenys sutampa su panašaus pobūdžio kitų autorių duomenimis (Brunelli et al., 2006; Hutzler ir kt., 2000; Dewell, 2001), teigiančiais, kad vežimėlių krepšinio žaidėjų žaidimo stažas daro įtaką fizinių gebėjimų rodikliams. Mūsų tyrime geriausi buvo 6–10 ir daugiau metų žaidimo stažą turinčių žaidėjų grupės rodikliai. Tai rodo, kad žaidėjams, ypač sunkios negalios (1–1,5 balo), norintiems pasiekti vežimėlių krepšinio specialiųjų gebėjimų puikių ro-

diklių, reikia žaisti vežimėlių krepšinį ilgesnį laiką. Taip galėtų būti dėl to, kad vežimėlių krepšinio specialiuosius fizinius gebėjimus lemia ne tik fizinių ypatybių išsiugdymo lygis, bet ir vežimėlio varymo bei valdymo technika, o to išmokstama per ilgą laiką.

Vežimėlių krepšinio tyrimai amžiaus aspektu parodo šios sporto šakos specifiškumą. Į klausimą, kokio amžiaus neįgalieji sportininkai gali pasiekti geriausių specialiųjų vežimėlių krepšinio fizinių gebėjimų rodiklių, būtų sunku atsakyti, nes tarptautiniu mastu elitiniame vežimėlių krepšinyje galima rasti visokių pavyzdžių. Mūsų tyrimas atskleidė, kad Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinėje atsiranda jaunų, gabių žaidėjų, turinčių geras fizines galimybes. Jaunesni žaidėjai pasiekė geresnių anaerobinės ištvėrmės, greitumo ir vikrumo rodiklių nei 31–35 ir daugiau metų žaidėjai. Vyresni (31–35 ir daugiau metų) žaidėjai geriau valdė vežimėlį ir kamuolį, tiksliau metė į krepšį ir atliko kamuolio perdavimo testą. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad vežimėlių krepšinyje labai svarbu išugdyti specialiuosius vežimėlių krepšinio gebėjimus, nuo kurių labiausiai priklauso žaidimo kokybė. Fizinės ypatybės, kurių išsiugdymo galimybės priklauso nuo amžiaus, nėra tokios svarbios žaidžiant vežimėlių krepšinį.

Išvados

1. Lietuvos vežimėlių krepšinio rinktinės žaidėjų specialieji fiziniai gebėjimai buvo skirtingi priklausomai nuo negalios:

- Sunkesnės negalios (1–2,5 balo) žaidėjų vikrumo ir greitumo rodikliai buvo geresni už lengvesnės negalios žaidėjų rodiklius.
- Lengvesnės negalios (3–4,5 balo) žaidėjų geresni buvo metimų į krepšį iš vidutinių ir tolimų nuotolių rodikliai.

2. Ilgesnį žaidimo stažą (6–10 ir daugiau metų) turinčių žaidėjų buvo geresni anaerobinės ištvėrmės, greitumo, vikrumo, vežimėlio ir kamuolio valdymo, metimų į krepšį specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliai, palyginus su 3–5 metų žaidimo stažo žaidėjų rodikliais.

3. Amžius darė skirtingą įtaką vežimėlių specialiųjų fizinių gebėjimų rodikliams:

- 31–45 metų amžiaus žaidėjai pasiekė geresnius vežimėlio ir kamuolio valdymo, metimų į krepšį ir kamuolio perdavimo tikslumo rodiklius.
- 17–30 metų amžiaus žaidėjai pasiekė geresnius greitumo, vikrumo ir anaerobinės ištvėrmės rodiklius.

LITERATŪRA

1. Brunelli, S., Traballese, M., Averna, T., Porcacchia, P., Polidori, L., Di Carlo, C., Di Giusto, C., Marchetti, M. (2006). *Field Tests for Evaluating Elite Wheelchair Basketball Players*. Roma.
2. Dewell, R. (2001). Path Theory: Wheelchair Tripping. *Basketball News*, 15(1), 27–28.
3. Goosey-Tolfrey, V., Butterworth, D., Morriss, C. (2002). Free Throw Shooting Technique of Male Wheelchair Basketball Players. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 19(2), 238–250.
4. Gomez, M. A., Perez, J., Molik, B., Szyman, R. J., & Sampaio, J. (2014). Performance analysis of elite men's and women's wheelchair basketball teams. *Journal of Sports Sciences*, 32, 1066–1075.
5. Haisman, J. A., van der Woude, L. H. V., Stam, H. J. (2006). Physical capacity in wheelchair-dependent persons with a spinal cord injury: a critical review of the literature. *Spinal Cord*, 44, 642–652.
6. Hedrick, B., Byrnes, D., Shaver, L. (1994). *Wheelchair Basketball* (2nd edition). Paralyzed Veterans of America.
7. Hutzler, Y., Valandewijck, Y., Van Vierbeghe, M. (2000). Anaerobic performance of older female and male wheelchair basketball players on a mobile wheelchair ergometer. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17(4), 250–265.
8. Malone, L. A., Nielsen, A. B., Steadward, R. D. (2000). Expanding the dichotomous outcome in wheelchair basketball shooting of elite male players. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17(4), 437–449.
9. Molik, B., & Kosmol, A. (2001). In search of objective criteria in wheelchair basketball player classification. In: G. Doll-Tepper, M. Kroner, & W. Sonnenschein (Eds.), *Vista '99-New Horizons in Sport for Athletes with a Disability. Proceedings of the international Vista '99 conference* (pp. 355–368). Koln, Germany: Meyer & Meyer.
10. Molik, B., Kosmol, A. (2003). Physical ability and playing skills criteria for classifying basketball wheelchair players. *Wychowanie fizyczne I sport*, 3(46), 256–261.
11. Molik, B., Laskin, J., Kosmol, A., Skucas, K., & Bida, U. (2010). Relationship between functional classification levels and anaerobic performance of wheelchair basketball athletes. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 81, 69–73.
12. Sampaio, J., Drinkwater, E. J., & Leite, N. (2010). Effects of season period, team quality, and playing time on basketball players' game related statistics. *European Journal of Sport Science*, 10, 141–149.
13. Skučas, K., Skučas, V., Molik, B. (2009). Aerobic performance of wheelchair basketball players using the arm-cranking ergometer. *Sporto mokslas*, 4(58), 33–37.
14. Skučas, K., Stonkus, S. (2001). Vežimėlių krepšinio žaidėjų kai kurių fizinių ypatybių ir žaidimo įgūdžių tyrimai. *Ugdymas. Kūno Kultūra. Sportas*, 4(41), 74–80.
15. Skučas, K., Stonkus, S. (2002). Įvairių amplua vežimėlių krepšinio žaidėjų žaidimo rodikliai. *Sporto mokslas*, 1(27), 69–72.
16. Skučas, K. (2006). Vežimėlio pritaikymo svarba vežimėlių krepšinio žaidėjų specialiesiems gebėjimams. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2(61), 53–57.
17. Valandewijck, Y. C., Daly, D. J., Theisen, D. M. (1999). Field test evaluation of aerobic, anaerobic and wheelchair basketball skill performances. *Int. J. Sports Med.*, 20, 1–7.
18. Valandewijck, Y. C., Evaggelinou, C., Daly, D., Siska, V. H., Joeri, V., Vanessa, A., Tine, P., Bjorn, Z. (2003). Proportionality in wheelchair basketball classification. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 20(4), 15–18.

CHARACTERISTICS OF LITHUANIAN WHEELCHAIR BASKETBALL NATIONAL TEAM PLAYERS' SPECIAL PHYSICAL SKILLS IN ASPECTS OF DISABILITY TYPE, PLAYING EXPERIENCE AND AGE

*Assoc. Prof. Dr. Kęstutis Skučas
Lithuanian Sports University*

SUMMARY

The aim of the research was to determine and evaluate the change of special physical skills of Lithuanian wheelchair basketball national team players in aspects of disability type, playing experience and age. By the method of testing the correlation between wheelchair basketball skills, special physical features and disability type, age and playing experience was determined. The tests of speed, agility, anaerobic endurance, passing accuracy, dribbling and shooting were applied (Valandewijck Daly, Theisen, 1999; Skučas, Stonkus, 2001). 12 Lithuanian wheelchair basketball team players were divided into three groups according to the disability type, age and playing experience.

The results showed that special physical abilities of Lithuanian national team wheelchair basketball players

were different depending on the disability. Agility and speed results of players with a more severe disability (1–2.5 points) were higher in comparison to those of a less severe disability. Players with a less severe disability (3–4.5 points) had higher results in middle and long distance shooting. Longer playing experience (from 6 to 10 years and more) resulted in better special skills of anaerobic endurance, speed, agility, ball and wheelchair control, shooting in comparison with the results of players with 3 to 5 years of playing experience. Age had a different influence on the results of special physical wheelchair skills. Better wheelchair and ball control, shooting and passing accuracy results were observed in players of 31 to 35 years of age and older.

Keywords: wheelchair basketball players, speed, anaerobic endurance, agility.

Kęstutis Skučas
Lietuvos sporto universiteto
Taikomosios biologijos ir reabilitacijos katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Mob. +370 610 32241
El. paštas: kestitis.skucas@lsu.lt

Gauta 2014 09 16
Patvirtinta 2014 12 08

OLIMPINIS SPORTAS OLYMPIC SPORTS

*I išmintį durys niekada neužtrenktos
Bendžiaminas Franklinas*

Lietuvos olimpinės akademijos raidos bruožai

Prof. habil. dr. Povilas Karoblis

Lietuvos olimpinės akademijos garbės prezidentas

Santrauka

Lietuvos olimpinė akademija (LOA) įsteigta 1989 m. spalio 27 d. Lietuvos kūno kultūros institute (dabar Lietuvos sporto universitetas). Tai savarankiška šviečiamoji visuomeninė sporto organizacija, turinti tikslą tyrinėti, puoselėti ir plėtoti olimpines idėjas, olimpinio sąjūdžio kultūrinį palikimą, siekti žmogaus dvasios ir kūno tobulumo, telkti mokslininkus kūno kultūros, sporto raidai Lietuvoje tirti ir plėtoti. Mokėjimas išsaugoti tai, ką sukūrė talentingų žmonių rankos, ką pasiekė mūsų sportininkai, treneriai, mokslininkai, rodo tautos kultūrą, jos išmintį, jos gebėjimą suvokti istorinę atsakomybę būsimoms kartoms. Mokslas, kultūra ir sportas krovė, krauna ir kraus tikrąjį valstybės kapitalą, didžiausią dabarčiai ir ateičiai reikšmingiausią turto dalį.

Tyrimo tikslas – apžvelgti LOA mokslo, praktinės veiklos raidos ypatumus. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė, patyrimo veiklos susistemimas, apibendrinimas, įvertinimas.

Lietuvos olimpinės akademijos 25 metų veiklos kelio atkarpa – tai mokykla, iš kurios būtina semtis išminties, gyvenimo patirties. LOA įprasmino daugelio lietuvių tautos šviesuolių viltis per olimpinį švietimą, mokslą, kultūrą žadinti tautos savimone, skatinti lietuvių visuomeninį ir kultūrinį sąjūdį, kaupti ir saugoti istorines vertybes, neleisti nugrimzti į nežinomybę padarytiems darbams, ryškioms asmenybėms, kūrusioms olimpinio švietimo pamatus. LOA vienija dėstytojus, mokytojus, sporto darbuotojus ir vadovus, trenerius, olimpiečius, sportininkus ir kitus, kurių pašaukimas skleisti tiesą ir gerį, viltį ir tikėjimą žmogaus kūrybine prigimtimi. Svarbu išsaugoti mūsų bendrai sukurtą olimpinį lopšį.

Čia minimi tie žmonės ir įvykiai, kurie, mūsų manymu, iš tiesų buvo reikšmingi, keitė mūsų olimpinio sporto istorijos raidą. Ateitis priklausys nuo to, kiek turėsime kūrybingų, kūrybiškai Lietuvoje veikiančių žmonių, sugebančių kelti idėjas ir formuoti alternatyvas. Žmogaus kūryboje telpa visa žmogaus išmintis, širdies šiluma, svajonės, norai ir lūkesčiai. LOA veiklos ir gyvenimo faktai, argumentai, įvykiai ir procesai išliks istorijos teismui. Gal kada nors jie bus analizuojami, lyginami, vertinami ateities kartu tyrėjų.

Olimpinis sportas, olimpinis švietimas visais laikais buvo suvokiamas kaip sudėtingas daugiaplanis reiškiny, neatskiriama kultūros dalis, užimanti svarbią vietą bendroje vertybių sistemoje. Buvusius įvykius atrasti, atkurti, juos patikslinti ir chronologizuoti – milžiniškas darbas. Būtina atskleisti olimpinio sporto istorijai visa tai, kas laiko dulkių neužpustyta.

Raktažodžiai: *olimpinės žaidynės, olimpinis švietimas, olimpizmas mokykloje, istorijos raida.*

Įvadas

Kiekvienas iš mūsų, eidamas gyvenimo keliu, palieka žemėje pėdas: jeigu galias – ilgam jos išlieka, jei teisingas – jos tampa takais. Kiekvienas turi susimąstyti, kokius pėdsakus paliko žemėje ir kur jie veda. Amerikiečių mokslininkas išradėjas Tomas Alva Edisonas (1847–1931 m.) yra sakęs: „*Laikas yra vienintelis turtas, kurį turi kiekvienas žmogus ir kurio negali sau leisti prarasti*“. Šiandien, globalizacijos amžiuje, laikas yra brangiausias ir nepakeičiamas turtas. Tačiau praėjęs laikas nenumaldomai skandina užmarštin praėjusius įvykius, nors yra dalykų, darbų, kurie ilgam lieka atmintyje, kuriuos sunku užmiršti. Yra nepamirštamų dalykų, kurie suvaidino svarbų vaidmenį ir Lietuvos olimpinio sporto istorijoje.

Lietuvos olimpinė akademija (LOA) įsteigta 1989 m. spalio 27 d. Lietuvos kūno kultūros institu-

te (dabar Lietuvos sporto universitetas). Tai savarankiška šviečiamoji visuomeninė sporto organizacija, turinti tikslą tyrinėti, puoselėti ir plėtoti olimpines idėjas, olimpinio sąjūdžio kultūrinį palikimą, siekti žmogaus dvasios ir kūno tobulumo, telkti mokslininkus kūno kultūros, sporto raidai Lietuvoje tirti ir plėtoti. Mokėjimas išsaugoti tai, ką sukūrė talentingų žmonių rankos, ką pasiekė mūsų sportininkai, treneriai, mokslininkai, rodo tautos kultūrą, jos išmintį, jos gebėjimą suvokti istorinę atsakomybę būsimoms kartoms. Mokslas, kultūra ir sportas krovė, krauna ir kraus tikrąjį valstybės kapitalą, didžiausią dabarčiai ir ateičiai reikšmingiausią turto dalį.

Lietuvos olimpinės akademijos 25 metų veiklos kelio atkarpa – tai mokykla, iš kurios būtina semtis išminties, gyvenimo patirties. LOA įprasmino daugelio lietuvių tautos šviesuolių viltis per olimpinį švietimą, mokslą, kultūrą žadinti tautos savimo-

nę, skatinti lietuvių visuomeninį ir kultūrinį sąjūdį, kaupti ir saugoti istorines vertybes, neleisti nugrimzti į nežinomybę padarytiems darbams, ryškioms asmenybėms, kūrusioms olimpinio švietimo pamatus. LOA vienija dėstytojus, mokytojus, sporto darbuotojus ir vadovus, trenerius, olimpiečius, sportininkus ir kitus, kurių pašaukimas skleisti tiesą ir gėrį, viltį ir tikėjimą žmogaus kūrybine prigimtimi. Svarbu išsaugoti mūsų bendrai sukurtą olimpinį lopšį.

Straipsnio tikslas – apžvelgti LOA veiklos raidos ypatumus, patyrimą, įgytą per 25 metus, jos kaitos, socialinių funkcijų sudėtingumą ir reikšmingumą tautos kultūrai, olimpiniam sportui, olimpiniam švietimui. **Straipsnio reikšmingumas ir uždaviniai:** moksleivijos, studentijos olimpinio švietimo problemų nagrinėjimas, olimpinio sporto istorijos paveldo ištakos ir analizė, naujų mokslo žinių ir technologijų kūrimas olimpiniam sporte, ypač akcentuojant dvasinių vertybių, mokslinės kultūros, etikos normų, pagarbos žmogaus orumui svarbą. Tuo siekiama orientuoti LOA veiklą į naują pažinimą ir ateitį. Veikti būtent tam, kad būtų galima daugiau pažinti, kad būtų geresnės sąlygos pažinti, kad būtų galima prasmingiau gyventi. **Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros, dokumentų analizė, patyrimo veiklos sisteminimas, apibendrinimas, įvertinimas. Reikia išmokti 25 metų veiklos pamokas, paskleisti patirtį.

Kiekvienas, dalyvaujantis olimpiniam gyvenime, atlieka mažesnius ar didesnius, labai svarbius ar kuklesnius darbus, bet kiekvienas įmūrija savo plytą į tautos olimpinį rūmą. LOA tapo tautos kultūros ir olimpinio sporto mokslo židiniu, prie kurio susibūrė mokslininkai, mokytojai, dėstytojai, treneriai, sporto organizatoriai, olimpiečiai, sportininkai, žurnalistai ir pasijuto viena didelė šeima. Svarbu šiandien prisiminti ir tuos žmones, kurie olimpiniam gyvenime pramynė taką, paliko pėdsaką savo darbais. Jų dėka neišnykome likimo skersvėjų verpetuose, neištirpome, ne kartą užlieti grėsmingų lemties bangų, tikėjome ir tebetikime šviesia mūsų tautos, mūsų valstybės, mūsų sporto ateitimi. Tai buvo drąsūs, išmintingi ir atkaklūs žmonės, veikę drąsiai ir ryžtingai, ir kas suskaičiuos, kiek jie įveikė kliūčių, padarė sprendimų, nutiesė tiltų.

LOA istorinė raida – tai moksliniai tyrimai, istorijos faktai ir argumentai, mokytojų, dėstytojų, organizatorių, mokslininkų humanistinė pedagogika, tikras pasaulio olimpinio švietimo suvokimas, entuziazmas ir atsakomybė. Olimpinio švietimo svarbiausias devizas „*Gerbkime faktus*“ suvokia-

mas kaip viešasis interesas, propaguojantis olimpinį mokslą ir logišką mąstymą.

Olimpijoje (Graikija) švenčiant Tarptautinės olimpinės akademijos penkiasdešimtmetį, jos dekanas profesorius Konstantinos Georgiadis visam pasauliui paskelbė, kad Lietuvos olimpinė akademija yra viena geriausių mokslinę veiklą ir jaunimo olimpinį švietimą plėtojančių akademijų. Tarptautinės olimpinės akademijos leidiniuose spausdinamos LOA veiklos programos, moksliniai olimpinio švietimo tyrimai, jos tarptautinėse sesijose mūsų pozicija pripažinta ir tvirta, jaunimo moksliniai darbai konferencijose yra svarbūs ir reikšmingi. Per 30 Lietuvos aukštųjų mokyklų magistrantų, doktorantų stažavosi Tarptautinės olimpinės akademijos sesijose. Dvylika apgynė mokslines disertacijas, kai kurie tapo docentais ir net profesoriais. Ir ateityje LOA turi būti tvirta mokslinė ir moralinė Lietuvos olimpinio švietimo jėga.

Olimpinio sporto reikšmė formuojant asmenybę, įtvirtinant tiesos ir dvasingumo vertybes, neužmirštant moralės, kultūros, etikos normų, pagarbos žmogaus asmeniui, kūrybai, labai didelė. Tik plėtojant ir gilinant olimpizmo idėjas galima suvokti tautos reikmes ir galimybes. Olimpinis švietimas sujungia sportą su kultūra, mokslu, išsiauklėjimu, išsimokslinimu ir žmogaus gerove. Olimpinė dvasia, dvasios grožis, lemiantis visą žmogaus grožį, ne tik kad neišbluko, neišblėso, bet prasiveržė naujomis spalvomis.

Viltį teikia jaunimas, kūrybingi mokytojai, treneriai

Norint pamatyti Lietuvą, reikia žiūrėti į mokyklą. Ten jaunoji karta auga, mokosi skaityti, rašyti, sportuoti. Mokykla buvo ir yra mūsų olimpinio švietimo ir kultūros ląstelė, dvasinio pasaulio židyns. Olimpinis švietimas reiškia kūno, dvasios ir intelekto ugdymą tuo pat metu.

Olimpiniai mokyklų festivaliai, mokytojų mokslinės-praktinės konferencijos, seminarai ir diskusijos atskleidžia naujas aktualias idėjas. Pedagogai akcentuoja, kad vertybių sistemos centras buvo ir tebėra jaunas žmogus. Mokykla – tai mažasis kosmosas, kuriame vyksta mokslinis tobulėjimas, studijos, dvasinis ir fizinis ugdymas. Tokia kryptimi orientuojama Lietuvos olimpinio švietimo programa. Olimpinio ugdymo programos esmė – olimpizmas kaip gyvenimo filosofija, bet kartu kiekvieno mokinio sveikatos stiprinimas, palaikymas. Tai turi tapti valstybės rūpesčiu. Mokinių fizinis ugdymas turi tapti prioritetiniu, fizinio aktyvumo ir kūno stipry-

bės mokykla. Pjero de Kuberteno šūkis – „**Pakilti dvasia tobulame kūne**“ – žadina ir jungia į dvasinę visumą kūno, valios ir dvasios savybes. Ateityje reikia viską investuoti į vaikus, jaunimo sveikatą, sportą, kad jie tikėtų savo ir Lietuvos ateitimi.

Mokslininkės Asta Budreikaitė, Asta Šarkauskienė, Daiva Majauskienė, Eugenija Adaškevičienė, Neringa Strazdienė, Zina Bironienė, Inga Smalinskaitė-Gerulskienė, Elena Puišienė atliko olimpinio švietimo pedagoginius tyrimus, tyrė moksleivių dorovinių vertybių raiškos ypatumus, lygino su Europos šalių mokslininkų atliktais tyrimais. XI Europos kongrese, įvertindamas Lietuvos jaunųjų mokslininkų darbus, prof. Manfredas Lëmeris (Vokietija) pareiškė: „**Lietuvos jaunieji mokslininkai savo darbais atidarė langą į Europą. Tai naujas kelias mūsų darbuose, ir mes jį, pradėtą Lietuvoje, tęsime.**“

Olimpiniam švietime būtinos asmenybės, kurios kuria naują realybę, suvokia olimpines problemas, skleidžia olimpizmo dvasią ir puoselėja patriotizmą, patirtį, kultūrą. Olimpinio švietimo koncepcijos kūrėjai ir įgyvendintojai: Algimantas Gudiškis, Nijolė Sližauskienė, Ona Babonienė, Danutė Jakučiūnienė, Aloyzas Bakšys, Julijonas Balšaitis, Judita Šertvytienė, Milda Laurutėnaitė, Inga Gerulskienė, Irma Neseckienė, Pranas Majauskas, Elena Puišienė, Vita Balsytė, Eglė Kemerytė-Riaubienė, Jūratė Vainilaitienė, sugebėjo olimpinio švietimo renginiams įkvėpti naujų idėjų.

Moksleivijos olimpinio švietimo istorija skaičiuoja 25-uosius metus. Mokytojai Robertas Šuipys, Helena Vaicekauskienė, Vladislavas Janiūnas, Jovita Šiaulytė, Rima Žekienė, Neringa Kivytiene, Irena Augutienė, Zita Abušova, Filomena Beleškevičienė, Stanislova Džiugelienė, Dalia Nutautienė, Vygantas Gylys, Rasa Puniškienė, Viktoras Vaščenko, Aušra Čeponienė ir kt. stengiasi įžiebti olimpinę ugnį visoje Lietuvoje, išsaugoti jos šviesą, kad jos nenupūstų jokie reformų vėjai.

Prie to prisideda ir jaunieji mokslininkai, olimpiečiai, jų žinios ir mokytojų praktika. Iki 2015 metų pradžios Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos, Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos tautinio olimpinio komiteto ir Lietuvos olimpinės akademijos sutartis „**Vaičių ir jaunimo olimpinis ugdymas šalies mokymosi įstai-gose**“, kaip vaivorykštė toliau tęsis per visą Lietuvą, skatins dirbti, veikti ne tik emocijomis, bet ir protu, argumentais, mokslu, naujomis idėjomis. Vokietijoje, Vysbadene, vykusiame Europos šalių olimpinė akademijų kongrese „**Olimpinė Europos pedagogika ir**

perspektyvos ateičiai“ buvo pristatyta Lietuvos olimpinės pedagogikos patirtis ir perspektyvos.

Efektyvus Lietuvos jaunimo bendradarbiavimas su įvairių šalių akademijomis, dalijimasis darbo patirtimi, keitimasis informacija, olimpinio mokslo integracija ir panaudojimas duoda impulsą tobulinti LOA veiklą. Pasaulyje olimpinio švietimo programos pamažu išauga į svarbią veiklą, darančią stiprią įtaką daugeliui globalinio švietimo ypatumų. Pripažįstant būtinumą gerinti jaunimo olimpinį švietimą, reikia stengtis kuo daugiau jaunų žmonių įtraukti į olimpinį sporto sąjūdį, kad sportas taptų viena svarbiausių humanitarinio ugdymo priemonių. Per sportinę veiklą jauni žmonės turi įgyti doros principų taikymo patirties ir gauti žinių apie moralinio, etiško ir doros elgesio bruožus. Olimpinis ugdymas – prioritetinga vertybių plėtotės kryptis. Olimpiniai mokyklų festivaliai, mokytojų mokslinės-praktinės konferencijos, seminarai ir diskusijos padeda atskleisti naujoms idėjoms, kurios turi rytojų.

Olimpinių idealų ir vertybių ugdymas universitetuose

Buvęs Vilniaus universiteto rektorius akademikas Benediktas Juodka vienoje iš LOA sesijų yra sakęs: „**Didžiulė sportinė jėga yra studentijos sportas, jis turi būti susietas su olimpizmo vertybėmis visais studentų mokymosi ir gyvenimo tarpsniais.**“ Humanistinės sporto vertybės, kūno, dvasios ir mokslo darnos būtinybė mūsų laikais tapo žmogiškosios kūrybos ir saviraiškos versme.

Lietuvos universitetuose vykusiose LOA mokslinėse konferencijose mokslinius pranešimus skaitė: Algirdas Gaižutis, Stanislovas Stonkus, Jonas Jancauskas, Algirdas Raslanas, Česlovas Garbaliuskas, Romualdas Malinauskas, Artūras Poviliūnas, Romualdas Ginevičius, Albertas Skurvydas, Povilas Tamošauskas, Kęstas Miškinis, Arvydas Juozaitis, Elena Puišienė, Marijona Barkauskaitė, Audronius Vilkas, Liucija Kalvaitienė ir kt. Šis mokslininkų elitą patvirtino, kad universitetų sporto asmenybės pasižymi nesulaikomu noru lenktyniauti, varžytis, tobulėti visose gyvenimo srityse – moksle, darbe, studijose, mene, sporte, kultūroje. Vykusiose mokslinėse konferencijose daugelis pranešėjų pabrėžė, kad šiandieninis sportas aukštojoje mokykloje yra svarbus bendrosios kultūros komponentas, pasireiškiantis sudėtinga žmogaus fizinių, intelektualinių ir psichinių galių išraiška, garbingos kovos arena, visada padėjo ir padeda ugdyti humanistinius stu-

dento bruožus, leidžiančius analizuoti sportą kaip reiškini, kuriame studentas turi galimybę ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai tobulėti, įgyti daug bendražmogiškų vertybių.

Studentų olimpiniai festivaliai, konferencijos, simpoziumai, universiados išjudino visas aukštąsias mokyklas, atgaivino pamirštas sporto tradicijas, pakvietė į sporto arenas gausų akademinio jaunimo būrį. Šiuo metu aukštosiose mokyklose yra didžiulis dėstytojų mokslinis potencialas, kuris turi didelę reikšmę gerinant studentų mokslo kokybę. LOA ieško naujų veiklos būdų, mokslinių, teorinių ir praktinių problemų, susijusių su studentų sveikata, fiziniu pajėgumu ir aktyvumu, sportiniu meistriškumu, sprendimo.

Lietuvos universitetų rektorių konferencijos Sporto komiteto vadovas prof. habil. dr. Povilas Tamošauskas parengė ir įgyvendina studentų mokymo(-si) ir sportavimo visą gyvenimą sanglaudos modelį, siekiama įtvirtinti studentų sąmonėje kūno kultūrą kaip vertybę.

LOA akademikas doc. dr. Česlovas Garbaliuskas stengiasi įtvirtinti olimpines idėjas studentų sporte ir su Lietuvos vėliava daugelį metų veda Lietuvos studentus sportininkus į pasaulio studentų universiadų Olimpą.

Į pasaulio, Europos universitetų studijų ir magistrinių studijų programas įtraukiamas olimpinis ugdymas ir kaip mokslo dalykas. Universitetų mokymo programose, magistrinėse studijose, trenerių kvalifikacijos kursuose, sportinio meistriškumo programose, moksleivių ir studentų festivaliuose turi dominuoti humanistinės sporto vertybės. Jose turi atsispindėti mokslo, kultūros bruožai, naujų žinių ir technologijų realizavimas olimpiniam sporte. Treneriui, mokslininkui, magistrui, moksleiviui reikia vadovėlių, žinytų, olimpinio mokslo žinių, olimpinės pedagogikos konferencijų, seminarų, disputų, mokslinių tyrimų. Tai sporto mokslo grūdai, bet tuos grūdus pasėjęs reikia subrandinti derlių kiekvienoje asmenybėje, įtvirtinti bendrosios kultūros statusą, turėti naujų idėjų, gebėti atsakyti į kintančius gyvenimo iššūkius. Tai būtų esminė ir svarbiausia edukacinė kokybinė kryptis. Olimpinis šūkis „*Citius–Altius–Fortius–Humanus–Pulcherius*“ turi tapti asmeninės kokybės išraiška.

Sporto istorijos paveldas – tautos atmintis

Sporto istorija, nukaldinta amžių kalvėje, įkūnija žmogiškojo idealo supratimą, jame neatskiriama susijęs fizinis grožis ir moralinis taurumas. Humanistiniai senovės graikų idealai, skelbiantys kūno

grožio ir grakštumo, sporto ir dvasios, sportinio kilnumo ir dorumo ugdymą, daugeliu šimtmečių buvo ir tebėra didžiulė žmonijos vertybė.

Lietuvos sporto istorija, išraižyta akmenyje, granite, medyje ir metale, išrašyta metrikose, pageltusių knygų lapuose, taip pat turi būti išsaugota ateinančioms kartoms, kad primintų mūsų praeitį. Tokia, kokia ji iš tikrųjų buvo.

Lietuvos sporto istorija ir jos paveldas yra mūsų gyvenimo mokytoja. Poeto Justino Marcinkevičiaus žodžiais, „*kur nėra atminties, ten nėra ir kultūros*“. Prezidentas Valdas Adamkus per vieną iš sportininkų pagerbimų yra pasakęs, kad, sunaikinus mūsų tautos sportininkų laimėjimų atmintį, būtų pasikėsinta į pačios tautos pamatą.

Sportininkų, trenerių, mokslininkų laimėjimai yra svarbūs Lietuvai. Olimpinį žaidynių, olimpinio mokslo paveldas – tai tautos atmintis, tai šimtai pavyzdžių, liudijančių ir dvasines, dorovines žmogaus galias, tai istorija sukrečiančių likimų, laimingų, dramatiškų, kartais tragiškų. Iš patirties tauta semiasi jėgos, dvasinės stiprybės. Čia jos gyvybingumo šaknys ir jose glūdi tautinio paveldo pagrindas.

LOA akademikas doc. dr. Artūras Poviliūnas, kuris su Lietuvos vėliava daugelį metų vedė mūsų šalies sportininkus į Olimpą, Lietuvos olimpinį kelią įamžino monografijoje „Olimpinė Lietuva 1918–2008: lūžiai, etapai, pasauliniai kontekstai“. Jos pagrindu apginta mokslų daktaro disertacija.

„*Hinc itus ad astra*“ – iš čia kylame į žvaigždes. Svarbiausia šalyje sukurti kūrybinės minties židinį, apie kurį galėtų susiburti mokslinės jėgos, sugebančios savo žiniomis, išmintimi ir patyrimu praturtinti Lietuvos olimpinę sporto šeimą. LOA išleistos fundamentinės knygos: „Trenerių profesinė kompetencija rengiant sportininkus olimpinėms žaidynėms (1996–2008)“ (2009), „Dvidešimt metų olimpinio švietimo keliu“ (2009), „Lietuvos olimpinės akademijos raida (1989–2010). Mokslas, žmonės, darbai“ (2011), „Tūkstančiai valandų sportui“ (2012). Mokslinių konferencijų medžiaga: „Lietuvos sporto lyga – dvasinės ir fizinės stiprybės šaltinis (1992–1932)“ (2010), „Pakilti dvasia tobulame kūne“ (2013), „Sportininkų rengimo olimpinėms žaidynėms aspektai“ (2013), „Vaikų sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo ugdymas“ (2013), „Lietuvos olimpinio sąjūdžio 90-metis“ (2014) ir kt., yra ilgametės veiklos atspindys ir žvilgsnis į ateitį. Knygose, konferencijų medžiagose pateikiamos išimtinės datos, renginiai, įvykiai, darbai padeda istoriškai

kai suvokti sporto mokslo, olimpinio švietimo raidą Lietuvoje. Šia kryptimi istorinis paveldo mokslas turi būti tęsiamas – tai mūsų gyvenimas ir jį būtina kurti visiems kartu.

Naujos mokslo žinios ir technologijos olimpiame sporte

Mokslas tobulina ir taurina žmogų, jo mąstymą, intelektą, padeda svajone paversti realybe. „**Mokslas turi būti pats iškilusias tėvynės įsikūnijimas, nes iš visų tautų visada pirma bus ta, kuri aplenkia kitas minties ir proto veiklos srityje**“, – tvirtino prancūzų chemikas, mikrobiologas Liuji Pasteras. Kiekviena valstybė turi numatyti sporto mokslo problemas, siekti kokybės, kurti konstruktyvią sistemą. Lietuvos sporto mokslininkų tikslas – apibendrinti ir interpretuoti olimpinį žaidynių rezultatus, peržvelgti ir suprasti didelio sportinio meistriškumo sportininkų ugdymo vyksmą, suformuluoti ateities išvalgas, turėti tvirtą poziciją, siekti sportininkų rengimo kokybes.

Varomoji sporto mokslo jėga – pasitelkti universitetų filosofijos, sociologijos, istorijos, etikos, estetikos specialistus, kurie dalį savo tyrinėjimų sutelktų ties esamomis olimpinio sąjūdžio problemomis. Olimpinio sąjūdžio pagrindas – olimpinis švietimas išaukštinant olimpinio sporto dorovingumą ir neigiamai įvertinant amoralumo, merkantilizmo, komercializacijos, dopingo vartojimo apraiškas. Tai itin reikšmingos olimpinio švietimo ir mokslinių tyrimų temos.

Prestižinis žurnalas „Sporto mokslas“ įgijo didelę reikšmę. Jis įtrauktas į „Index Copernicus“ duomenų bazę, Vokietijos federalinio sporto mokslo instituto literatūros duomenų banką „SPOLIT“, Lietuvos mokslo žurnalų katalogą, kuris pristato žurnalą visose mokslinėse konferencijose, knygų mugėse, internete. Per sunkų 20 metų darbą įgyti šio mokslo kokybės vertinimo rodikliai skatina išlikti globaliame ir konkurencingame mokslo pasaulyje, įtvirtinti Lietuvos olimpinio sporto ir mokslo vertybes Lietuvoje ir užsienio šalyse. Žurnale „Sporto mokslas“ spausdinami ne tik mūsų šalies, bet ir Vokietijos, Anglijos, JAV, Lenkijos, Rusijos, Čekijos, Latvijos, Estijos, Slovėnijos, Graikijos ir kitų šalių mokslininkų straipsniai. Šiuolaikinis žurnalas „Sporto mokslas“ tarsi nauja sporto mokslo kultūra, kurios pagrindinis bruožas – mokslinės tiesos paieška žinant Europos, pasaulio olimpinio mokslo idėjas ir praktiką. Žurnalas spausdinamas lietuvių ir anglų kalbomis. Jis ir ateityje turi likti sporto, kultūros, mokslo sargyboje, išlikti, išsaugoti bendrą Lietuvos sporto ir kultūros laimėjimų lopšį ir matyti ateities perspektyvas.

Bendradarbiavimas

LOA tiesiogiai bendradarbiauja su Estijos, Latvijos, Čekijos, Vokietijos, Rusijos, Italijos, Prancūzijos, Ukrainos, Baltarusijos olimpinėmis akademijomis. Aktyvus bendradarbiavimas su įvairių šalių olimpinėmis akademijomis, dalijimasis darbo patirtimi, keitimasis informacija, olimpinio mokslo integracija ir panaudojimas duoda impulsą tobulinti LOA veiklą. Olimpizmas, olimpinis švietimas yra atviras visiems, bendras visoms institucijoms, jis atveria galimybes visiems suinteresuotiems žmonėms.

LOA aktyviai bendradarbiauja su Tarptautine olimpine akademija. Tarptautinės olimpinės akademijos rengiamose sesijose, konferencijose kasmet dalyvauja Lietuvos atstovai, skaito pranešimus, pristato savo ir nagrinėja nacionalinių olimpinė akademijų veiklos programas, aptaria mokslinius olimpizmo tyrimus, olimpizmo indėlį į visuomenės raidą. Dalyviai skatinami Tarptautinės olimpinės akademijos sesijose įgytas žinias bei patirtį perteikti savo šalyje. Į Tarptautinės olimpinės akademijos sesijas kviečiami pasaulio olimpiame sąjūdyje, olimpiame švietime dalyvaujantys mokslininkai, jie skaito pranešimus, dalijasi savo darbo patirtimi. Reikia konstatuoti, kad LOA nariai dirba toje pačioje olimpinė idėjų erdvėje kaip ir kitų Europos bei pasaulio olimpinė akademijų mokslininkai, organizatoriai, jaunimo atstovai. Siekiant skleisti olimpinė studijų tyrimus visose pasaulio šalyse sesijų medžiaga spausdinama Tarptautinės olimpinės akademijos specialiuose leidiniuose.

LOA taryba kūrybiškai bendradarbiauja su kitomis institucijomis, joms atstovaujančiais vadovais, specialistais. Toks bendradarbiavimas leidžia sužinoti daug naujo, mokytis ir išmokti. Svarbiausia per olimpinį švietimą, mokslą skiepyti savarankišką kritinį mąstymą, sugebėjimą vertinti tiesą, gėrį ir grožį, išpažinti humanistines vertybes, toleranciją, ginti žmogiškąjį orumą. Olimpizmo pažinimas turi būti savitas, unikalus ir originalus.

Tarptautinės olimpinės akademijos (TOA) prezidentas Isidoros Kouvelos ir TOA direktorius Dionysis Gangas, sveikindami Lietuvos olimpinę akademiją 25 metų jubiliejaus proga, išreiškė įsitikinimą, kad tolesnė LOA raida bus įprasminama dar įvairesnėmis olimpinės vertybes puoselėjančiomis veiklomis.

TOA prezidentas Isidoros Kouvelos:

„Tarptautinės olimpinės akademijos vardu leiskite kuo nuoširdžiausiai pasveikinti Lietuvos olimpinės akademijos 25 metų jubiliejaus proga. Labai malonu kartu paminėti šią sukaktį, nes ji yra gyvas įrodymas,

kad Jūsų šalies tautinė olimpinė akademija yra palikusi svarbų pėdsaką istorijoje.

Lietuvos olimpinės akademijos veikla neabejotinai yra labai svarbi olimpiniam sąjūdžiui. Nuveiktas darbas ir dalyvaudama TOA tarptautinėse sesijose Akademija išreiškė tvirtus ketinimus tiek vietos, tiek globaliu mastu skleisti olimpinio švietimo idėjas...“

TOA direktorius Dionyssis Gangas:

„Visiems gerai žinoma, kad Lietuvos olimpinė akademija jau daugelį metų yra laikoma aktyviai veikiančia, skleidžiančia olimpinės vertybes ir plėtojanti olimpinį švietimą institucija. Senovės Olimpijoje kasmet vykstančiose tarptautinėse nacionalinių olimpinė akademijų vadovų sesijose sulaukdavome aktyvaus brangaus draugo prof. Povilo Karoblio, kurio pristatomi moksliniai darbai patraukdavo kitų dalyvių dėmesį.

Esame įsitikinę, kad Jūsų pastangos skleisti olimpinės vertybes taps nenutrūkstamčiu procesu, ir užtikriname, kad Tarptautinė olimpinė akademija yra visuomet pasiruošusi padėti Jūsų darbuose...“

Tokie Tarptautinės olimpinės akademijos vadovų įvertinimai rodo, kad olimpinis sportas, olimpinio švietimo mokslas gyvena mūsų širdyse, mūsų protuose, mūsų darbuose ir siekiuose. Mūsų pareiga – tęsti gražias tradicijas, aukoti visas jėgas krašto klestėjimui, kad Lietuva būtų apsišvietusi ir kultūringa šalis, grindžianti dvasinį, sportinį gyvenimą aukštomis moralinėmis vertybėmis.

LITERATŪRA

1. Adaškevičienė, E., Strazdienė, N. (2013). *Vaikų sveikata stiprinančio fizinio aktyvumo ugdymas* (monografija). Klaipėda: KIU leidykla.

2. Budreikaitė, A. (2011). *Paauglių dorovinių vertybių raiška ir plėtotė olimpinio ugdymo pagrindu: daktaro disertacija, socialiniai mokslai*. Klaipėda: KIU.

3. Karoblis, P. (2009). *Dvidešimt metų olimpinio švietimo ir mokslo keliu*. Vilnius: VPU leidykla.

4. Karoblis, P. (2009). *Sporto mokslui – 15 metų*. Vilnius: VPU leidykla.

5. Karoblis, P. (2010). Varomoji sporto mokslo jėga – konkurencija. *Olimpinė panorama*, 4, 34–35.

6. Karoblis, P. (2011). *Lietuvos olimpinės akademijos raida (1989–2010): mokslas, žmonės, darbai*. Vilnius: VPU leidykla.

7. Karoblis, P. (2012). *Tūkstančiai valandų sportui*. Vilnius: leidykla „Edukologija“.

8. Kazilionis, R., Mikalajūnas, T. (2013). *Londono blyksniai*. Vilnius: „Lietuvos rytas“.

9. *Pakilti dvasia tobulame kūne: mokslinės konferencijos medžiaga* (2013). Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

10. *Lietuvos olimpinio sąjūdžio 90-metis: mokslinės konferencijos medžiaga* (2014). Kaunas: Lietuvos sporto universitetas.

11. Naul, R. (2008). *Olympic Education*. Meyer & Sport. Sport Publishers Association (WSPA).

12. Naul, R. (2008). Olympic pedagogy as a theory of development of ethical and humanistic values in education. *Sporto mokslas*, 3(53), 9–15.

13. Poviliūnas, A., Gudiškis, A., Svitojūtė, D. (2013). *Lietuvos visų laikų olimpiečių (1924–2012 m.) matrikula*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

14. Stonkus, S. (2007). *Lietuvos aukštasis kūno kultūros mokslas: žmonės ir darbai*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.

15. Stonkus, S. (2007). *Per sportą – į pilietinę kultūrą*. Vilnius: LSIC.

16. Šarkauskienė, A. (2011). *Jaunųjų paauglių prigimtinių fizinė galių neformalusis ugdymas mokykloje: daktaro disertacija, socialiniai mokslai (edukologija, 07S)*. Klaipėda: KIU leidykla.

FEATURES OF THE LITHUANIAN OLYMPIC ACADEMY DEVELOPMENT

Prof. Dr. Habil. Povilas Karoblis

The Honorary President of Lithuanian Olympic Academy

SUMMARY

Lithuanian Olympic Academy was established on 27th October, 1989, in the Physical Education Institute of Lithuania. It was an independent educational public sport organization with a goal to explore, cherish, and develop Olympic ideas, cultural heritage of the Olympic Movement, to pursue human spiritual and body perfection, to mobilize scientists for the growth of physical education and sport in Lithuania. Therefore, the ability to preserve what talented was once created and what athletes, coaches, scientists achieved represents the intelligence of national culture and the comprehension of historical responsibility towards future generations. Science, culture, and sport

has built, still does, and will build proper state capital that is the most eminent and the most meaningful treasure at present and in the future.

The goal of the research was to analyse the features of scientific and practical activity of Lithuanian Olympic Academy. The methods used in the process were analysis of scientific resources and documents, systematization, summation, and evaluation of experiences aiming to highlight the peculiarities of humanistic pedagogics.

When analysing the activity of Lithuanian Olympic Academy for the past 25 years we do see it as a school to guide us with intelligence and life experience. Thus, the Academy, during its 25 years of existence through Olympic education, science, and

culture, embodied hopes of many enlightened people of Lithuania, stimulated nationalism, encouraged people to be active socially and culturally, collected and preserved historical values as well as advocated already done works and eminent personalities who had laid the foundations for Olympic education. Lithuanian Olympic Academy unites lecturers, teachers, sport leaders, coaches, Olympians, athletes who are devoted to spread the truth and good, hope and faith in human's creative nature. Accordingly, it is very important for us to preserve commonly built Olympic cradle and the newest Olympic achievements. We have selected those people and events that, in our opinion, were truly significant and changed Olympic sport history development. The future depends on

Povilas Karoblis
Lietuvos olimpinė akademija
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Mob. +370 686 80228
El. paštas: sm@loa.lt

people creatively acting in Lithuania who are able to think of new ideas and alternatives. Their creativity contains wisdom, honesty, dreams, wishes, and expectations. All the activities and facts, events and processes of the Academy will remain for the history to be analysed, compared, and assessed by future researchers. Olympic sport and Olympic education in the past as well as presently are perceived as complex phenomena and integral part of national culture that plays an important role in general values system. We do consider that discovering, re-establishing, correcting, and chronologically presenting the past events are a tremendous work necessary for the Olympic sport history.

Keywords: Olympic Games, Olympic education, Olympism in school, historical development.

Gauta 2014 11 17
Patvirtinta 2014 12 08

Teaching Olympic and Paralympic values*

Prof. Dr. Heike Tiemann

University of Education, Ludwigsburg, Germany

Summary

Considering the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (further on – Convention), signed by more than 150 countries in the world, one of the very important tasks appears to be creating and implementation of inclusive education systems at all levels, which would allow equal treatment of all children regardless of gender, ethnics, or disability. Olympic Education programme could be treated and used as such an inclusive educational tool. However, it is important to clarify the values which are to be promoted within such a programme.

*So far, teaching Olympic and Paralympic values has been discussed from different perspectives, without joining them into united 'inclusive' whole. The values, identified by the International Olympic Committee – **Excellence, Friendship and Respect** and the ones emphasized by the International Paralympic Committee – **Courage, Determination, Inspiration and Equality** have a lot in common, or even possess the same meaning. Seeking to create as much as possible inclusive environment at school, such Paralympic values as **Determination, Equality, Courage and Inspiration** should be treated in a different way and close to the target group. Thus it seems necessary to develop Olympic Education school programmes with respect to inclusive settings, so that they should focus much more on diversity and include everyone. The explanation of the Paralympic values should be adapted in a way which is in accordance with the shifted perspective on disability.*

***Keywords:** Olympic and Paralympic values, Olympic Education Programme, disability, inclusive educational environment.*

Introduction

Until now the question of teaching Olympic and in some cases also Paralympic values has been discussed from different perspectives (e.g. Binder 2012; Chatziefstathiou 2012; Teetzel 2012; Naul, Geßmann & Wick 2008; Naul 2008). The aim of this paper is to add another perspective to the scientific debate on this topic, a perspective that has so far been rather neglected. More than 150 countries in the world have signed the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Among other

aspects, the convention highlights the understanding of disability as a social construction and obliges the signatory states to ensure an inclusive education system at all levels. In inclusive settings, all children should be treated equally – irrespective of disability, gender, ethnic, indigenous or social origin, etc. Considering the equality of all children and looking at Olympic Education, two questions arise: why is a differentiation made between Olympic and Paralympic values and why there is no such a thing as an 'Inclusive' Olympic Education Program? In

*The article was presented at the 12th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees, which took place in Ancient Olympia, Greece on the 11th–18th May, 2014.

the following, at first the Olympic and Paralympic values will be introduced. In a second step, the interrelation between the values and the idea of inclusion will be critically examined. The final chapter will then conclude the results.

Values in the Olympic and the Paralympic movement

The project of the International Olympic Committee 'Teaching values: An Olympic education Toolkit' (Binder, 2007) offers Olympics-related information providing context for values-based teaching and learning opportunities. 'The focus is on HOW to teach and learn the educational values of Olympism, not on the Olympic facts and information' (Binder, 2007, 10). This toolkit can also be seen as an important landmark helping to understand the IOC point of view on the educational values of Olympism. The project is based on the following definition of values: 'A value is what is considered important in life; what makes life worth living. A value is also something that helps people decide what is right or wrong in moral terms' (Binder, 2007, 11).

The International Olympic Committee has identified *three Olympic values*:

Excellence. In the Olympic ideal, this value refers to giving one's best, on the field of play or in life, without measuring oneself with others, but above all aiming at reaching one's personal objectives with determination in the effort. It is not only about winning, but mainly about participating, making progress against personal goals, striving to be and to do our best in our daily lives and benefiting from the combination of a strong body, will and mind.

Friendship. Men and women are at the center of the Olympic Movement's focus encouraging the links and mutual understanding between people. This value broadly refers to building a peaceful and better world through solidarity, team spirit, joy and optimism in sport. The Olympic Games inspire humanity to overcome political, economic, gender, racial or religious differences and forge friendships in spite of those differences. The athletes express this value by forming life-long bonds with their team-mates, as well as their opponents.

Respect. In the Olympic ideal, this value represents the ethical principle that should inspire all who participate in the Olympic programmes. It includes respect for oneself and one's body, respect for one another, for rules and for the environment.

It thus refers to the fair play that each athlete has to display in sport, as well as avoiding doping (The Olympic Museum, 2013, 3).

The International Paralympic Committee on the other hand, emphasizes *four Paralympic Values* which are explained as follows:

Courage. It encompasses the unique spirit of the Paralympic athlete who seeks to accomplish what the general public deems unexpected, but what the athlete knows as a truth.

Determination. The manifestation of the idea that Paralympic athletes push their physical ability to the absolute limit.

Inspiration. When intense and personal affection is begotten from the stories and accomplishments of Paralympic athletes, and the effect is applying this spirit to one's personal life.

Equality. Paralympic sport acts as an agent for change to break down social barriers of discrimination for persons with an impairment (International Paralympic Committee 2014).

Looking at the Olympic and Hampshire County Council (2011), Paralympic values and what they mean with respect to educational programmes, it becomes obvious that there are similarities. Taking into account all seven values, it is apparent that pupils might not understand that there are different designations for similar meanings. The value 'determination' for example is a Paralympic-specific value. But why should only Paralympic athletes push their abilities 'to the absolute limits', whereas an Olympic athlete should aim at 'giving one's best' (Olympic value of 'excellence')? Why even making a differentiation between the Paralympic value 'determination' and the Olympic value 'excellence' given the fact that their respective meanings are very similar or maybe even the same? Working with pupils in school and using both concepts – Olympic and Paralympic values – teachers will have to anticipate ambiguities of the learners which will be even stronger if it happens in an inclusive setting.

Teaching Olympic and Paralympic values in an inclusive society

The current discourse on inclusion is widely due to the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities which was adopted in December 2006 and has been signed by more than 150 countries worldwide until today (beginning of 2014). This convention is intended as a human rights instrument with an explicit

social development dimension. It seeks to change attitudes towards and approaches to people with disabilities. It can be seen as a change of paradigm: the perspective on persons with disabilities as ‘objects’ of charity, medical treatment and social protection moved towards viewing persons with disabilities as ‘subjects’ with rights, who are capable of claiming those rights, making decision for their lives as well as being active members of society. ‘It clarifies and qualifies how all categories of rights apply to persons with disabilities and identifies areas where adaptations have to be made for persons with disabilities to effectively exercise their rights’ (United Nations, 2014). One field where those adaptations are necessary in most of the signatory states is the field of education. The relevant article for education is article 24 where it is emphasized that signatory states shall ensure an inclusive education system at all levels and lifelong learning. It is explicitly stated that ‘persons with disabilities can access an inclusive, quality and free primary education and secondary education on an equal basis with others in the communities in which they live...’ (Bundesgesetzblatt, Jahrgang, 2008). This article means that in all the countries that have ratified the convention, inclusive school settings have been or will be established. The change in perspectives on persons with disabilities and on diverse learners in school which is accompanying the development must be considered and must influence educational school programmes like the Olympic Education program. To understand disability as a social construction means that values cannot focus on disability as a functional limitation. They must be interpreted and worked with in a different and more general way on diversity. From this point of view, it would be for example not coherent to use the explanation of the Paralympic value ‘courage’ mentioned above. The ‘unique spirit of the Paralympic athlete’ has to be questioned – every elite Paralympics and Olympics Athlete has a unique spirit. The personal history, the elite sport career or the personality of the athlete is crucial. In the context of these sport events, it is not per se a matter of disability. In the context of the 2012 Summer Games in London, especially in Great Britain, some successful developments on programmes of teaching Olympic and Paralympic values could be found. The Hampshire County Council (2011) for example described the Paralympic values in the following way:

• **Determination:** believing in yourself to continue to do the best you can even if things are difficult. Making or arriving at a decision with purpose.

• **Equality:** everyone can be equal and receive the same treatment. This is the quality of being the same in quantity or measure, value or status. Ensuring fairness, equal treatment, opportunities, regardless of religion or race. **This should be without:**

- discrimination
- prejudice
- bias
- inequality
- unfairness.

• **Courage:** being brave and confident enough to do what you believe is right.

Courage, bravery, fortitude, will, and intrepidity is the ability to confront fear, pain, risk/danger, uncertainty or intimidation.

‘Physical courage’ is the courage in the face of physical pain, hardship, death or threat of death. ‘Moral courage’ is the ability to act rightly in the face of popular opposition, shame, scandal, or discouragement.

• **Inspiration:** finding something that gives you ideas to complete a task or do something special (Hampshire County Council, 2011, Theme 1, 7).

Conclusion

Taking into account the aspects discussed above, it seems necessary to develop Olympic Education school programmes with respect to inclusive settings. The explanation of the Paralympic values should be adapted in a way which is in accordance with the shifted perspective on disability. They should focus much more on diversity and include everyone.

LITERATURE

1. Binder, D. (2007). *Teaching Values: An Olympic Education Toolkit*. Lausanne.
2. Binder, D. (2012). Olympic values education: evolution of a pedagogy. *Educational Review*, 64, 3, 275–302.
3. Bundesgesetzblatt (Jahrgang 2008 Teil II Nr. 35, ausgegeben zu Bonn am 31, Dezember 2008). *Gesetz zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 13. Dezember 2006 über die Rechte von Menschen mit Behinderungen sowie zu dem Fakultativprotokoll vom 13. Dezember 2006 zum Übereinkommen der Vereinten Nationen über die Rechte von Menschen mit Behinderungen*.
4. Chatziefstathiou (2012). Olympic education and beyond: Olympism and value legacies from the Olympic and Paralympic Games. *Educational Review*, 64, 3, 385–400.
5. Hampshire County Council (2011). *Be Inspired for Life*.
6. International Paralympic Committee (2014). *IPC – Who we are. About us*. <http://www.paralympic.org/the-ipc/about-us> (10.4.2014).

7. Naul, R., Geßmann, R. & Wick, U. (2008). *Olympische Erziehung in Schule und Verein*. Schorndorf.
8. Naul, R. (2008). *Olympic Education*. Maidenhead.
9. Teetzel, S. J. (2012). Optimizing Olympic education: a comprehensive approach to understanding and teaching the philosophy of Olympism. *Educational Review*, 64, 3, 317–332.
10. The Olympic Museum (2013). *The Olympism and the Olympic Movement*. Lausanne.
11. United Nations (2014). *Convention on the rights of persons with disabilities*. <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=15&pid=150> (12.4.2014).

OLIMPINIŲ IR PAROLIMPINIŲ VERTYBIŲ UGDYMAS*

Prof. dr. Heike Tiemann

Liudvigsburgo edukologijos universitetas, Vokietija

SANTRAUKA

Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją (toliau tekste – konvencija), kurią pasirašė per 150 pasaulio šalių, vienas svarbiausių uždavinių yra sukurti visus mokinius apimančią švietimo sistemą ir ją įgyvendinti visais lygiais. Tokia sistema skatina lygiavertį požiūrį į visus vaikus, nepriklausomai nuo jų lyties, tautybės arba neįgalumo. Olimpinių ugdymo programa gali būti laikoma ir naudojama kaip priemonė tokiai sistemai įgyvendinti. Taip pat svarbu išsiaiškinti, kokios vertybės gali būti ugdomos tokia programa.

Iki šiol apie olimpines ir parolimpines vertybes buvo diskutuojama iš skirtingų pozicijų, jų nesujungiant į bendrą visumą. Vertybės, kurias pažymi Tarptautinis olimpinis komitetas, – meistriskumas, draugystė ir pagarba, bei Tarptautinio parolimpinio komiteto

įvardytos vertybės – drąsa, pasiryžimas, įkvėpimas ir lygybė – turi daug ką bendro arba netgi reiškia tą patį. Siekiant sukurti kiek įmanoma labiau visus mokinius apimančią švietimo aplinką mokykloje, tokios parolimpinės vertybės kaip pasiryžimas, lygybė, drąsa ir įkvėpimas turi būti traktuojamos kitaip, priartinant jų interpretaciją prie tikslinės grupės poreikių. Olimpinių ugdymo programos, skirtos mokykloms, turi būti rengiamos įvertinant visus mokinius apimančią švietimo aplinką, kad jomis būtų galima labiau atkreipti dėmesį į mokinių skirtingumus ir visus įtraukti į dalyvavimą. Parolimpinės vertybės turi būti aiškinamos ir ugdomos įvertinant neįgalumo tikimybę.

Raktažodžiai: olimpinės ir parolimpinės vertybės, Olimpinių ugdymo programa, neįgalumas, visus apimanti ugdomoji aplinka.

**Pranešimas skaitytas 12-oje Tarptautinės olimpinės akademijos sesijoje, skirtoje nacionalinių olimpinių akademijų prezidentams ar direktoriams ir nacionalinių olimpinių komitetų atstovams, Olimpijoje, Graikijoje, 2014 m. gegužės 11–18 dienomis.*

Heike Tiemann
Liudvigsburgo edukologijos universitetas, Vokietija
(University of Education, Ludwigsburg, Germany)
El. paštas: tiemann@ph-ludwigsburg.de

Gauta 2014 10 13
Patvirtinta 2014 12 08

SPORTO ISTORIJA SPORTS HISTORY

Dr. Antano Jurgelionio veiklos epizodai ir įžvalgos apie kūno kultūrą, sportą ir fizinį auklėjimą Nepriklausomoje Lietuvoje

Dr. Daiva Majauskienė
Lietuvos sporto universitetas

Santrauka

Tyrimo tikslas – išanalizuoti dr. Antano Jurgelionio veiklos epizodus ir įžvalgas apie kūno kultūrą, sportą, fizinį auklėjimą Nepriklausomoje Lietuvoje. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų, šaltinių studija ir analizė.

A. Jurgelionis, Sankt Peterburge baigęs Šv. Kotrynos gimnaziją, studijavo Sankt Peterburgo karo medicinos akademijoje, tačiau studijų nebaigė ir 1919 m. grįžo į Lietuvą. Dirbo Lietuvos krašto apsaugos ministerijoje, 1920 m. buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę sanitaru. 1921 m. Lietuvos krašto apsaugos ministerija jį išsiuntė studijuoti į Paryžiaus Sorbonos universitetą, kuriame 1925 m. jis parengė ir apgynė pirmąją daktaro disertaciją kūno kultūros klausimais „Kelios pastabos apie fizinį lavinimą (jo kilmė, dabartinė būklė, ateitis)“. Baigęs studijas, dr. A. Jurgelionis grįžo į Lietuvą. Jis – pirmasis sporto mokslininkas Lietuvoje. Anot Šulgino (1925), dr. A. Jurgelionio sugrįžimas užpildė sporto srityje susidariusią tuštumą, nes Lietuvoje nebuvo nė vieno „mokslo paremto autoritetingo asmens, kuris galėtų išaiškinti bendrą sporto naudą neigiamai nusistačiusiai visuomenės daliai“.

Dr. A. Jurgelionis daug nuveikė kuriant tautinę kūno kultūros sistemą ir organizuojant sportą Lietuvoje. Jo veikla turėjo didelę reikšmę plėtojant Lietuvos sportą, kūno kultūrą bei fizinį auklėjimą. Jis 1926–1929 m. vadovavo Lietuvos sporto lygai (LSL), 1928 m. buvo Lietuvos sportininkų delegacijos Amsterdamo olimpinėse žaidynėse vadovas, 1929 m. prie Švietimo ministerijos suorganizavo fizinio auklėjimo referentūrą ir buvo jos referentas, subūrė Fizinio auklėjimo draugiją. Dr. A. Jurgelionis – Kūno kultūros įstatymo projekto rengėjas, Kūno kultūros rūmų (KKR) direktorius, Kūno kultūros rūmų Ažuolyne statybos iniciatorius, Aukštųjų kūno kultūros kursų (AKKK) organizatorius ir dėstytojas, Sporūtos sąjūdžio organizatorius, Valstybinio kūno kultūros ženklo nuostatų rengėjas, žurnalo „Fizinis auklėjimas“ steigėjas ir redaktorius, publikacijų apie kūno kultūrą ir sportą tuometinei spaudai rengėjas.

Dr. A. Jurgelionio kurtos tautinės kūno kultūros esmę atskleidžia giliai išmąstyti teiginiai: fizinis lavinimas yra geriausia priemonė tautiškumui ir valstybingumui auklėti; kūno kultūra yra geriausia priemonė lietuviško genotipo ypatybėms tobulinti; fizinis auklėjimas kelia piliečio vertę.

Ypač daug dėmesio dr. A. Jurgelionis skyrė mokykloje dėstomai kūno kultūrai ir kūno kultūros mokytojams, nes, jo nuomone, nekvalifikuoti pedagogai net ir geriausias priemones, blogai vartodami, gali paversti žalingomis, o pedagogai, auklėtojai, tinkamai supratę fizinį auklėjimą, gali jį paversti pačia svarbiausia moralinio auklėjimo priemone.

Raktažodžiai: Kūno kultūros rūmai, Kūno kultūros įstatymas, sportas, kūno kultūra, fizinis auklėjimas.

Įvadas

Po Pirmojo pasaulinio karo sugrižę į Lietuvą emigrantai S. Garbačiauskas, P. Oleka, P. Sližys ir kiti populiarino sportą. Ryškiausius pėdsakus Lietuvos sporto ir olimpiniam sąjūdyje paliko „Fraternitas Lituanica“ narys dr. Antanas Jurgelionis (Poviliūnas, 2010).

Antanas Jurgelionis gimė 1896 m. balandžio 18 d. Panemunėlyje, Rokiškio apskrityje. Sankt Peterburge baigęs Šv. Kotrynos gimnaziją, studijavo Sankt Peterburgo karo medicinos akademijoje, tačiau studijų nebaigė ir 1919 m. grįžo į Lietuvą. Dirbo Lietuvos krašto apsaugos ministerijoje, 1920 m. buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę sanitaru. 1921 m. Lietuvos krašto apsaugos ministerija jį išsiuntė studijuoti į Paryžiaus Sorbonos universitetą, kuriame jis 1925 m. parengė ir apgynė pirmąją daktaro disertaciją kūno kultūros klausimais „Kelios pastabos apie

fizinį lavinimą (jo kilmė, dabartinė būklė, ateitis)“. Baigęs studijas, dr. A. Jurgelionis grįžo į Lietuvą. Anot J. Šulgino (1925), dr. A. Jurgelionio sugrįžimas užpildė sporto srityje susidariusią tuštumą, nes Lietuvoje nebuvo nė vieno mokslo paremto autoritetingo asmens, kuris galėtų išaiškinti bendrą sporto naudą neigiamai nusistačiusiai visuomenės daliai.

Dr. A. Jurgelionis daug nuveikė kuriant tautinę kūno kultūros sistemą ir organizuojant sportą Lietuvoje. Jis 1926–1929 m. vadovavo Lietuvos sporto lygai (LSL), 1928 m. buvo Lietuvos sportininkų delegacijos Amsterdamo olimpinėse žaidynėse vadovas, 1929 m. prie Švietimo ministerijos suorganizavo fizinio auklėjimo referentūrą ir buvo jos referentas, subūrė Fizinio auklėjimo draugiją. Dr. A. Jurgelionis – Kūno kultūros įstatymo projekto rengėjas, Kūno kultūros rūmų (KKR) direktorius, Kūno kultūros rūmų Ažuolyne statybos iniciatorius,

Aukštųjų kūno kultūros kursų (AKKK) organizatorius ir dėstytojas, Sporūtos sąjūdžio organizatorius, Valstybinio kūno kultūros ženklo nuostatų rengėjas, žurnalo „Fiziškas auklėjimas“ steigėjas ir redaktorius. Apie kūno kultūrą ir sportą parengė publikacijų tuometinei spaudai.

Straipsnis parengtas remiantis negausia istoriografija, pirmiausia Narbuto (1978) atlikta sporto nepriklausomoje Lietuvoje analize ir Poviliūno (2010) monografija „Olimpinė Lietuva“. Siekiant plačiau patyrinėti dr. Antano Jurgelionio veiklą buvo pasitelkta nepriklausomos Lietuvos Respublikos periodika („Fiziškas auklėjimas“, 1931–1940, „Kūno kultūra ir sveikata“, 1933–1934, „Mūsų sportas“, 1931–1932, „Iliustruotasis sportas“, 1929).

Tyrimo tikslas – išanalizuoti dr. Antano Jurgelionio veiklos epizodus ir išvalgas apie kūno kultūrą, sportą ir fizišką auklėjimą Nepriklausomoje Lietuvoje. **Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros, dokumentų, šaltinių studija ir analizė.

Dr. Antano Jurgelionio veiklos epizodai

1925 m. baigęs studijas Sorbonos universitete, dr. A. Jurgelionis grįžo į Lietuvą ir dirbo ne tik karo gydytoju, bet daug laiko skyrė kūno kultūros ir sporto problemoms. Šulginas (1925) rašė, kad įpusėjęs trečiajam dešimtmečiui sporto propaguotojams vis dar tenka susidurti *su tais gaivalais diletantais*, kurie turi daktaro mokslo laipsnį, diplomą, tačiau ne sporto srityje, bet remiasi minėtu išsilavinimu trukdydami sporto populiarinimą Lietuvoje. Minėtų mokslininkų idėjas buvo galima paneigti tik remiantis mokslu ir tikrais įrodymais, bet iki dr. A. Jurgelionio nebuvo sporto mokslo mokslininkų ir nebuvo galima to padaryti.

Dr. A. Jurgelionis kūno kultūrą ir sportą propagavo skaitydamas paskaitas. 1925 m. spaudoje buvo rašoma, jog Lietuvos dviratininkų sąjungos buveinėje sportininkams dr. A. Jurgelionis skaitė viešą paskaitą, kurioje bendrais bruožais pasakojo apie žmogaus kūno augimą, lavinimą ir auklėjimą įvairiais amžiaus tarpsniais. Paskaitoje jis atkreipė dėmesį, *jog komandos treniruotė turi vykti uždaviniais, noro auklėjimu (abstrakto keliu) ir etikos lavinimais*. Po paskaitos, kuri turėjo didžiulį pasisekimą, dr. A. Jurgelionis pademonstravo aparatą plaučių talpumui matuoti – spirometrą (J. Š., 1925). Šią veiklą dr. A. Jurgelionis tęsė ir vėliau. Štai 1932 m. spaudoje pažymėta, jog dr. A. Jurgelionis skaitė paskaitą „Kaip sportu tobulinti sveikatą?“ Akademinio sporto klubo nariams (Kaip sportu tobulinti sveikatą, 1932).

Dr. A. Jurgelionis pats aktyviai bėgiojo, žaidė tenisą, čiuožė pačiūžomis, mėgo vandens sportą. Bėgimą jis laikė *sporto karaliumi*, nes šią sporto šaką, anot jo, gali praktikuoti tik visapusiškai sveikas žmogus (Jot., 1931). Būdamas energingas, nuovokus, turintis didelį norą dirbti sporto srityje jau 1926 m. vasario 9–10 d. vykusiame LSL suvažiavime buvo išrinktas CK pirmininku. Dr. A. Jurgelionio vadovaujamas LSL Centro komitetas atkreipė dėmesį, kad *Lietuvoje sportas negali tarnauti vien tik sportui. Fizinio lavinimo ir sporto tikslas turi būti tik vienas – pagerinti fizinę, moralinę ir intelektualinę tautos būklę* (Redakcijos žodis, 1926). LSL veikla suaktyvėjo: surengti kursai sporto instruktoriams, paskaitos sportininkams, kariškiams, visuomenei, priimtas sporto ženklo statutas, nuspręsta registruoti Lietuvos sporto rekordus, aiškinta sporto reikšmė vyriausybės nariams. Suorganizuota Sporto šventė, kurios tikslas – skatinti fizinį aktyvumą. Sporto šventėje apsilankė valstybės vadovai. Vertindamas LSL CK darbą Prielgauskas (1932) rašė: *1926 m. sporto ir kūno kultūros darbe galime laikyti laimingiausiais – prasilaužimo į platesnį sportinį gyvenimą metais*.

1927 m., 1928 m., 1929 m. vykusiuose LSL suvažiavimuose CK pirmininku buvo perrinktas dr. A. Jurgelionis. Jis daug dėmesio skyrė sportininkų dalyvavimui II žiemos olimpinėse žaidynėse Sankt Morice ir IX olimpiados žaidynėse Amsterdame. Dr. A. Jurgelionis dėl Lietuvos dalyvavimo žaidynėse buvo susitikęs su Ministru pirmininku prof. A. Voldeparu ir švietimo ministru K. Šakeniu (Š., 1928).

1927 m. dr. A. Jurgelionis raštu kreipėsi į Švietimo ir Užsienio reikalų ministerijas, Šalių sąjungą ir kitas svarbias institucijas teigdamas, jog būtina įkurti Lietuvos tautinį olimpinį komitetą, kuris rūpintųsi sportininkų rengimu 1928 m. Amsterdame olimpinėms žaidynėms (Poviliūnas, 2010). Komitetas nebuvo įkurtas, tačiau jo funkcijos buvo pavestos LSL Centro komitetui. Žiemos olimpinėse žaidynėse Lietuvai atstovavo čiuožėjas K. Bulota.

1928 m. vasarą į Amsterdame olimpines žaidynes išsiųsta 12 Lietuvos sportininkų: 5 lengvaatlečiai, 4 dviratininkai, 2 boksininkai ir 1 sunkiaatletis. Šiose žaidynėse kaip oficialus Sporto lygos atstovas dalyvavo dr. A. Jurgelionis, jis tuo pačiu metu tarptautiniame fizinio lavinimo ir sporto kongrese perskaitė pranešimą apie mažųjų tautų sunkumus dalyvaujant tarptautinėse olimpiadose (Jot., 1931).

Tais pačiais metais, dirbdamas Krašto apsaugos ministerijoje, dr. A. Jurgelionis prie Vytauto Didžio-

jo aukštųjų karininkų kursų įrengė fiziologinį sveikam kūnui tirti kabinetą (Jot., 1931).

1929 m. LSL suvažiavimui dr. A. Jurgelionis pateikė CK veiklos ataskaitą, kurioje pažymėjo, kad dalyvauta Amsterdamo olimpinėse žaidynėse, tarptautiniuose kūno kultūros kongresuose, tarptautinėse varžybose, įstota į keletą tarptautinių sporto federacijų, Kaune surengtos Lietuvos lengvosios atletikos pirmenybės, išrūpintas žemės sklypas teniso aikštelėms įrengti ir baigiamos derybos dėl žemės sklypo bei namų Kaune mankštos salei įkurti (Lietuvos sporto lygoje, 1929).

1929 m. pavasarį dr. A. Jurgelionis atsisakė būti LSL CK pirmininku, tačiau nuo sporto organizatoriaus veiklos nepasitraukė. 1929 m. skaitė paskaitas Palangos kursuose, Panemunėje vadovavo kariškių rengimo kursams. Į sporto organizacinę veiklą įtraukė Juškevičiūtę, A. Vokietaitį, L. Mirskį, V. Petronį ir kt. 1930 m. dr. A. Jurgelionis kartu su kitais įkūrė Fiziško auklėjimo draugiją.

1931 m. spalio 14 d. Fiziško auklėjimo draugijos nariai pulk. B. Štencelis, inž. V. Landsbergis ir dr. A. Jurgelionis lankėsi pas Lietuvos Prezidentą A. Smetoną ir pristatė projektuojamus rūmus (Fiziško Auklėjimo Draugijos delegacija pas Ekscelenciją Respublikos Prezidentą A. Smetoną, 1931). Prezidentas, išklauses delegacijos paaiškinimus, pareiškė: *Fiziškas auklėjimo rūmų reikalas yra suprantamas. Mums reikia sustiprinti ir dvasią, ir kūną, reikia persiauklėti, o tam darbui reikia gerų mokytojų, reikia jaunuomenės entuziazmo. Todėl rūmų statybą reikia laikyti vargiai beatidedamų valstybės reikalų tarpe. Jei mūsų kraštą neištiks nenumatomi sunkumai, rūmų statybą kitais metais pravartu būtų pradėti: visas klausimas tegalės būti dėl statybos tempo* (Kviklys, 1933). Taigi, Fiziško auklėjimo draugija, gavusi Prezidento pritarimą, Kūno kultūros rūmų statybos klausimą sprendė toliau.

1932 m. liepos 15 d. paskelbtas Kūno kultūros įstatymas, kuris pradėjo naują etapą Lietuvos sporto gyvenime. Anot Narbuto (1978), *liepos 15 d. Lietuvos sportinį gyvenimą pakreipė visai kita kryptimi. Jei ne ši diena, viskas turbūt būtų keliavę ta pačia sparta ir ta pačia kryptimi, ir iki nepriklausomybės netekimo greičiausiai nebūtų buvę pasiekta didžiosios pergalės*. Dr. A. Jurgelionis, kalbėdamas apie Kūno kultūros įstatymo reikšmę (1932), pastebi, jog *šio istoriško mūsų tautos gyvenime fakto svarbą ir vertę bus galima įvertinti vėliau*, bet džiaugiasi, kad *mūsų tautinė vyriausybė, suprasdama tuos nepakeičiamus gamtos dėsnius, su visu rimtumu atkrei-*

pė dėmesį į kūno kultūrą. (...) Rūmai turės saugoti būtiną kiekį fiziškų jėgų, reikalingų tautos gyvybei, (...) rūpintis nuolat tobulinti tautos sveikatą ir grožį, nes kitaip tautoje pasireiškia susmukimas, stagnacija ir išsigimimas, (...) šit kokia, mūsų išmanymu, yra Kūno kultūros rūmų įstatymo reikšmė. Pirmasis įstatymo punktas skelbė, jog kūnui auklėti ir tobulinti steigiami Kūno kultūros rūmai (KKR), priklausantys Švietimo ministerijai.

1932 m. įvyko LSL ir Lietuvos futbolo lygos (LFL) nepaprastasis suvažiavimas, kuriame buvo nuosekliai aptartas persiorganizavimas ir perėjimas į KKR priklausomybę (LSL ir LFL nepaprastasis suvažiavimas, 1932). Taip KKR pradėjo vadovauti visam sportiniam sąjūdžiui Lietuvoje ir kontroliuoti sporto organizacijų bei klubų veiklą. Kūno kultūros rūmai pradėjo veikti 1932 m. spalio 1 d., jų direktoriumi paskirtas dr. A. Jurgelionis. Susidarė sąlygos visiems projektams, išdėstytiems „Fiziškame auklėjime“, įgyvendinti. Pirmiausia KKR statybos klausimas iš Fiziškojo auklėjimo draugijos perėjo KKR. Pagaliau 1933 m. liepos 6 d. pašventintas pradėtų statyti KKR kertinis akmuo. KKR direktorius dr. A. Jurgelionis 1933 m. apie statomų rūmų ateitį ir paskirtį kalbėjo: *Būsimoji pirmoji ir vyriausioji paskirtis – tarnauti mokslui. Rūmai pirmoj eilėj turės būti mokslo įstaiga. Juose turės pasiruošti atsakingam kūno kultūros darbui būsimoji kūno kultūros mokytojai, kariuomenės instruktoriai ir aplamai įgyti stažą visi tie pedagogai, kurie pasiryžę dirbti su priaugančiomis kartomis, privalės pažinti visus pagrindinius fiziško auklėjimo dėsnius. (...) Prie šių kursų numatoma ruošti trumpalaikiai kursai paskirų sporto šakų instruktoriams, vaikų darželių vedėjoms ir kit. Rūmuose bus rengiamos populiarios paskaitos įvairiais fiziško auklėjimo ir sporto srities klausimais. (...) Prie rūmų bus biblioteka, auditorija paskaitoms, kino seansams, rentgeno kabinetas, įvairioms kūno kultūros mokslo sritims pagelbinės priemonės ir kiti kabinetai* (Apie statomus Kūno kultūros rūmus, 1933).

KKR direktorius dr. A. Jurgelionis norėjo, kad jaunimas aktyviau dalyvautų sporte, todėl 1932 m. sukūrė tautinę kūno kultūros sistemą – Sporūtos sąjūdį. Sporūtai įgyvendinti KKR įkurtos įvairios sporto sąjungos, apskričių miestuose – Sporūtos komitetai, o valsčiuose – komisijos (Dr. Antanui Jurgelioniui pasitraukiant, 1932).

Sporūtos programai įgyvendinti buvo reikalingi kvalifikuoti specialistai. 1933 m. sausio mėnesį Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje vidurinių mokyklų ir gimnazijų kūno kultūros mokytojams

buvo suorganizuoti kursai, kurių tikslas – išnagrinėti Sporūtos programą. Kursams vadovavo dr. A. Jurgelionis, paskaitas skaitė K. Dineika, V. Petronis, L. Mirskis, M. Steponaitytė ir V. Kviklys. Kursų atidaryme dalyvavęs švietimo ministras K. Šakenis pažymėjo: „*Seniau kūno kultūra buvo laikoma menku dalyku. Maža į ją tekreipta dėmesio. Mokyklose ji traktuota kaip antraeilis, nesvarbus dalykas. Dabar suprasta jos didelė reikšmė, ja susirūpinta. Vyriausybė įsteigė K. k. rūmus, kurių direktorius yra dr. A. Jurgelionis, nuolat kėlęs ir judinęs k. k. klausimą. K. k. rūmai rūpinasi ne tik mokyklose kelti kūno kultūros klausimą, bet pasiryžo sudominti k. k. ir tą jaunimą, kuris yra už mokyklos sienų; fiziškai auklėti ne tik mokslus einančią jaunuomenę, bet ir kaimo. Šį darbą atlikti turi padėti kūno kultūros mokytojas. Apskričių miestuose organizuojami apskričių sporūtos komitetai, į kuriuos turi įeiti k. kult. mokytojai ir būti viso darbo ašimi, apie kurią visas k. kul-ros darbas sukūsi*“ (Vincaitis, 1933).

1933 m. Neringoje buvo suorganizuota Sporūtos stovykla, kurioje dalyvavo 300 mokytojų ir įgijo instruktoriaus vardą bei teisę (Kviklys, 1933): *Naujieji instruktoriai visą mėnesį gyveno su Sporūtos sistemos kūrėju dr. A. Jurgelioniu, iš jo žodžių ir pavyzdžio susidarė tokį Sporūtos sistemos vaizdą ir, įsitikinę tokios sistemos reikalingumu, patys pradėjo ją gyventi.* Kursų programą sudarė: pagrindinė mankšta, individuali mankšta, rikiuotė, plaukymas, Sporūtos žaidimai, meniški judesiai, pirmoji pagalba ir higiena, jojimo sportas. Svarbu tai, kad šioje stovykloje lankėsi Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Smetona ir Ministras pirmininkas J. Tūbelis.

Sporūtos darbo rezultatai parodė, kad kai ką Sporūtos darbe reikia pertvarkyti. Sporūtos darbas bus vykdomas per veikiančias Lietuvos sporto organizacijas. Tad nuo gegužės 15 d. Švietimo Ministerio aplinkraščių Sporūtos komisijų veikimas valsčiuose ir parapajose sustabdomas (Sustabdomas Sporūtos komisijų veikimas, 1934). Tačiau po kelių savaičių spaudoje teigiama: „*Ne, Sporūtos niekas nelikvidavo ir nemano likviduoti. Sporūta tebuvo tik talka – sportiškas sąjūdis. Praėjo dveji metai, Sporūta, kai po sąjūdis, savo tikslą pasiekė ir davė, galima sakyti, visai apčiuopiamų rezultatų; ji išjudino mūsų kaimą. Maža to, Sporūtos sąjūdžiu įvedama nauja kūno kultūros sistema ir sportui teikiama tautiškai valstybiško auklėjimo kryptis*“ (Sporūta nelikviduota, 1934). Sporūtos sąjūdis turėjo didelę reikšmę kūno kultūros, sporto raidai ir rengiant Valstybinį

kūno kultūros ženklo (VKKŽ) statutą, kuris buvo patvirtintas 1936 m. vasario pabaigoje. VKKŽ tikslas – įtraukti jaunimą į kūno kultūros darbą ir skatinti jį visapusiškai lavintis.

Vadovaujant dr. A. Jurgelionio sportui buvo skiriama vis daugiau lėšų. 1929 m. buvo paskirta 16 000 litų, 1932 m. iki Rūmų įsteigimo – 38 000 litų, o 1933 m., jau Kūno kultūros rūmams veikiant, buvo sudaryta apie 450 000 litų sąmata, patys Kūno kultūros rūmai savo iniciatyva, nepriklausomai nuo biudžeto, galėjo surinkti 120 000 litų (Dr. A. Jurgelioniui pasitraukiant, 1934).

1934 m. dr. A. Jurgelionis pasitraukė iš KKR direktoriaus pareigų. Atkreiptinas dėmesys, kad dr. A. Jurgelionio pirmaeilės pareigos buvo Kariuomenės fiziško lavinimo inspekcijoje (jis buvo kariuomenės fiziško lavinimo inspektorius), bet eidamas antraeiles KKR direktoriaus pareigas šiam darbui skyrė tiek daug laiko ir energijos, kad mažai kas žinojo, jog tai jo antraeilės pareigos. Kodėl dr. A. Jurgelionis pasitraukė iš pareigų, nežinia. Pats jis nurodė: „*Taip reikėjo. Padariau, ką galėjau*“ (Dr. A. Jurgelioniui pasitraukiant, 1934). Sporto istorikas Narbutas (1978) nurodo dvi priežastis, dėl kurių dr. A. Jurgelionis galėjo pasitraukti iš Kūno kultūros rūmų direktoriaus pareigų: *1. Pamatęs, jog negali įgyvendinti savo teorijos, nutarė nebetęsti ir perleisti kitiems; 2. arba jis pajuto, kad yra paėmęs per didelį darbą ir jau nebegali atlikti, nes tuo pat metu ėjo dvejus atsakingas pareigas: kariuomenės sporto inspektorius ir K. K. Rūmų direktoriaus. Už einamas K. K. Rūmų direktoriaus pareigas jis gavo, kaip antraeiles, vos 100 litų, o atsakomybė buvo labai didelė ir nedėkinga, nes visi tie, kurie buvo priešingi sporto suvalstybinimui ar naujoms reformoms, negailestingai jį plakė.*

Pasitraukęs iš KKR direktoriaus pareigų dr. A. Jurgelionis nenutraukė ryšių su Lietuvos sportiniu gyvenimu. Jis skaitė kūno kultūros istorijos, anatomijos, fiziško lavinimo metodikos, žmogaus kūno sudėjimo ir konstitucijos mokslo paskaitas Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose (Kišonas, 1994), pirmininkavo Kamuolio žaidimo organizacijai ir t. t.

Be sporto organizavimo darbų, dr. A. Jurgelionis parašė knygas: „Kariuomenės fiziškas lavinimas“, „*Quelques Considerations sur L'éducation physique*“, „*Apersu d'éducation physique en Belgique, Hollande et Danemarque*“, „Fiziškas lavinimas“ ir kt. bei daugybę straipsnių įvairiais fiziško auklėjimo ir sporto klausimais.

Dr. Antano Jurgelionio įžvalgos apie kūno kultūrą, sportą, fizinį auklėjimą

Dr. A. Jurgelionis (1931), išanalizavęs fizinio auklėjimo reikšmę tarp kitų mokslų, priėjo prie išvadų, jog pagal eugenikos mokslą fiziškai auklėdami jaunimą tobuliname sveikatą, įkvepiame stiprumo, energijos ir darbingumo. Galutinis rezultatas: *faktoriai turi veikiamos lytinio patraukimo galios ir biologiškai daugiau vertingo genotipo pusę. Higienos sumetimais, fizinis auklėjimas reikalingas kaip geriausia priemonė jaunajai kartai pratintis leisti laiką gryname ore, praustis ir plaukioti, teisingai kvėpuoti, maitintis ir t. t., sisteminga mankšta užgrūdina žmogų. Socialiniai ekonominiai sumetimai skatina susirūpinti fizišku auklėjimu. Fiziškai auklėdami žmogų, keliami tautoje solidarumo, draugiškumo, sutartinio bendradarbiavimo principai, žmogus išmoksta tiksliau naudotis savo energija, taip didinamas darbingumas ir gerėja krašto ekonominė gerovė. Meno estetikos jausmai skatina rūpintis fizišku auklėjimu. Harmoninga kūno sudėtis, grakštūs judesiai, ritmo jautumas – sistemingos mankštos rezultatas. Pedagoginės moralės doktrinos, paremtos vien auklėjimu: drausmės, klusnumo, susiklausymo, drąsos, pasiaukojimo, geriausiai galima įkvėpti tik fiziškai auklėjant žmogų.*

Mokyklų reformos išvakarėse dr. A. Jurgelionis (1931) atkreipė dėmesį į mokykloje egzistuojančias tokias problemas kaip jaunimo nuobodžiavimą mokyklose, mokytojų ir mokinių tarpusavio nesupratimą, mokinių nekontingenciją mokyklos, mokymo būdų prieštaravimą biologiniams augančio organizmo poreikiams. Šios problemos rodo, kad mokykla reikalauja ir laukia pagrindinių reformų. Fizinis vaikų auklėjimas – tai ta sritis, kurią sprendžiant reikia naujų mokslinio pažinimų, naujos mokytojų personalo psichės. Be to, dr. A. Jurgelionis atkreipia dėmesį, jog *fizinio auklėjimo doktrinos nėra ūpo bei mados dalykas, kaip kad kai kurie dar iki šiol linkę manyti. Jis analizavo kitų šalių vaikų ugdymą įvairiose istorinėse epochose ir priėjo prie išvados, jog fizinis lavinimas yra geriausia priemonė tautiškumui ir valstybingumui auklėti. (...) Fizinis auklėjimas stiprina ir tobulina paaugančių kartų sveikatą. (...) nauja pedagogija vengia mokslus detalizuoti, o sintetiškai mokslams pažinti reikalingos visos vaiko pajėgos (...). Nesvarbu padidinti kūno kultūros pamokų pusvalandžių skaičius, bet svarbu kitaip įvertinti fizinio auklėjimo reikšmę.*

Dr. A. Jurgelionis (1933) atkreipia dėmesį, jog mokyklose vykdoma „Mankštybos žaidimų progra-

ma“ mažai siejasi su gyvenimu, yra *perdėm schematiška ir skirta valdyti tik mankštybos valandomis, todėl reikia iš naujo įvertinti kūno kultūrą mokykloje. Klaidingai manoma, kad kūno kultūra yra padedamoji priemonė vaikams nuteikti ramiau sėdėti per aritmetiką ar dailės pamokas. Tačiau kūno kultūros paskirtis pradžios mokykloje turėtų būti visiškai kitokia. (...) Per kūno kultūrą, remiantis etnografinė krašto medžiaga, reikia nejučiomis susieti priaugančias kartas su mūsų etnologija. Kūno kultūra yra geriausia priemonė lietuviško genotipo ypatybėms tobulinti, nes fizinio ypatumų komplekse tegali pasireikšti ir dvasinė lietuvių esmė. Iš tikrųjų žmogaus organizme dvasinės ir fizinės ypatybės yra tiek glaudžiai susijusios, kad, biologiškai kalbant, net sunku nustatyti ribas, kur prasideda ir pasibaigia sielos veikimo galia.*

Dr. A. Jurgelionio (1935) nuomone, aukščiausias fizinio lavinimo tikslas – *išskleidžiant jaunose kartose maximum vitalinės energijos, nuteikti jas tarnauti aukščiausiems gamtos ir žmoniškumo tikslams.* Dr. A. Jurgelionis pastebi, jog ta visuomenės dalis, kuri pritaria fizinio auklėjimo plėtotei, daugiausia nukrypsta į vienos pasirinktos sporto šakos veiksmus ir pamiršta, kartais visai nesirūpina pažinti tikrosios fizinio auklėjimo paskirties (...). *Svarbiausia reikia rūpintis, kad fizinis auklėjimas visomis savo dabartinėmis formomis pasiliktų plačių masių nuosavybė, nes tik kaip toks jis išsikovos sau tinkamą vietą. Kalbėdamas apie tai, kaip lietuviai veikia Europos kultūrą perimdami gerąsias ir blogąsias savybes, teigia, jog mūsų visas turtas – mes patys. Niekuomet mes neprilygsime ginklu ir fizine jėga savo kaimynams, bet mūsų pusėje gali būti moralinės jėgos. Galingi dvasia – niekuomet nebūsime vergais.* Dr. A. Jurgelionis atkreipia dėmesį, kad būtent *fizinio auklėjimo mokslai atskleidžia kelius, nurodo modernišką aktyvaus darbo metodą, kaip sutvirtinti jaunųjų kartų kūną ir sielą.* Taigi, dr. A. Jurgelionis iškelia idėją, kad būtų *fizinio auklėjimo temos ne tik suaktualintos pradžios ir aukštesnėse mokyklose, bet privalo rasti vietą aukštojoje mokykloje, liaudies universitetuose ir visuomenėje.*

Dr. A. Jurgelionis (1936) atkreipė dėmesį, kad kūno kultūra Lietuvoje dažniausiai suprantama kaip sveikatą gerinanti priemonė, tačiau pamirštama, kad kūno kultūra dabartiniiais laikais suprantama daug plačiau, t. y. ne tik kaip sveikatą, bet ir sielą formuojanti priemonė, todėl (...) sąvoką „*kūno kultūra*“ dažnai pakeičiame kita fizinio auklėjimo sąvoka, tuo norėdami pabrėžti, jog šio darbo linkmėje yra

daug dorinimo ir intelektualinimo pradų, t. y. pradų, kurie tiesiog paliečia protą, lavina mūsų juntamųjų organų sugebėjimus ir tuo pačiu labai remia mūsų pažinimo, pasaulėžiūros ir sielos veiksmus.

Labai svarbu, dr. A. Jurgelionio (1932) nuomone, nepamiršti, kad geriausias priemonės, blogai vartojamos, gali būti žalingos. Jis atkreipia dėmesį, kad tokios sporto šakos kaip fechtavimasis, bokšas, imtynės, futbolas yra kovos žaidimai. Tačiau net šis sportas, jei yra teisingai suprastas ir pedagogiškai vartojamas, duoda visiškai teigiamų rezultatų. Šioje situacijoje pats svarbiausias vaidmuo tenka vadovui. Dr. A. Jurgelionis prieina išvadą, jog gerai suprastas sportas yra galinga priemonė ne tik kovos instinktui normuoti, bet kartu jį tobulinti, keisti, sunaudoti šio instinkto dinaminį ypatumą socialiniam sugebėjimui, tvarkai, artimo meilei ir kūrybai. Be to, norint, kad sportas būtų naudingas, reikia jį reikiamai suprasti, ir turi būti pedagogiškai, kvalifikuotų auklėtojų vadovaujamas. Vadovauti teturi tik tas, kuris žaidime ne tik moka nustatyti formą, bet gali pajusti ir dvasią. Taigi, gerai suprastas fizinis auklėjimas, pasiremdamas žmogaus kovos instinktu, jau tampa viena iš galingiausiųjų moralinio auklėjimo priemonių.

Dr. A. Jurgelionis (1937), pristatydamas fizinio auklėjimo linkmes, nepriklausomos Lietuvos spaudoje analizuoja Anglijos Rugby mokyklos patirtį ir ypatingą dėmesį skiria *fair play* sąvokai. Jis teigia, jog *fair play* tai žaismo esmė, tai tiesos ir lojalumo dėsnis tarp priešingų kuopų (komandų) ar paskirų kovotojų. (...) Angliškajame sporte *fair play* tai sportiška garbė, kuri verčia nedvejojant visus subtilškumu pagerbti taisykles ir tuo pačiu abiem kovojančioms pusėms duoti visišką laisvę. *Fair play* tai aukščiausias sportiškas papuošalas po žiaurios kovos, tai šypsena, su kuria vienodai nuoširdžiai sutinkamas laimėjimas ir pralaimėjimas. *Fair play* tai teisingas savo klaidų ir silpnųjų pripažinimas ir savo bešališkas priešininko aukštesnių sugebėjimų pagerbimas.

Dr. A. Jurgelionis (1934) ypatingą reikšmę skiria žaidimui. Anot jo, žaisme ne tik vaikai, bet ir suaugę žmonės pilnai pareiškia visą savo gelmių individualybę.

Dr. A. Jurgelionis (1934) teigia: *Fizinis auklėjimas nežino klasių, luomų ar kitokių skirtumų, nes aikštėje nėra privilegijų: tuo jis tinka gyvenamajai epochai. Jo tikslas jungti visus į vieną bendrą talką. Dėl šių ypatumų fizinis auklėjimas gali būti lengvai naudojamas plačioms masėms auklėti. Tai ypač brangintinas fizinio auklėjimo bruožas. Fizinis*

auklėjimas, skatindamas judėti ir veikti, nejučiomis paliečia jautriausią savimylės jausmą – nugalėti. Tai skatina nuolatinį progresą. Pralaimėjus tenka suprasti savo silpnybes ir laimėjusį pagerbti. Jei tai nėra, tai nėra abejonės, kad kiekviena vyriausybė, ieškodama būdų visapusiškai pakelti žmogaus vertę, fizinį auklėjimą, kaip ir raštingumą, gali laikyti būtina. Ir viena, ir antra priemonė kelia piliečių vertę.

Išvados

Dr. A. Jurgelionio veikla turėjo didelę reikšmę vystant Lietuvos sportą, kūno kultūrą bei fizinį auklėjimą.

Dr. A. Jurgelionio kurtos tautinės kūno kultūros esmę atskleidžia giliai išmąstyti teiginiai: fizinis lavinimas yra geriausia priemonė tautiškumui ir valstybingumui auklėti; kūno kultūra yra geriausia priemonė lietuviško genotipo ypatybėms tobulinti; fizinis auklėjimas kelia piliečio vertę.

Ypač daug dėmesio dr. A. Jurgelionis skyrė mokykloje dėstomai kūno kultūrai ir kūno kultūros mokytojams, nes ne kvalifikuoti pedagogai net ir geriausias priemones, blogai vartodami, gali paversti žalingomis, o pedagogai, auklėtojai, tinkamai supratę fizinį auklėjimą, gali jį paversti pačia svarbiausia moralinio auklėjimo priemone.

LITERATŪRA

1. Apie statomus Kūno kultūros rūmus (1933). *Kūno kultūra ir sveikata*, 28, 429.
2. Dr. Antanui Jurgelioniui pasitraukiant (1932). *Kūno kultūra ir sveikata*, 23, 331.
3. Fizinio Auklėjimo Draugijos delegacija pas Ekscelenciją Respublikos Prezidentą A. Smetoną (1931). *Fizinis auklėjimas*, 3, 188–192.
4. Jot. (1931). Kas jis toks? *Mūsų sportas*, 4, 2.
5. J. Š. (1925). Dr. A. Jurgelionio paskaita. *Sportas*, 29, 271.
6. Jurgelionis, A. (1931). Mokyklos reformų išvakarėse. *Fizinis auklėjimas*, 1, 6–23.
7. Jurgelionis, A. (1932). Kūno kultūros rūmų įstatymo reikšmė. *Fizinis auklėjimas*, 2, 123–134.
8. Jurgelionis, A. (1933). Kūno kultūros santykis su Lithuanita. *Fizinis auklėjimas*, 3–4, 148–155.
9. Jurgelionis, A. (1934). Žodis naujiems fizinio auklėjimo pionieriams. *Fizinis auklėjimas*, 2, 173–184.
10. Jurgelionis, A. (1935). Fizinio auklėjimo prasmė. *Fizinis auklėjimas*, 3, 3–18.
11. Jurgelionis, A. (1936). Anatomicinė bei fiziologinė ir higieninė kūno kultūros linkmė. *Fizinis auklėjimas*, 4, 119–142.
12. Jurgelionis, A. (1937). Auklėjamosios fizinio lavinimo linkmės. *Fizinis auklėjimas*, 1, 24–35.
13. Kaip sportu tobulinti sveikatą? (1932). *Mūsų sportas*, 5, 2.
14. Kišonas, V. (1994). Kūno kultūros mokytojų rengimas 1927–1940 ir Aukštieji kūno kultūros kursai 1934–1938 m. Iš:

Šešiasdešimt metų Lietuvos kūno kultūros ir sporto mokslui: respublikinė mokslinė konferencija (pp. 3–8). Kaunas.

15. Kviklys, Vl. (1933). Naujieji Sporūtos instruktoriai ir kas toliau? *Kūno kultūra ir sveikata*, 33–34, 513–514.

16. Kviklys, Vl. (1933). Kaip pribrendo Kūno Kultūros Rūmų statybos sumanymas. *Kūno kultūra ir sveikata*, 38, 583–584.

17. Lietuvos sporto lygoje (1929). *Iliustruotasis sportas*, 1, 7.

18. LSL ir LFL nepaprastasis suvažiavimas (1932). *Mūsų sportas*, 32, 3.

19. Narbutas, J. (1978). *Sportas Nepriklausomoje Lietuvoje 1919–1936*. Čikaga: Morkūno spaustuvė.

20. Poviliūnas, A. (2010). *Olimpinė Lietuva*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

21. Prielgauskas, K. (1932). Lietuvos sporto lygos dešimtmetis. *Mūsų sportas*, 5(39), 1–2.

22. Redakcijos žodis (1926). *Sportas*, 36, 361–362.

23. Sporūta nelikviduota (1934). *Kūno kultūra ir sveikata*, 20, 283.

24. Sustabdomas Sporūtos komisijų veikimas (1934). *Kūno kultūra ir sveikata*, 16, 218.

25. Š. (1928). Ministeris pirmininkas prof. Voldemaras ir Švietimo Ministeris inž. Šakenis apie Lietuvos dalyvavimą Olimpiadoje. *Sportas*, 58, 678.

26. Šulginas, J. (1925). Med. Dr. A. Jurgelionis – pirmas fizinio lavinimosi mokslo autoritetas Lietuvoje. *Sportas*, 28, 1.

27. Vincaitis, M. (1933). Pirmieji Sporūtos kursai kūno kultūros mokytojams. *Kūno kultūra ir sveikata*, 1, 6–7.

EPISODES OF THE ACTIVITY OF DR. ANTANAS JURGELIONIS AND HIS INSIGHTS ABOUT PHYSICAL CULTURE, SPORT, PHYSICAL EDUCATION IN THE INDEPENDENT LITHUANIA

Dr. Daiva Majauskienė
Lithuanian Sports University

SUMMARY

The goal of the research is to analyse the episodes of the activity of dr. Antanas Jurgelionis and his insights about physical culture, sport and physical education in the Independent Lithuania. Methods of the research: study and analysis of scientific literature, documents and sources.

A. Jurgelionis graduated from St. Kotryna Gymnasium in Sankt Petersburg, studied at the Military Medicine Academy of Sankt Petersburg, but he did not complete the studies, returned to Lithuania in 1919 and worked at the Ministry of National Defence of Lithuania. In 1920 he was called in as a nurse to the Lithuanian Army. In 1921 the Ministry of National Defence of Lithuania sent him for studies to the Sorbonne University of Paris where he wrote and defended his first doctoral dissertation on the issues of physical culture “*A few remarks on physical culture (its origin, present state and future)*” in 1925. After graduating from the studies, dr. A. Jurgelionis came back to Lithuania. He is the first sport scientist of Lithuania. According to J. Šulginas (1925), the return of dr. A. Jurgelionis filled the vacuum in the field of sport because there was no *science-based authoritative person able to explain the common benefit of sport to the sceptical part of the society* in Lithuania.

Dr. A. Jurgelionis contributed to the creation of the national physical culture system and sport organization in Lithuania. In 1926–1929 he ran the Lithuanian Sport League, in 1928 he was leader of the Lithuanian delegation of sportspeople in the Olympic Games of Amsterdam, in 1929 he organized

the reporter’s office of physical culture under the Ministry of Education and was its reporter, organized the *Association of Physical Culture*, participated in drafting of the Law on Physical Culture, was director of the Palace of Physical Culture, initiator of the construction of the Palace of Physical Culture in the Ažuolynas, organizer and teacher of the higher course of physical culture, organizer of *Sporūta* Movement, compiler of the regulations of the National Physical Culture Badge as well as establisher and editor of “*Fiziškas auklėjimas*” magazine. He prepared some publications about physical culture and sport to the contemporary press.

The activity of dr. A. Jurgelionis had a big impact on the development of Lithuanian sport, physical culture and physical education.

The essence of national physical culture developed by dr. A. Jurgelionis is embodied by the following deeply-thought statements: physical culture is the best tool for the development of nationality and nationhood; physical culture is the best tool for the perfection of peculiarities of the Lithuanian genotype; physical education raises a citizen’s value.

Dr. A. Jurgelionis paid most attention to physical culture teachers and physical culture taught at schools. If pedagogues and educators understand physical education well, they can make it the most important means of moral education, but even the best means can become harmful if they are used improperly.

Keywords: Palace of Physical Culture, Law on Physical Culture, sport, physical culture, physical education.

SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA

METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE

Veiklos audito praktika vertinant sportininkų ugdymo centrų veiklos turinį

Prof. dr. Vilma Čingienė
Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Svarbi Lietuvos kūno kultūros ir sporto sistemos dalis yra sportininkų ugdymo centrai. Tai valstybinės įstaigos, teikiančios viešąsias paslaugas, atsakingos už fizinio aktyvumo skatinimą ir saugaus, sveiko bei produktyvaus gyvenimo būdo poreikio formavimą ir plėtojimą. Sporto organizacijų veiklos auditas prisideda prie didinimo atskaitingumo ir skaidrumo, kaip fundamentalių kiekvienos valstybės demokratinių vertybių, būtinų užtikrinant tinkamą viešųjų lėšų valdymą piliečių ir mokesčių mokėtojų vardu.

Šio straipsnio tikslas – ištirti veiklos audito praktiką vertinant sportininkų ugdymo centrų veiklos turinį. Darbe, taikant turinio analizės metodą, aptariamos 2010 m. šešių Kauno ir Vilniaus miestų sportininkų ugdymo centrų (SUC) veiklos audito ataskaitos. Tyrime naudotas metaanalizės metodas, t. y. vadovautasi jau atliktų tyrimų analize ir jų vertinimais. Siekiant atlikto veiklos audito išvadų vertinimo objektyvumo ir nešališkumo, taip pat buvo atliktas ir pusiau struktūruotas interviu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad savivaldybių administracijų vidaus audito metodikose nustatyta veiklos audito atlikimo tvarka atitinka teorines nuostatas, ją aiškiai ir išsamiai apibūdina penkios savo turiniu identiškos dalys. Veiklos audito ataskaitų analizei pasirinkti keturi kriterijai leido identifikuoti: 1) audito tikslų panašumą visuose SUC pagal tuos pačius audito kriterijus; 2) auditorių pastebėjimų koncentraciją į neatitikimą planuotos ir įvykdytos veiklos bei skirtumą tarp veiklos plane ir ataskaitoje nurodytų priemonių vertinimo reikšmių; 3) auditorių išvadas dėl viešųjų pirkimų procedūrų nesilaikymo, tinkamo savivaldybėms priklausančio turto valdymo neužtikrinimo ir nenustatytų planuojamos metinės veiklos laukiamų rezultatų įgyvendinimo kriterijų; 4) auditorių rekomendacijų, skirtų centro direktoriui ir kūno kultūros ir sporto skyriui, didelį arba vidutinį reikšmingumą.

Kauno ir Vilniaus SUC tikslai bei uždaviniai ir jų veiklos programos tikslai bei uždaviniai nėra paremti įgyvendinimo vertinimo kriterijais. Kriterijų ir jų vertinimo nebuvimas neleidžia parengti objektyvios, konkrečiais veiklos rezultatais paremtos veiklos ataskaitos. Nesant nurodytų veiklos kriterijų, negalima nustatyti, ar centro veiklos rezultatai atitinka planuotus, taip pat nėra galimybės teikti objektyvią informaciją steigėjams, kad jie galėtų formuoti efektyvią valdymo politiką ir priimti tinkamus sprendimus. SUC nuostatuose numatyti keturi iš aštuonių uždavinių yra abstraktūs, nekonkretūs, nepamatuojami, nerealiūs ir neįmanoma jų vertinti. Auditorių nustatytų veiklos pažeidimų klasifikacija pagal kitus keturis veiklos uždavinius į būtinosios atitikties ir bendrosios atitikties grupes dar kartą patvirtino poreikį tinkamai formuluoti veiklos uždavinius ir apibrėžti rezultato kriterijus. Tai ne tik leis siekti 3E kriterijų įgyvendinimo, bet ir pagrįs SUC viešųjų paslaugų teikėjo funkciją ir paskirtį, o veiklos turinys taps reikšmingesnis visiems suinteresuotiesiems.

Raktažodžiai: veiklos auditas, sportininkų ugdymo centras (SUC), sporto sistema, viešosios institucijos.

Įvadas

Valstybės gerovės sąlyga – teisiųjų garantijų suteikimas ir sąlygų sudarymas įvairių grupių šalies gyventojams, ypač jaunimui, kurie siekia būti fiziškai aktyvūs ir puoselėja viltį puikiais sportiniais rezultatais garsinti šalį. Sportininkų ugdymo centras (sporto mokymo įstaiga, sporto centras, toliau – SUC) yra svarbi Lietuvos kūno kultūros ir sporto sudedamoji dalis. SUC kaip viešųjų paslaugų teikėjas veikia naudodamasis viešųjų finansų ištekliais, kurių tikslingam paskirstymui ir racionaliam valdymui reikia administracinių ir viešųjų sporto paslaugų teikimo gebėjimų, vadybos koncepcijų supratimo ir diegimo, gebėjimų efektyviai ir racionaliai veikti siekiant veiklos rezultatų. Todėl veiklos auditas tampa aktualiu organizacijos valdymo instrumentu, kuriam reikia:

adekvačių veiksmų ir pagrįstų sprendimų; poreikio didinti veiklos **ekonomiškumą, efektyvumą ir veiksmingumą**; siekio didinti priimamų sprendimų skaidrumą, atliekamų veiksmų pagrįstumą ir tikslingumą; visuomenės spaudimo gerinti paslaugų ir prekių kokybę; atsakingumo ir objektyvios atskaitomybės politikams, organizacijų vadovams, įvairaus lygmens valdymo institucijoms; visą veiklą orientuoti į rezultatus; mažinti valdymo išlaidas; tobulinti valdymo struktūras, teisingai nustatyti ir paskirstyti funkcijas, atsakomybę ir išteklius bei spręsti kitas valdymo efektyvumo optimizavimo problemas (Puškorius, 2010). Be to, veiklos auditu ne tik siekiama padėti audituojamoms institucijoms gerinti veiklos rezultatus, bet ir informuoti mokesčių mokėtojus apie tai, kaip naudojami valstybės ištekliai.

Žvelgiant iš viešosios vadybos perspektyvos, veiklos vertinimas užima vis reikšmingesnę vietą, nes daugiau dėmesio skiriama vykdomos viešosios politikos veiksmingumui, viešojo sektoriaus ištekliams kuriama vertei (Segalovičienė, 2011), tačiau dar ir šiandien vieno bendro vertinimo modelio skirtingiems viešojo valdymo klausimams vertinti nėra. Trūksta holistinio organizacijų veiklos supratimo mokslinių tyrimų, todėl sudėtinga vertinti ir sporto viešųjų institucijų veiklą (Bayle, Robinson, 2008).

Veiklos audito raiška viešojo sektoriaus institucijose nagrinėjama užsienio ir lietuvių autorių (Pollitt, Bouckaert, 2003; Blinstrubas, Balčiūnas, Valuckienė, 2008; Puškorius, 2010; Segalovičienė, 2011; Mackevičius, Daujotaitė, 2011; Daujotaitė, Tarakavičiūtė, Puškorius, 2012, ir kt.) darbuose. Sporto sektoriaus organizacijų veiklos audito ypatumus nagrinėję autoriai (Bayle, Robinson, 2008; Gedvilaitė-Moan, Laskienė, 2010; Papadimitriou (2011), Čingienė, Gineikienė (2013) ir kt.) tik pažymi veiklos audito problematikos reikšmingumą viešųjų sporto organizacijų kontekste, tačiau iki šiol nebuvo atliktas SUC veiklos audito praktikos vertinimo mokslinis tyrimas.

Šio **straipsnio tikslas** – ištirti veiklos audito praktiką vertinant sportininkų ugdymo centrų veiklos turinį.

1. Veiklos audito turinys

Organizacijų valdymas yra sudėtingas procesas, jo kokybė lemia organizacijos veiklos sėkmę. Audito kaip kontrolės ir vertinimo mechanizmo įteisinimo pradžia skaičiuojama nuo 1845 m., kai Didžiojoje Britanijoje buvo priimti įstatymai, nustatantys, kad organizacijos privalo pavesti patikrinti jų buhalterines knygas ir sąskaitas nepriklausomiems buhalteriams, o tikrinimo rezultatus vėliau pateikti akcininkams. Audito reglamentavimas teisiniu pagrindu JAV buvo pradėtas vykdyti 1887 m., įkūrus Auditorių asociaciją.

Auditas įprastai reiškia organizacijos finansinių ataskaitų nepriklausomą patikrinimą ir nuomonės suformavimą. Tačiau finansinis auditas yra tik viena audito rūšių. Pastaraisiais dešimtmečiais pastebima audito, kaip svarbaus ir efektyvaus organizacijų valdymo ir veiklos vertinimo mechanizmo, koncepcijos plėtra. Veiklos auditas apibūdinamas kaip sisteminis, objektyvus vyriausybės programos ar jos veiklos pasiekimų ar procesų vertinimas, siekiant nustatyti jų ekonomiškumą, efektyvumą ar veiksmingumą (Waring, Morgan, 2007). Analizuojant audito rūšis, siūloma išskirti valdymo auditą ir veiklos auditą, nes valdymo audito pagrindinis tiks-

las – patikrinti valdymo metodus ir jų efektyvumą, o veiklos audito – organizacijos ūkinės, gamybinės ar komercinės veiklos tobulinimo galimybių atskleidimas (Mackevičius, 2001).

Veiklos audito turinį atskleidžia šie struktūriniai elementai: ekonomiškumas, efektyvumas ir rezultatyvumas (veiksmingumas), t. y. 3E koncepcija (Puškorius, 2010; Daujotaitė, Tarakavičiūtė, Puškorius, 2012). Minėti trys veiklos audito elementai neretai aiškinami labai glaustai, neatskleidžiant, ką turėtų daryti auditorius, kokias procedūras naudoti tirdamas ekonomiškumą, efektyvumą ir (ar) rezultatyvumą. Puškoriaus (2010) teigimu, veiklos auditą galima apibrėžti kaip viešojo sektoriaus institucijų valdymo ekonomiškumo, efektyvumo, veiksmingumo sisteminę analizę ir pasiūlymų, kaip šiuos kriterijus gerinti, rengimą. Veiklos auditas atliekamas tikslingai, jo uždaviniai yra kur kas įvairesni nei finansinio audito. Be to, veiklos auditas ne savitikslių, o būtina reguliavimo sistemos dalis siekiant atskleisti, kaip institucijos organizuoja ir vykdo veiklą bei atlieka joms patikėtas užduotis.

2. Viešųjų institucijų veiklos audito vertinimo kriterijai

Dalis šalies bendrojo nacionalinio produkto sukurama viešajame sektoriuje, teikiant visuomenei prekes ir viešąsias paslaugas. Daugelis valstybinių ir ne pelno siekiančių organizacijų teikia viešąsias paslaugas, kad patenkintų visuomenės poreikius ir lūkesčius, todėl jų veikla yra neapčiuopiama ir sunkiai pamatuojama. Tai rodo viešojo sektoriaus svarbą ne tik šalies ekonomikai, bet ir socialinei visuomenės gerovei.

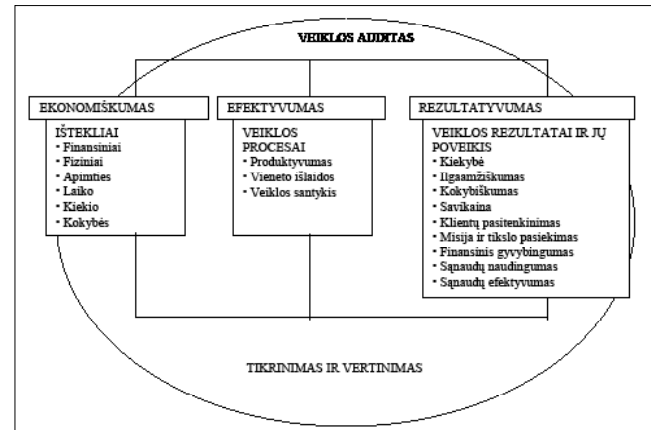
Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas (1999) viešąją paslaugą apibūdina kaip valstybės ar savivaldybių kontroliuojamų juridinių asmenų veiklą, teikiant asmenims socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas. Vyriausybė prisiima atsakomybę skatinti, plėtoti ir kartais prižiūrėti šių paslaugų įgyvendinimą. Lietuvos finansų ministerijos parengtoje pavyzdinėje vidaus audito metodikoje (2003) teigiama, kad atliekant viešųjų juridinių asmenų veiklos auditą vertinama, ar veikla, programa, institucija yra valdoma ekonomiškai, efektyviai, rezultatyviai. Veiklos audito kriterijų nustatymas grindžiamas 3E koncepcija (Mackevičius, Daujotaitė, 2011; Puškorius, 2010; Pollitt, Bouckaert, 2003) ir apibrėžiamas kaip metodų ir priemonių, kurias taiko veiklos auditoriai, siekdami įvertinti audituojamų organizacijų valdymo ir veiklos ekonomiškumą, efektyvumą ir rezultatyvumą, visuma.

Ekonomiškumas apibūdinamas kaip minimalus išteklių naudojimas, išlaikant nustatytą produkto ar teikiamų paslaugų (rezultato) kokybę. Toks ekonomiškumo apibūdinimas suponuoja ekonomiškumo kaip palyginamo kriterijaus suvokimą, t. y. įvairius rezultatus galima palyginti pagal išteklių sunaudojimo (sąnaudų) kriterijų. Atliekant veiklos auditą ir vertinant ekonomiškumą siekiama nustatyti: ar ištekliai išsityjami, saugomi ir naudojami ekonomiškai ir efektyviai, kokios yra neekonomiškumo priežastys, taip pat, ar organizacija, siekdama ekonomiškumo, laikėsi įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų. Ekonomiškumo požiūriu veikla vertinama racionalizuojant sąnaudas reikiama produktų (paslaugų) apimčiai ir kokybei bei reikiamiems rezultatams pasiekti (Mackevičius, Daujotaitė, 2011).

Efektyvumas apibūdinamas kaip sukurtų produktų ir sunaudotų kompleksinių išteklių (anglų k. – *output-input*) santykis. Vertinant išteklių naudojimo efektyvumą, veiklos rezultatai lyginami su panaudotais ištekliais. Siekiama, kad išlaidos būtų kuo mažesnės, o rezultatas – geresnis. Skiriamos dvi efektyvumo dimensijos: vidaus ir išorės. Vidaus efektyvumas – tai pačios organizacijos gebėjimas sutelkti savo vidaus išteklius ir kuo efektyviau atlikti veiklą. Išorės efektyvumas rodo, kiek organizacija geba efektyviai vykdyti savo funkcijas su turimais ištekliais. Taigi, efektyvumas nėra vien išlaidų minimizavimas, jis parodo, kaip tinkamai organizacija naudoja išteklius, kad pasiektų kuo geresnius rezultatus. Efektyvumo auditas apima veiklos procesų (sistemų, etapų, užduočių, vadybos sprendimų, apimančių organizacijos paslaugų teikimą) vertinimą. Proceso efektyvumas yra techniškai išmatuojamas produktų ar paslaugų, gautų veiklos metu (toliau vadinama išėiga), ir išteklių santykiu.

Rezultatyvumas apibūdinamas kaip tikslų pasiekimo lygis ir pasiekto efekto bei tikslams pasiekti sunaudotų išteklių santykis. Rezultatyvumas yra politikos arba programos tikslų įgyvendinimo įvertinimas ir, lyginant rezultatyvumą su efektyvumu, matyti, kad pirmuoju atveju didesnis dėmesys skiriamas rezultatams (Mackevičius, Daujotaitė, 2011). Svarbiausi reikšminiai žodžiai, apibūdinantys rezultatyvumą, yra *tikslai, tikslų įgyvendinimo lygis ir panaudoti ištekliai*. Rezultatyvumo auditas apima veiklos rezultatų ir veiklos poveikio, kurie ne visada tinkamai atskiriami, vertinimą. Rezultatyvumas gali būti nustatytas įvairiais būdais, įskaitant produkcijos kiekį, kokybę, savalaikiškumą. Vienas iš metodų, siekiant nustatyti programos rezultato

kiekio adekvatumą, yra neįvykdytų užduočių ar darbo procesų nagrinėjimas. Kitas – išmatuoti rezultato santykį, lyginant jį su poreikiais (paslaugų prašymai). Veiklos audito struktūriniai elementai-kriterijai pateikiami paveiksle.

Pav. Veiklos audito struktūriniai elementai (Mackevičius, Daujotaitė, 2011)

Visi trys apžvelgti veiklos audito kriterijai yra vienodai svarbūs, tačiau kriterijai prioretizuojami kiekvienu konkrečiu atveju. Veiklos auditu paprastai siekiama nagrinėti atskirus su ekonomiškumu, efektyvumu, rezultatyvumu ar jų deriniu susijusius klausimus, atsižvelgiant į nustatytą galimą reikšmingą riziką. Taip išvengiama rizikos imtis pernelg ambicingo audito. Pažymėtina, kad vertinant ekonomiškumą tiriama, ar lėšos išleistos pagal tikslinę paskirtį; vertinant rezultatyvumą – ar naudojant išteklius įvykdytos užduotys, pasiekti numatyti tikslai; vertinant efektyvumą – abu minėti tyrimai sujungiami ir rezultatai palyginami su jiems pasiekti sunaudotais ištekliais. Ekonomiškumas ir efektyvumas paprastai siejami su kiekybiniais rodikliais, o rezultatyvumas – su kokybiniais. Visi veiklos audito elementai yra tarpusavyje susiję.

Viešajame sektoriuje ypač svarbus tampa ne formalus teisės aktų laikymasis, o efektyvus, rezultatyvus ir ekonomiškas valdymas (Mackevičius, Daujotaitė, 2011; Segalovičienė, 2011). Atliekant veiklos auditą svarbi ne tiek kontrolė ir procesai, kiek pasiekti veiklos rezultatai, t. y. būtina įvertinti audito metu nustatytų faktų poveikį ekonomiškumui, efektyvumui ir veiksmingumui.

Audito kriterijai nurodo, koks būtų idealus audituojamos organizacijos veiklos modelis. Kriterijus palyginus su realia audituojamo subjekto padėtimi, gaunami audito rezultatai, rodantys, koku lygiu audituojama veikla atitinka nustatytus kriterijus, o atsižvelgus į šiuos rezultatus pateikiamos veiklos atitikties nustatytiems kriterijams rekomendacijos.

Vadinasi, siekiant, kad viešųjų institucijų veiklos audito atlikimas būtų efektyvus, jis turi būti tinkamas, nuosekliai funkcionuoti pagal tam tikram laikotarpiui parengtą planą, efektyvus sąnaudų požiūriu. Veiklos audito kriterijai yra parengiami vadovaujantis auditui keliamais reikalavimais. Tačiau sudėtinga pasiekti, kad audituojamos veiklos ar programos ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo ypatumai visiškai atitiktų nustatytus kriterijus, nes, žinant audituojamo subjekto aplinkybes, kriterijai parodo, kaip turėtų būti, o atliktas veiklos auditas parodys, kaip yra iš tikrųjų.

3. Sporto mokymo įstaiga kaip viešųjų paslaugų teikėja

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme (2008) įteisintos sudėtinės kūno kultūros ir sporto sistemos dalys, sportininkų ugdymo centras apibrėžtas kaip sporto mokymo įstaiga, specializuota vienos ar kelių sporto šakų įstaiga, galinti vykdyti neformalųjį vaikų bei suaugusiųjų švietimą, rengianti tam tikros kvalifikacijos sportininkus ir sportuotojus, taip pat atliekanti kitas steigėjų jiems priskirtas funkcijas.

Remiantis 2011 m. kovo 24 d. patvirtinta Valstybine sporto plėtros strategija 2011–2020 m. (toliau – Strategija), siekiama šalyje sudaryti sąlygas į sportinę veiklą įtraukti visas Lietuvos socialines grupes ir taip spręsti itin svarbius visuomenės sanglaudos, gyvenimo kokybės gerinimo, gyventojų sveikatos ir sveikos gyvensenos, didesnio darbingumo, laisvalaikio užimtumo uždavinius, o kartu sukurti socialinį pagrindą didelio meistriškumo sportininkų rengimo sistemai. Antrojo strategijos tikslo septintuoju uždaviniu siekiama „sukurti nuoseklaus sportininkų rengimo sistemą, pertvarkant šalies sportininkų ugdymo įstaigų darbą, parengiant ir įgyvendinant bendruosius sportininkų ugdymo įstaigų nuostatus, parengiant ir įgyvendinant sporto šakų programas ir metodikas, nustatant šių įstaigų sporto vadybininkų, trenerių profesinio pasirengimo reikalavimus“ (Strategija, p. 4).

Sportininkų ugdymo centras (SUC) yra savivaldos juridinis asmuo, teikiantis viešąsias paslaugas ir atsakingas už kuo didesnę fizinio aktyvumo skatinimą bei saugaus, sveiko ir produktyvaus gyvenimo stiliaus poreikio formavimą ir plėtojimą. SUC yra juridinis asmuo, savo veiklą grindžiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų, Lietuvos Respublikos švietimo, Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto bei kitais įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais. 2014 m.

gegužės 24 d. Kūno kultūros ir sporto departamento generalinio direktoriaus įsakymu Nr. V-219 „Dėl sportinio ugdymo organizavimo rekomendacijų tvirtinimo“ (toliau – rekomendacijos) pripažintas netekusiu galios 2000 m. liepos 20 d. Kūno kultūros ir sporto departamento generalinio direktoriaus įsakymas Nr. 129 ir 2000 m. liepos 24 d. Lietuvos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. 1012 „Dėl sporto mokymo įstaigų bendrųjų nuostatų“. Rekomendacijos numato, kad valstybės ar savivaldybių biudžeto lėšomis finansuojamos įstaigos ar organizacijos tikslai ir uždaviniai, taip pat ir jų veiklos programų tikslai ir uždaviniai turėtų apibrėžtus įgyvendinimo vertinimo kriterijus. Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, atliktas 2013 m. rugsėjo–gruodžio mėn., kaip tik ir atskleidė bei patvirtino šį svarbų rekomendacijų bruožą.

Viešojo sektoriaus institucijų veiklos organizavimas ir vykdymas yra sudėtingas procesas, sąlygojamas sportinės veiklos daugiadalykiškumo (nevienalytiškumo), todėl iškyla nuolatinė veiklos audito būtinybė siekiant numatyti riziką, galinčią turėti neigiamos įtakos veiklai. Veiklos auditu siekiama ne tik gerinti veiklos rezultatus, bet ir informuoti visuomenę, mokesčių mokėtojus apie valstybės išteklių panaudojimo racionalumą. Taigi, veiklos auditas prisideda prie atskaitingumo ir skaidrumo, kaip fundamentalių kiekvienos valstybės demokratinių vertybių, būtinų užtikrinant tinkamą viešųjų lėšų valdymą piliečių ir mokesčių mokėtojų vardu, įgyvendinimo.

Tyrimo organizavimas ir metodika

Tyrimo metodai: dokumentų palyginamoji analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio analizė, metaanalizė. Tyrimo metu buvo analizuojami šie dokumentai: Kauno miesto ir Vilniaus miesto savivaldybių administracijos vidaus audito metodikos, keturios Kauno miesto ir dvi Vilniaus miesto SUC vidaus audito ataskaitos ir SUC veiklą reglamentavęs dokumentas – „Dėl sporto mokymo įstaigų bendrųjų nuostatų“ (2000). Apklausti Kauno ir Vilniaus miestų kūno kultūros ir sporto skyrių darbuotojai, tyrime vadinami ekspertais. Interviu vyko telefonu pagal bendrą apklausos planą, o pateikti atsakymai buvo užfiksuoti raštu. Kiekvieno interviu trukmė apie 10 minučių, vykdyta 2013 m. lapkričio 20 d.

Tyrimas buvo organizuojamas trimis etapais. Tyrimą sudaro analizuotų dokumentų turinys, analizės proceso apibūdinimas ir naudoti metodai (1 lent.).

1 lentelė

Tyrimo organizavimo etapai

Vidaus audito metodikų analizė	
Analizuoti dokumentai	Analizės procesas
Kauno miesto savivaldybės administracijos vidaus audito metodika. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos vidaus audito metodika.	Savivaldybių administracijos vidaus audito metodikų, kuriomis vadovaujantis turi būti atliekamas viešojo juridinio asmens, jo padalinio arba padalinių, jam pavaldžių ir (arba) jo valdymo sričiai priskirtų viešųjų juridinių asmenų vidaus auditas, <i>palyginimas</i> ir turinio <i>atitikties</i> teorinėms nuostatomis <i>vertinimas</i> .
<i>Metodas: turinio analizė, dokumentų palyginamoji analizė.</i>	
↓	
SUC veiklos audito ataskaitų analizė	
Analizuoti dokumentai	Analizės procesas
Ketrios Kauno miesto ir dvi Vilniaus miesto SUC vidaus audito ataskaitos.	Ataskaitų analizei buvo pasirinkti penki kriterijai: tikslo, auditorių pastebėjimų, išvadų, rekomendacijų bei atitikties Metodikai. Kiekvieno kriterijaus duomenys suskirstyti į grupes, o tada į keturias kategorijas pagal pasikartojimo dažnumą.
<i>Metodas: metaanalizė, pusiau struktūruotas interviu.</i>	
↓	
SUC nuostatuose nustatytų uždavinių atitikties veiklos rezultatams vertinimas	
Analizuoti dokumentai	Analizės procesas
Keturių Kauno ir dvių Vilniaus SUC nuostatai.	Nuostatų analizei buvo pasirinktas uždavinių kriterijus. Auditorių nustatytų pažeidimų grupės priskirtos atitinkamiems uždaviniams. Sudarytos pažeidimų atitikties grupės.
<i>Metodas: turinio analizė, dokumentų palyginamoji analizė.</i>	

Pirmajame tyrimo etape buvo analizuojamos ir lyginamos 2010 m. Kauno miesto ir Vilniaus miesto savivaldybių administracijos vidaus audito metodikos (toliau – Metodikos), kuriomis vadovaujantis turi būti atliekamas viešojo juridinio asmens, jo padalinio arba padalinių, jam pavaldžių ir (arba) jo valdymo sričiai priskirtų viešųjų juridinių asmenų vidaus auditas. Metodikų analizė atlikta palyginamosios analizės metodu, vertinant abiejų miestų Metodikų parengimą vadovaujantis tais pačiais įstatymais ir norminiais dokumentais; Metodikų nustatyta vidaus audito skyriaus darbo planavimo, vidaus audito atlikimo, ataskaitų pateikimo, pažangos stebėjimo (veiklos po audito) tvarka, Metodikų struktūra bei turinys ir Metodikų atitiktis veiklos audito teorinėms nuostatomis.

Antrajame tyrimo etape buvo analizuojamos ir lyginamos šešios 2008–2011 m. SUC vidaus audito ataskaitos (toliau – Ataska itos): ketrios Kauno miesto ir dvi Vilniaus miesto. Ataskaitų analizei buvo pasirinkti keturi kriterijai: *audito tikslo ir audito kriterijų; auditorių pastebėjimų; auditorių išvadų ir auditorių rekomendacijų*. Tiriant auditorių pastebėjimų ir auditorių išvadų kriterijų duomenys suskirstyti į grupes, akcentuotas jų pasikartojimo dažnumas. Vieną kartą paminėti duomenys nebuvo vertinami.

Trečiajame tyrimo etape atlikta tyrime dalyvavusių SUC palyginamoji nuostatuose nustatytų uždavinių analizė. Analizuoti keturių Kauno m. ir dvių Vilniaus m. SUC nuostatai (2 lentelė).

2 lentelė

Tyrimo dalyvavusių SUC nuostatai ir nuostatų patvirtinimo metai

SUC lokacija	Užkodotas SUC pavadinimas	Nuostatų patvirtinimo metai
Kaunas	SUC 1	2010
Kaunas	SUC 2	2013
Kaunas	SUC 3	2007
Kaunas	SUC 4	2012
Vilnius	SUC 5; SUC 6	2005

Nuostatuose nustatytų uždavinių analizė atlikta vertinant uždavinių atitiktį veiklos rezultatams. Auditorių nustatyti veiklos pažeidimai priskirti atitinkamiems SUC uždaviniams. Sudarytos dvi uždavinių ir pažeidimų atitikties grupės: 1 būtiniosios atitikties; 2) bendrosios atitikties.

Tyrimo rezultatai**Vidaus audito metodikų analizė**

Vidaus audito metodikos (toliau – Metodikos) nustato miesto savivaldybės administracijos Vidaus audito skyriaus (toliau – VAS) darbo planavimo, vidaus audito atlikimo, ataskaitos pateikimo, pažangos stebėjimo (veiklos po audito) tvarką. VAS vidaus auditoriai ir kiti audituojamųjų subjektų specialistai, privalo laikytis šios Metodikos.

Pirmajame tyrimo etape, siekiant nustatyti šių Metodikų panašumus ir skirtumus, buvo atlikta Kauno miesto savivaldybės administracijos Vidaus audito skyriaus vidaus audito metodikos (toliau – Kauno metodika) ir Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vidaus audito skyriaus vidaus audito metodikos (toliau – Vilniaus metodika) turinio palyginamoji analizė pagal septynis požymius: bendrosios nuostatos, VAS darbo planavimas, vidaus audito atlikimas, vidaus audito ataskaitos parengimas ir pateikimas, pažangos stebėjimas (veikla po audito), rekomendacijų, pateiktų vidaus audito ataskaitoje, įgyvendinimo priemonių planas, pažyma apie vidaus audito ataskaitoje pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą. Turinio analizė atskleidė, kad abiejų miestų savivaldybių VAS darbo planavimo, vidaus audito atlikimo, ataskaitos pateikimo, pažangos stebėjimo (veiklos po audito) tvarka Metodikoje apibūdinta penkiose dalyse:

Metodikų skyriuje *Bendrosios nuostatos* Kauno metodikoje yra nurodyta, kokiais įstatymais ir norminiais dokumentais vadovautasi, rengiant metodiką, Vilniaus metodikoje to nėra paminėta, tačiau galima daryti prielaidą, kad Metodika parengta vado-

vaujantis tais pačiais įstatymais ir norminiais dokumentais. Vilniaus metodikoje apibrėžtos 8 sąvokos. Vilniaus metodikoje vartojama sąvoka *vidaus audito subjektas*, o Kauno metodikoje – *audituojamas subjektas*, nors jų išaiškinimai yra vienodi. Vilniaus metodikoje apibrėžtos *rizikos*, *rizikos valdymo*, *rizikos veiksnių* sąvokos, o Kauno metodikoje – *Viešojo juridinio asmens rizika*; *Viešojo juridinio asmens rizikos valdymas*; *Viešojo juridinio asmens rizikos veiksniai*, pabrėžiant, kad audituojama viešojo sektoriaus organizacija. Vilniaus metodikoje nėra apibrėžtos *Pažangos stebėjimo sąvokos*. Skiriasi *Strateginio skyriaus veiklos plano sąvokų apibrėžtis*, Kauno metodikoje teigiama, kad šis planas turi būti atnaujinamas, atsižvelgiant į viešojo juridinio asmens strateginius veiklos tikslus, Vilniaus metodikoje – į Savivaldybės strateginius veiklos tikslus.

Atlikus II skyriaus *Skyriaus veiklos planavimas* analizę nustatyta, kad Kauno metodikoje yra 11 punktų, o Vilniaus – 10. Abiejų Metodikų šio skyriaus turinys yra labai panašus. Skirtumai išryškėja nuo 9 punkto: Kauno metodikoje 9–10 punktai apibrėžia metiniame Skyriaus veiklos plane nenumatyto vidaus audito atlikimo tvarką ir tokio sprendimo priėmimo suderinimo tvarką bei Skyriaus veiklos plano projekto derinimo ir Skyriaus veiklos plano derinimo nuostatas, o Vilniaus metodikoje apibrėžiama kiekvieno vidaus audito atlikimo programa ir vidaus audito atlikimo procedūrų schemos.

III skyriaus *Vidaus audito atlikimas* analizė parodė, kad Vilniaus metodikoje tiksliai išdėstyta, kas turi būti VAS vedėjo pavedime atlikti vidaus audita, Kauno metodikoje tik nurodyta, kad toks pavedimas turi būti. Kauno metodikoje nurodoma vidaus audito programos struktūra, Vilniaus metodikoje to nėra.

Išanalizavus IV skyrių *Vidaus audito ataskaitos parengimas ir jos pateikimas* paaiškėjo, kad Vilniaus metodikoje nurodyta, kad Ataskaitą turi pasirašyti VAS vedėjas ir vidaus auditorius. Nustatyta tvarka, kaip turi elgtis vadovas, jei nesutinka su galutinėje vidaus audito ataskaitoje pateiktomis išvadomis ir rekomendacijomis. Apibrėžta, kaip turi elgtis vidaus auditorius, jei ataskaitoje aptinkama klaida. Nustatyta, kad Vilniaus metodikoje nurodoma, kad vidaus auditorius kontroliuoja priemonių įgyvendinimo terminus, primena apie artėjančią termino pabaigą elektroniniu paštu. Vilniaus auditoriai pažangos stebėjimo procedūrą žymi rekomendacijų registracijos žurnale, o Kauno metodikoje nurodoma, kad atlikdamas pažangos stebėjimo procedūrą vidaus auditorius turi pildyti elektroninę duomenų bazę. Kauno

metodikoje nurodoma skyriui du kartus per metus raštu informuoti Savivaldybės administracijos direktorių apie vidaus audito ataskaitose ir jo patvirtintuose rekomendacijų įgyvendinimo priemonių planuose pateiktas rekomendacijas, kurios nebuvo įgyvendintos. Tikėtina tokiu nurodymu Kauno VAS siekia griežtesnės auditorių rekomendacijų įgyvendinimo kontrolės. Kauno metodikoje nėra nurodoma, kad baigęs vykdyti pažangos stebėjimo procedūras vidaus auditorius per 5 darbo dienas turi surašyti pažymą apie vidaus audito ataskaitoje pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą.

Viešųjų institucijų veiklos auditas turėtų būti atliekamas nuosekliai, laikantis tarptautinių audito standartų arba jų pagrindu parengtų nacionalinių audito standartų. Veiklos audito atlikimui būtinas etapinis nuoseklumas ir situacijos kontekstas, pagal kurį auditorius pasirenka informacijos rinkimo metodus, vertinimo kriterijus ir bendravimo su audituojama viešąja institucija taktiką.

SUC veiklos audito ataskaitų analizė

Siekiant atlikti SUC veiklos audito praktikos ir jo atlikimo atitikties veiklos audito Metodikoms vertinimą, antrajame tyrimo etape buvo analizuojamos keturių Kauno miesto SUC ir dviejų Vilniaus miesto SUC, iš viso šešių SUC, veiklos audito ataskaitos. Kad būtų išsamiau pažintas tyrimo objektas, surinkta daugiau tyrimui reikalingų duomenų, buvo apklausti du ekspertai: Kauno miesto Kūno kultūros ir sporto skyriaus ekspertas (E1) ir Vilniaus miesto Švietimo, kultūros ir sporto departamento Sporto skyriaus ekspertas (E2). Abu ekspertai teigė, kad per kalendorinius metus veiklos auditas dažniausiai atliekamas viename, retais atvejais dviejuose SUC, kuriuos atsitiktiniu būdu atsirenka VAS, arba audituojama reaguojant į gautus skundus dėl konkretaus SUC veiklos situacijos. Interviu metu išsiaiškinta, kad Vilniaus miesto savivaldybė nekaupia veiklos audito ataskaitų, kuriose nėra užfiksuotų pažeidimų, todėl tyrimui ši savivaldybė galėjo pateikti tik dvi veiklos audito ataskaitas, kuriose vertinama SUC veikla.

Atsižvelgiant į Vidaus audito metodikų nuostatas, veiklos audito ataskaitų analizei buvo pasirinkti **keturi** kriterijai: 1) *audito tikslo ir audito kriterijų*; 2) *auditorių pastebėjimų*; 3) *auditorių išvadų*; 4) *auditorių rekomendacijų*. Siekiant identifikuoti bendrus SUC veiklos trūkumus ir pažeidimus, tyrimo metu auditorių pastebėjimų ir auditorių išvadų kriterijų duomenys suskirstyti į grupes, akcentuotas jų pasikartojimo dažnumas. Vieną kartą paminėti duomenys nebuvo vertinami.

Pirmojo kriterijaus – audito tikslo – turinio analizė atskleidė, kad penkių SUC ataskaitose nurodyti keturi vidaus audito atlikimo tikslai (3 lentelė), o SUC 6 vidaus auditas atliktas turint vieną konkretų tikslą. Eksperto teigimu dažniausiai Vilniaus SUC vykdomas finansinis auditas, turint tik kokį nors vieną konkretų tikslą, o platesnis – veiklos auditas atliekamas tik reaguojant į skundą. Išsiaiškinta, kad minėtų penkių analizuojamų SUC veiklos audito tikslai nesikeitė nuo 2008 m. Vidaus kontrolė vertinta visuose analizuojamuose SUC, išskyrus SUC 6.

3 lentelė

SUC ataskaitų analizė pagal audito tikslo kriterijų

SUC 1, SUC 2, SUC 3, SUC 4, SUC 5 vidaus audito atlikimo tikslai	ar įstaiga laikosi veiklos planų, procedūrų, įstaigos veiklą reglamentuojančių LR įstatymų ir kitų teisės aktų, ar Savivaldybės turtas valdomas, naudojamas ir juo disponuojama pagal norminius teisės aktus, ar lėšos, skiriamos iš Savivaldybės biudžeto, naudojamos pagal paskirtį, taupiai ir racionaliai, ar teikiama informacija apie įstaigos veiklą yra patikima ir išsami.
Patikrinti ir įvertinti:	Įvertinti vidaus kontrolę įstaigoje.
SUC 6 audito atlikimo tikslas	Mokesčio už ugdymo procesą kūno kultūros ir sporto įstaigose administravimo ir lėšų išipareigojimams pagal sporto bazių (inventoriaus) nuomos sutartis padengti panaudojimo vertinimas.

Kaip nurodyta Vidaus audito metodikose, kiekvienam veiklos audito *tiksliui* auditorius savo nuožūra nusistato vertinimo *kriterijus*, pagal kuriuos vertindamas pateikia savo pastebėjimus, vertinimo išvadas ir rekomendacijas nustatytiems trūkumams šalinti arba veiklai tobulinti. Tad tolesnio tyrimo metu identifikuoti SUC veiklos vertinimo kriterijai.

Atlikus SUC veiklos audito ataskaitų analizę paaiškėjo, kad yra *septyni* vertinimo kriterijai, kurie kartojasi penkiuose SUC, tai: 1. *procedūrų ir teisės aktų laikymasis*; 2. *savivaldybės turto naudojimas ir priežiūra*; 3. *veiklos planavimas ir priežiūra*; 4. *viešųjų pirkimų organizavimas*; 5. *savivaldybės lėšų panaudojimas*; 6. *darbo užmokesčio apskaita ir etatų poreikis*; 7. *vidaus kontrolės veikla*.

Remiantis Daujotaite ir kt. (2012); Puškoriumi (2010), viešajame sektoriuje ypač svarbus yra ne formalus teisės aktų laikymasis, o efektyvus, rezultatyvus ir ekonomiškąs valdymas. Atliekant veiklos auditą tikslinga atsižvelgti ne tiek į kontrolę ir procesus, kiek į pasiektus veiklos rezultatus, t. y. būtina įvertinti audito metu nustatytų faktų poveikį veiklos ekonomiskumui, efektyvumui ir veiksmingumui. Galima teigti, kad SUC veiklos audito kriterijai panašūs, t. y. vertinamos tos pačios veiklos.

Tiriant *antrąjį kriterijų* analizuoti *auditorių pastebėjimai*. Vidaus audito metodikose nustatyta, kad auditorių pastebėjimai – tai vidaus kontrolės trūkumai, nustatytos klaidos ir neatitikimai bei kita informacija, patvirtinanti vidaus audito išvadas ir rekomendacijas, taip pat gali būti įtraukta informacija apie audituojamojo subjekto veiklą įgyvendinant ankstesnio vidaus audito rekomendacijas ir sukurtas tinkamas vidaus kontrolės priemones. Atlikus auditorių pastebėjimų analizę, jie suskirstyti į 6 grupes (4 lentelė). Dažniausi pastebėjimai – dėl netinkamo SUC veiklos planavimo, Viešųjų pirkimų vykdymo ir trūkumų vidaus kontrolės veikloje.

4 lentelė

Auditorių pastebėjimų grupės

Pastebėjimų grupės	Pastebėjimai	Pasikartojimo dažnis
Dėl veiklos planų rengimo	Veiklos plane nenurodyti konkretūs, aiškiai suformuluoti vertinimo kriterijai (kriterijų reikšmės), kurie leistų daryti palyginimus, vertinti sąnaudas, darbo krūvį, rezultatus ir naudą. Nenurodyti resursai. Veiklos planas iš dalies neatitinka vykdytos veiklos. Mokyklos veiklos plane pateikta informacija apie planuojamus tikslus ir jų įgyvendinimą pateikta aiškiai ir išsamiai.	5 kartus
Dėl viešųjų pirkimų	Nesilaikė Viešųjų pirkimų įstatyme reglamentuojamų viešųjų pirkimų procedūrų.	5 kartus
Dėl vidaus kontrolės	Blogai veikia vidaus kontrolės mechanizmas, yra keletas vidaus kontrolės trūkumų.	5 kartus
Dėl darbo užmokesčio skaičiavimo	Kūno kultūros ir sporto skyriaus buhalterija neteisingai apskaičiavo kai kurių darbuotojų darbo užmokesį. Patikrinus darbuotojų atlyginimo teisingumą, neatitikimų nenustatyta.	3 kartus
Dėl turto naudojimo racionalumo	Mokyklai perduotas nekiliojamasis ir kitas turtas naudojamas neracionaliai.	3 kartus
Dėl dokumentų administravimo	Netinkamai organizuojamas ir kontroliuojamas dokumentų valdymas. Netinkama mokinių priėmimo įforminimo tvarka.	3 kartus

Apibendrinant auditorių pastebėjimų analizę galima teigti, kad beveik visuose Ataskaitose minima, kad neatitinka planuota ir įvykdyta veikla, kai kada tai kartojasi net dvejus metus iš eilės, skiriasi veiklos plane ir ataskaitoje nurodytų priemonių vertinimo reikšmės.

Analizuotas *trečiasis kriterijus – auditorių išvados*. Metodikose apibrėžta, kad Ataskaitose pateiktos auditorių išvados – tai nuomonė apie audito metu nustatytų faktų įtaką audituojamojo subjekto veiklai ir apie viešojo juridinio asmens vidaus kontrolės funkcionavimą. Veiklos audito metodikose nurodoma, kad išvados turi būti trumpos, konkrečios ir motyvuotos, pagrįstos teisės aktų reikalavimais arba vidaus kontrolės vertinimu. Išvados gali

apimti visą audituojamojo subjekto veiklą arba tik specifines audituojamojo subjekto veiklos ir vidaus kontrolės sritis. Atlikus auditorių išvadų analizę, jos buvo suskirstytos į 11 grupių, pažymėtas auditorių išvadų pasikartojimo dažnis (5 lentelė). Auditorių išvados dažniausiai konstatuojama, kad SUC nesilaikė Viešųjų pirkimų procedūrų, neužtikrino tinkamo savivaldybėms priklausančio turto valdymo, o planuojama metinė veikla nenustato laukiamų rezultatų įgyvendinimo kriterijų.

5 lentelė

Auditorių išvadų grupių analizė

Išvadų grupės	Pasikartojimo dažnis
Nesilaikė viešųjų pirkimų procedūrų Nesant konkrečių atitinkamo laikotarpio planuose nurodytų vertinimo kriterijų, veiklos priežiūra ir kontrolė yra negalima Neužtikrintas tinkamas Savivaldybei priklausančio turto valdymas Vidaus kontrolė – patenkinama	5 kartus
Nesilaikė priėmimo procedūrų Dalis mokyklos struktūrą ir veiklos procedūras reglamentuojančių teisės aktų, taip pat kai kurie veiklos dokumentai ne visa apimtimi atitinka LR teisės aktų reikalavimus	3 kartus
Neparengtas strateginis veiklos planas Neatitinkamai biudžeto lėšų, skiriamų iš Savivaldybės, naudojime KKSS nenustatė reikalavimų sutartims tarp mokinių ir švietimo teikėjo sudarymo Nepakankamai dėmesio skyrė žmogiškųjų išteklių panaudojimui KKSS buhalterija neteisingai apskaičiavo kai kurių darbuotojų darbo užmokestį	2 kartus

Tyrimas atskleidė, kad tik vieno SUC vidaus kontrolės veikla įvertinta gerai, keturių – patenkinamai, o vieno nebuvo vertinta. Lietuvos Respublikos vidaus audito įstatymo 2 str. 7 dalyje teigiama, kad vidaus kontrolė – viešojo juridinio asmens vadovo sukurta visų kontrolės rūšių sistema, kuria siekiama užtikrinti viešojo juridinio asmens veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, strateginių ir kitų veiklos planų įgyvendinimą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą ir išsamumą, sutartinių ir kitų įsipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi bei su visa tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą.

Vidaus audito metodikose teigiama, kad atlikę organizacijos auditą auditoriai pateikia rekomendacijas – pasiūlymus audituojamajam subjektui atlikti būtinus patobulinimus, kurie užtikrintų vidaus kontrolės veiksmingumą, teisės aktų reikalavimų laikymąsi, rizikos valdymą, veiklos tikslų įgyvendinimą ir užkirstų kelią klaidų pasikartojimui (sisteminėms klaidoms). Ataskaitoje nurodomas rekomendacijos reikšmingumo lygis – didelis, vidutinis arba mažas. Vidaus auditorius rekomendacijos reikšmingumo

lygi pasirenka pats, remdamasis savo praktine patirtimi ir profesionalumu.

Visos auditorių pateiktos rekomendacijos yra didelio arba vidutinio reikšmingumo, nėra nei vienos mažo reikšmingumo rekomendacijos. Yra dviejų tipų rekomendacijos – rekomendacijos centro direktoriui ir rekomendacijos kūno kultūros ir sporto skyriui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad *veiklos planavimo* pažeidimų nustatyta penkiuose SUC, o auditoriaus rekomendacijos centro vadovui stiprinti veiklos planavimo ir ataskaitų rengimo kontrolę yra tik vieno SUC ataskaitoje, kita rekomendacija yra kūno kultūros ir sporto skyriaus vedėjui, kad užtikrintų veiklos planavimą ir atsiskaitymą. Galima teigti, kad vis dėlto auditoriai pagrindinį dėmesį skiria dokumentų atitikties auditui, o ne veiklos vertinimui.

Apibendrinant Veiklos audito ataskaitų analizę galima teigti, kad Kauno ir Vilniaus SUC didžiąja dalimi planuoja savo veiklą abstrakčiai, nes nei organizacijų tikslai bei uždaviniai, nei jų veiklos programos tikslai bei uždaviniai nėra paremti įgyvendinimo vertinimo kriterijais. Kriterijų ir jų vertinimo nebuvimas nesudaro galimybės parengti objektyvios, konkrečiais veiklos rezultatais paremtos veiklos ataskaitos. Nesant nustatytų veiklos kriterijų, negalima įvertinti, ar centro veiklos rezultatai atitinka planuotus, taip pat nėra galimybės teikti objektyvią informaciją steigėjams, kad formuotų efektyvią valdymo politiką ir priimtų tinkamus sprendimus. SUC vadovai turi tobulinti organizacijos administravimo ir organizacijos valdymo įgūdžius bei kompetencijas. Vienas pagrindinių SUC vadovų uždavinių turėtų būti vidaus kontrolės stiprinimas, tikintis ir tinkamo veiklos planavimo, kartu ir ekonomiškos, efektyvios ir rezultatyvios SUC veiklos.

SUC nuostatuose nustatytų uždavinių atitikties veiklos rezultatams vertinimas

Trečiajame tyrimo etape atlikta SUC nuostatuose apibrėžtų uždavinių analizė, siekiant išsiaiškinti, kaip nuostatuose numatyti uždaviniai atitinka SUC veiklos rezultatus. SUC nuostatai yra pagrindinis SUC veiklą reglamentuojantis dokumentas, nusakantis SUC struktūrą, veiklą ir administravimo pagrindus. Tyrimo metu pirmiausia atlikta analizuojamų SUC nuostatuose užsibrėžtų uždavinių ir bendruosiuose nuostatuose numatytų uždavinių palyginamoji analizė (6 lentelė).

Analizė atskleidė, kad SUC nuostatuose užsibrėžti uždaviniai, nepriklausomai nuo plėtojamų sporto šakų ir jų skaičiaus, yra labai panašūs ir atkartoja bendruosiuose nuostatuose (2000) įvardytus

6 lentelė

SUC nuostatuose užsibrėžtų uždavinių palyginimas su bendruosiuose nuostatuose nustatytais uždaviniais

SUC uždaviniai	Bendruosiuose nuostatuose numatyti SUC uždaviniai
1. padėti ugdyti ir lavinti sveiką asmenybę; 2. puoselėti dvasines, psichines ir fizines žmogaus galias; 3. diegti visą gyvenimą išliekantį pomėgį ir poreikį sportuoti; 4. ieškoti talentingų sportininkų; 5. ugdyti ir rengti sportininkus mokyklos, miesto, apskrities bei Lietuvos rinktinėms ir miestą reprezentuojantiems klubams; 6. auklėti ir skatinti vaikus ir jaunimą būti gerais, dorais ir sąžiningais savo šalies piliečiais; 7. rengti programų projektus, siekiant gauti nebiudžetinių lėšų, ir dalyvauti jas įgyvendinant; 8. organizuoti sporto ir sveikatingumo renginius sportininkams.	1. padėti ugdyti ir lavinti sveiką asmenybę; 2. puoselėti dvasines, psichines ir fizines žmogaus galias 3. diegti visą gyvenimą išliekantį pomėgį ir poreikį sportuoti; 4. ieškoti talentingų sportininkų; 5. rengti sportininkus mokyklos, apskrities ir Lietuvos rinktinėms; 6. auklėti ir skatinti vaikus ir jaunimą būti gerais, dorais ir sąžiningais savo šalies piliečiais; 7. teikti mokymo įstaigoms, organizacijoms metodinę ir organizacinę paramą kūno kultūros ir sporto klausimais.

tikslus ir uždavinius. Visų šešių SUC nuostatuose yra du uždaviniai: 1) rengti programų projektus, siekiant gauti nebiudžetinių lėšų, ir dalyvauti jas įgyvendinant bei 2) organizuoti sporto ir sveikatingumo renginius sportininkams (žr. 5 lent.), kurių nėra bendruosiuose nuostatuose. O bendrųjų nuostatų uždavinys – teikti mokymo įstaigoms, organizacijoms metodinę ir organizacinę paramą kūno kultūros ir sporto klausimais – neįtrauktas į analizuojamų SUC nuostatų. SUC veiklos uždaviniai yra abstraktūs, neišmatuojami, nekonkretūs ir nerealūs.

Atliekamo tyrimo metu siekta SUC nuostatuose numatytus uždavinius sugretinti su auditorių nustatytais pažeidimais (7 lentelė).

Keturi SUC uždaviniai (1–4) nebuvo analizuoti, nes jie yra abstraktūs, nekonkretūs, nepamatuojami, nerealūs ir nėra galimybės jų vertinti. Buvo pasirinktos dvi uždavinių ir pažeidimų atitikties grupės (7 lentelė): būtinosios atitikties ir bendrosios atitikties.

Trys būtinosios atitikties uždaviniai negali būti tin-

kamai įgyvendinti dėl konkrečių auditorių nustatytų veiklos pažeidimų (8 lentelė) tinkamai nesuplanavus veiklos, t. y. nenusistačius tikslų, netinkamai valdant savivaldybei priklausantį turtą ir nesilaikant mokinių priėmimo į SUC procedūrų neįmanoma siekti užsibrėžtų uždavinių ir 3E kriterijų įgyvendinimo.

Kitos pažeidimų grupės (viešųjų pirkimų procedūrų nesilaikymas; tik patenkinama vidaus kontrolės veikla; mokyklos struktūrą ir veiklos procedūras reglamentuojančių teisės aktų pažeidimai; kai kurių veiklos dokumentų neatitikimas LR teisės aktų reikalavimams; neparengtas strateginis veiklos planas; neatitikimai naudojant biudžeto lėšas, skiriamas iš Savivaldybės; nepakankamas dėmesys žmogiškųjų išteklių panaudojimui ir KKSS buhalterijos klaidos) priskirtos bendrosios atitikties SUC uždavinių ir auditorių nustatytų pažeidimų grupei (9 lentelė). Šie nustatyti pažeidimai turi įtakos visų SUC uždavinių įvykdymui.

7 lentelė

SUC uždavinių ir pažeidimų sugretinimas

SUC uždaviniai	Auditorių nustatyti pažeidimai
1. padėti ugdyti ir lavinti sveiką asmenybę; 2. puoselėti dvasines, psichines ir fizines žmogaus galias; 3. diegti visą gyvenimą išliekantį pomėgį ir poreikį sportuoti; 4. auklėti ir skatinti vaikus ir jaunimą būti gerais, dorais ir sąžiningais savo šalies piliečiais; 5. ieškoti talentingų sportininkų; 6. ugdyti ir rengti sportininkus mokyklos, miesto, apskrities bei Lietuvos rinktinėms ir miestą reprezentuojantiems klubams; 7. organizuoti sporto ir sveikatingumo renginius sportininkams; 8. rengti programų projektus, siekiant gauti nebiudžetinių lėšų, ir dalyvauti jas įgyvendinant.	1. Nesilaikė viešųjų pirkimų procedūrų. 2. Nesant konkrečių atitinkamo laikotarpio planuose nurodytų vertinimo kriterijų, veiklos priežiūra ir kontrolė yra negalima. 3. Neužtikrintas tinkamas Savivaldybei priklausančio turto valdymas. 4. Vidaus kontrolė – patenkinama. 5. Nesilaikė priėmimo procedūrų. 6. Dalis mokyklos struktūrą ir veiklos procedūras reglamentuojančių teisės aktų, taip pat kai kurie veiklos dokumentai ne visa apimtimi atitinka LR teisės aktų reikalavimus. 7. Neparengtas strateginis veiklos planas. 8. Neatitikimai naudojant biudžeto lėšas, skiriamas iš Savivaldybės. 9. KKSS nenustatė reikalavimų sutartims tarp mokinių ir švietimo teikėjo sudarymo. 10. Nepakankamai dėmesio skyrė žmogiškųjų išteklių panaudojimui. 11. KKSS buhalterija neteisingai apskaičiavo kai kurių darbuotojų darbo užmokestį.

8 lentelė

Būtinosios atitikties SUC uždavinių ir pažeidimų tarpusavio sąsajos

Uždaviniai	Pažeidimai
<ul style="list-style-type: none"> ieškoti talentingų sportininkų; ugdyti ir rengti sportininkus mokyklos, miesto, apskrities bei Lietuvos rinktinėms ir miestą reprezentuojantiems klubams; organizuoti sporto ir sveikatingumo renginius sportininkams. 	<ul style="list-style-type: none"> Nesant konkrečių atitinkamo laikotarpio planuose nurodytų vertinimo kriterijų, veiklos priežiūra ir kontrolė yra negalima. Neužtikrintas tinkamas Savivaldybei priklausančio turto valdymas. Nesilaikė priėmimo procedūrų.

Bendrosios atitikties SUC uždavinių ir pažeidimų tarpusavio sąsajos

Uždaviniai	Pažeidimai
<ul style="list-style-type: none"> ieškoti talentingų sportininkų; ugdyti ir rengti sportininkus mokyklos, miesto, apskrities bei Lietuvos rinktinėms ir miestų reprezentuojantiems klubams; organizuoti sporto ir sveikatingumo renginius sportininkams; rengti programų projektus, siekiant gauti nebiudžetinių lėšų, ir dalyvauti jas įgyvendinant. 	<ul style="list-style-type: none"> Nesilaikė viešųjų pirkimų procedūrų. Vidaus kontrolė – patenkinama. Dalis mokyklos struktūrą ir veiklos procedūras reglamentuojančių teisės aktų, taip pat kai kurie veiklos dokumentai ne visa apimtimi atitinka LR teisės aktų reikalavimus. Neparengtas strateginis veiklos planas. Neatitikimai naudojant biudžeto lėšas, skiriamas iš Savivaldybės. Nepakankamai dėmesio skyrė žmogiškųjų išteklių panaudojimui. KKSS buhalterija neteisingai apskaičiavo kai kurių darbuotojų darbo užmokestį.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl nustatytų veiklos pažeidimų atsiranda rizika, kad SUC uždaviniai negali būti tinkamai įgyvendinti. Pažeidimai, priskirti būtinosios atitikties SUC keltiems uždaviniams, turėtų būti pašalinti, kad uždaviniai būtų sėkmingai įgyvendinami. Auditorių konstatuoti pažeidimai suponuoja būtinybę tinkamai formuluoti veiklos uždavinius apibrėžiant rezultato kriterijus.

Išvados

- Savivaldybių administracijų vidaus audito metodikose nustatyta veiklos audito atlikimo tvarka atitinka teorines nuostatas, ją aiškiai ir išsamiai apibūdina penkios savo turiniu identiškos dalys.
- Veiklos audito ataskaitų analizei pasirinkti **keturi** kriterijai leido identifikuoti: 1) audito tikslų panašumą visuose SUC pagal tuos pačius audito kriterijus; 2) auditorių pastebėjimų koncentraciją į neatitikimą planuotos ir įvykdytos veiklos bei skirtumą tarp veiklos plane ir ataskaitoje nurodytų priemonių vertinimo reikšmių; 3) auditorių išvadas dėl viešųjų pirkimų procedūrų nesilaikymo, tinkamo savivaldybės priklausiančio turto valdymo neužtikrinimo ir nenustatytų planuojamos metinės veiklos laukiamų rezultatų įgyvendinimo kriterijų; 4) auditorių rekomendacijų, skirtų centro direktoriui ir kūno kultūros ir sporto skyriui, didelį arba vidutinį reikšmingumą.
- Kauno ir Vilniaus SUC tikslai ir uždaviniai bei jų veiklos programos tikslai ir uždaviniai nėra paremti įgyvendinimo vertinimo kriterijais. Kriterijų ir jų vertinimo nebuvimas neleidžia parengti objektyvios, konkrečiais veiklos rezultatais paremtos veiklos ataskaitos. Nesant veiklos kriterijų, negalima nustatyti, ar centro veiklos rezultatai atitinka planuotus, taip pat nėra galimybės teikti objektyvią informaciją steigėjams, kad jie galėtų formuoti efektyvią valdymo politiką ir priimti tinkamus sprendimus.
- SUC nuostatuose numatyti keturi iš aštuonių uždavinių yra abstraktūs, nekonkretūs, nepamatuojami, ne-realūs ir nėra galimybės jų vertinti. Auditorių nustatytų veiklos pažeidimų klasifikacija pagal kitus keturis

veiklos uždavinius į būtinosios atitikties ir bendrosios atitikties grupes dar kartą patvirtino poreikį tinkamai formuluoti veiklos uždavinius apibrėžiant rezultato kriterijus. Tai ne tik sudarytų galimybę siekti 3E kriterijų įgyvendinimo, bet ir pagrįstų SUC viešųjų paslaugų teikėjo funkciją bei paskirtį, o veiklos turinys taptų reikšmingesnis visiems suinteresuotiesiems.

LITERATŪRA

- Bayle, E., Robinson, L. (2008). A Framework for Understanding the Performance of National Governing Bodies of Sport. *European Sport Management Quarterly*, 7, 249–268.
- Blinstrubas A., Balčiūnas S., Valuckienė, J. (2008). *Mokyklų vadovų ir mokytojų nuomonė bei nuostatos apie vidaus audito paskirtį ir organizavimą: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/Tyrimo%20ataskaita%20VA_a.pdf>
- Čingienė, V., Gineikienė, L. (2013). Lietuvos sporto mokymo įstaigų veiklos auditas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(31), 121–132.
- Daujotaitė, D., Tarakavičiūtė, I., Puškorius, S. (2012). *Veiklos audito teorija ir praktika*. Vilnius: MRU.
- Gedvilaitė-Moan, A., Laskienė, S. (2010). Viešojo sektoriaus organizacinio valdymo ypatumai sporto kaip viešojo sektoriaus pavyzdžiu. *Inžinerinė ekonomika*, 21(1), 90–98.
- Mackevičius, J. (2001). *Auditas: teorija, praktika ir perspektyvos*. Vilnius: PĮ „Lietuvos mokslas“.
- Mackevičius, J., Daujotaitė, D. (2011). Veiklos audito elementai: analizė ir auditas. *Socialinių mokslų studijos*, 3(2), 459–472.
- Papadimitriou, D. (2007). Conceptualizing effectiveness in a non-profit organizational environment. An exploratory study. *International Journal of Public Sector Management*, 7(20), 571–584.
- Pollitt, Ch., Bouckaert, G. (2003). *Viešojo valdymo reforma: lyginamoji analizė*. Vilnius: Algarvė.
- Puškorius, S. (2010). Veiklos matavimų viešajame sektoriuje raida ir tendencijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 34, 7–20.
- Segalovičienė, I. (2011). Vertinimas viešajame valdyme: samprata ir modeliai. *Viešoji politika ir administravimas*, 3, 437–450.
- Valstybinė sporto plėtros strategija 2011–2020 m. (2011). *Valstybės žinios*, 41-1942.
- Waring, C., Morgan, S. (2007). *Performance Accountability and Combating Corruption*. Washington DC.

PERFORMANCE AUDIT PRACTICE IN EVALUATION OF ACTIVITY CONTENT OF THE SPORTS EDUCATION CENTRES

Prof. Dr. Vilma Čingienė
Mykolas Romeris University

SUMMARY

The aim of this study is to investigate the performance audit practice assessing the activity content of the sport education centres. Sports education centre (SEC) play an important role in Lithuanian Physical Education and Sports system. SEC is a public institution providing public services for children and youth and is responsible for the promotion of physical activity and sport, formation of healthy and productive life style design and development. In general, sport organization performance audit contributes for the accountability and transparency as to fundamental democratic values of each state when is necessary to ensure the correct management of public funds of citizens as taxpayers behalf.

Using method of content analysis, Kaunas and Vilnius cities sport education centres performance audit reports of the year 2010 are analyzed, total 6 reports. Research was carried out by using meta-analysis that is in accordance with the already completed research and conducted analysis assessments. Aiming to get the most detailed information towards assessment of performance audit, data collection method and semi-structured interviews were used.

The results showed that the internal audit methodologies of the municipal administration set out in the audit activity procedures is consistent with the theory and have been clearly and comprehensively defined by its content in five identical parts. Performance audit reports analysis using four selected criteria allowed the identification of: 1) the similarity of all audit tasks of the SEC to the same audit criteria; 2) audit findings concentrations of non-compliance activities planned and carried out the difference between the assessment of the

values of the action plan and the report; 3) the auditor's report on non-compliance with public procurement procedures, the proper management of municipal property and the unidentified target annual performance criteria for the implementation of the expected results; 4) the auditors' recommendations to the Director of SEC and to the Municipality Physical Education and Sports Department of a high or medium importance.

Kaunas SEC's and Vilnius SEC's goals and objectives and their activities program goals and objectives are not supported by the implementation of the evaluation criteria. The absence of the criteria and their evaluation system do not create possibility to prepare an objective activity report based on concrete performance results. This situation makes not possible to conclude whether the centre meets planned performance or not as well as it is not possible to provide objective information to founders in order to form the effective management policies and make proper decisions. SEC Regulations present four of the eight activity goals which are abstract, vague, immeasurable, unrealistic and it is not possible to evaluate them. The classification of offenses identified by auditors according to the other four activity goals based on two required compliance and general compliance groups reaffirmed the need for a proper formulation of the activity goals defining the outcome criteria. That will not only provide to access the 3E's model but also justify the SEC mission and function as the public service provider which activity content will become more important to all stakeholders.

Keywords: performance audit, sport education centres, sport system, public institutions

Vilma Čingienė
Mykolas Romeris universiteto Politikos ir vadybos fakulteto
Vadybos institutas
Valakupių g. 5, LT-10101 Vilnius
Tel. +370 5 274 0610
El. paštas: v.cingiene@mruni.eu

Gauta 2014 09 03
Patvirtinta 2014 12 08

Kas valdo Lietuvos sporto raidą?

Dr. Dainius Genys
Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka

Straipsnio mokslinė problema – kaip dominuojantys ir sporto vadybą persmelkiantys hegemoniniai normatyvai veikia šalies sportą ir kiek jie atitinka (garantuoja ir padeda realizuoti) strateginių visuomenės interesų realizavimą? Straipsnio pavadinime keliamą klausimą reikėtų interpretuoti ne konkrečių asmenybių ar organizacijų, net ne jų galios ar ketinimų atžvilgiu, bet ne visada matomų, tačiau galingų ir visą šalies sportą persmelkiančių hegemoninių normatyvų kontekste. Straipsnio tikslas – nagrinėjant du atvejus apmąstyti ir kritiškai įvertinti sporto pasaulyje beįsitvirtinančius hegemoninius normatyvus (konkurencija), taip pat aktualizuoti alternatyvios pasaulėžiūros naudingumą.

Antonijaus Gramšio (Antonio Gramsci, 1992) hegemonijos teorija leidžia kritiškai pažvelgti į hegemoninių normatyvų skverbimąsi bei poveikį visuomenei ir apmąstyti alternatyvas ar net hegemonijos įveikos scenarijus. Nepaisant šalies sporte egzistuojančių kai kurių akivaizdžių problemų, jų sprendimo būdus paveikti konkrečia linkme darosi vis sunkiau, nes sporto raida (bent jau aptariamais atvejais) yra vis labiau grindžiama tam tikrais konkurencingumo normatyvais, kurie persmelkia patį sporto vadybos ir plėtros argumentavimą. Hegemoninių normatyvų identifikacijos ir kritiškos refleksijos stygius kuria prielaidas dar stipriau jiems įsitvirtinti ir dereprezentuoti strateginį interesą. Sporto administratoriai, neretai patys aktyviai sportavę, išsilavinę, turintys įvairių šalių sporto plėtotės patirtį ir esantys šalies patriotai, taip pat veikiami tų pačių hegemonijos formų, ne visada išvelgia nepopuliarias, tačiau svarbias alternatyvas ir jų perspektyvas. Nagrinėjant du pavyzdžius diskutuojama prielaida – ar tariama konkurencingumo nauda iš tiesų nėra visuomeninio intereso falsifikacija, nes augant investicijoms į sportą vis labiau mažėja sporto gebėjimas atliepti visuomeninį interesą.

Raktažodžiai: hegemonija, konkurencija, strateginis mąstymas, visuomenės interesas, sporto vadyba.

Įvadas

Remiantis sporto sociologijoje itin populiariomis Antonijaus Gramšio (Antonio Gramsci, 1992) idėjomis, ypač hegemonijos teorija, straipsnyje diskutuojamos sporto vadybą ir raidos prioritetus persmelkiančios hegemoninės idėjos. Funkcionaliomis ir normatyvinę vertę turinčiomis idėjomis, kurios remiantis hegemonija įtvirtinamos kaip tam tikri normatyvai, paremta kiekviena visuomeninė santvarka, o kiekvienas socialinis institutas stengiasi jomis remtis ir panaudoti sau naudinga linkme. Hegemoniniai normatyvai nėra visur ir visada vienodi, jų apibrėžtis ir raiškos intensyvumas priklauso nuo konkrečių istorinių, kultūrinių, politinių, ekonominių ir socialinių aplinkybių. Įvairiais laikotarpiais dominuoja skirtingos idėjos, pavyzdžiui, nacionalizmas, komunizmas, modernizacija, laisvoji rinka, tvari plėtra ir t. t., jos remiantis hegemonija įtvirtinamos kaip savaime suprantamos. Šiandien tokiai akivaizdybei prilyginta konkurencija. Teigiama, jog ji padeda atskleisti geriausias žmogaus savybes ir nežinomas galimybes (Ajitabh, 2008; Porter, 2005). Konkurencija, kaip hegemonijos forma, sporto vadyboje yra ir sveiko proto išraiška, ir strategija, o jos funkcionalumas beveik nekvestionuojamas.

Straipsnio pavadinime keliamą klausimą reikėtų interpretuoti ne konkrečių asmenybių ar organizacijų, net ne jų galios ar ketinimų atžvilgiu, bet ne visada matomų, tačiau galingų ir visą šalies sportą persmelkiančių hegemoninių normatyvų kontekste. Gramšio hegemonijos teorija leidžia kritiškai pažvelgti į hegemoninių normatyvų skverbimąsi bei poveikį (kuris gali būti tiek išlaisvinantis, tiek įkalinantis) visuomenei ir apmąstyti alternatyvas ar net hegemonijos įveikos scenarijus. Įveikti hegemoniją – tai ne tik diagnozuoti ir lokalizuoti hegemoniją kuriančius subjektus ar formuluoti jiems opoziciją, bet ir sukurti alternatyvią ideologiją, kurią išreikštų aiškūs visuomenės interesai ir konkretūs tikslai.

Straipsnio **mokslinė problema** nusakoma diskutiniu klausimu: kaip dominuojantys ir sporto vadybą persmelkiantys hegemoniniai normatyvai veikia šalies sportą ir kiek jie atitinka (garantuoja ir padeda realizuoti) strateginių visuomenės interesų realizavimą?

Tyrimo objektas – Lietuvos sporte ryškėjantys hegemoniniai normatyvai.

Šio **straipsnio tikslas**, išplaukęs iš pastangų atkreipti dėmesį į Lietuvos sporto vadyboje dominuojančius principus ir jų perspektyvas visuomeninio intereso atžvilgiu, formuluojamas taip – nagrinėjant du atvejus apmąstyti ir kritiškai įvertinti sporto pasaulyje beįsitvirtinančius hegemoninius normatyvus (konkurenciją), taip pat aktualizuoti alternatyvios pasaulėžiūros naudingumą.

Uždaviniai: aprašyti hegemonijos sampratą sporto sociologijoje; atskleisti hegemonijos konsravimą ir aplinkybes; aptarti jų praktines pasekmes sporto raidai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros sisteminė apžvalga ir lyginamoji analizė.

Hegemonijos samprata sporto sociologijoje

Nepaisant to, kad A. Gramšis tiesiogiai nekalbėjo apie sportą¹, jis yra vienas labiausiai cituojamų autorių sporto sociologijos srityje (Bairner, 2009: 196). A. Gramšio įtaka sporto sociologijoje siejama ne tiek su paties autoriaus pateiktomis išvalgomis sporto srityje, kiek su tokių autorių kaip Raimondo Viljamso (Raymond Williams) ir Stiuarto Holo (Stuart Hall) išplėtotomis išvalgomis ir sukurtu palankiu klimatu sporto sociologijos studijoms taikant Gramšio idėjas (Bairner, 2009, 199).

Hegemonija – tai esminis A. Gramšio terminas, kuriuo jis apibūdino sutartinę pasaulio suvokimo ir mąstymo apie jį sistemą, pasiekiamą ne prievartai.

¹ Idomu tai, jog tuo metu, kai jis rašė savo „Kalėjimo užrašus“, Italijos futbolo rinktinė dukart tapo pasaulio čempione, tačiau autorius šiam faktui neskyrė jokio dėmesio, nepaisant to, jog tai buvo akivaizdus dominavimo epizodas, entuziastingai, nors ir gana naiviai, sutiktas tarp tuometinių kai ruolių.

ta, bet sava valia taip, kad ši sistema yra priimama kaip natūralus ir tikras socialinės realybės suvokimo būdas (Tereškinas, 2004, 66). Hegemonija atsiskleidžia kasdieniniuose veiksmuose bei santykiuose ir svarbiausia už jų glūdinčiose idėjose bei požiūriuose (Walzer, 1992, 95–96). Būtent kasdieniniais veiksmais ir ritualais yra tvirtinamos bei įtvirtinamos įvairiausios akivaizdybės, savaime suprantamos tiesos, traktuojamos kaip racionalumo bruožai, nors realiai gali būti naudingi anaipol ne visiems. Anot Gramšio, svarbu yra kritiškai aptarti bei demaskuoti, kam naudinga ir kieno interesus labiausiai atliepia tokia konkrečių idėjų hegemonija (Gramsci, 1992). Nuo to, kaip skirtingos visuomenės grupės priima (kvestionuoja ar paklūsta) hegemonines idėjas, kaip formuoja individualų santykį (kaip savaime suprantamą ar primetą), priklauso hegemonijos efektyvumas.

Nors pagerėjus socialinėms sąlygoms klasinis konfliktas nebe toks ryškus, tačiau galingųjų grupių dominavimas anaipol neišnyko (Andrews, 2009, 213–214): tiesiog šiuolaikiniame pasaulyje, įgaudamas subtilias formas, jis individų veiksmus ir protus užvaldo nepastebimai, dėl to šie neretai ima nebesuvokti, kad yra kontroliuojami ir priklausomi. Pavyzdžiui, sportas neretai traktuojamas kaip visuomenę vienijanti jėga, ypač jei visuomenės mėgstamą komandą ištinka bėda – jėgas siekia suvienyti turtingas ir neturtingas, jaunas ir pagyvenęs ir t. t., tačiau jų interesai greičiausiai yra skirtingi, nes vieniems rūpi verslo sklandumas, o kitiems – darnūs komandos rezultatai. Pasitelkus hegemoniją galima kontroliuoti idėjas, jų pritaikymą ar pasireiškimą visuomenėje, kitaip tariant, vienos galingos grupės interesai gali būti užkrauti (panaudojant turimą galią arba jos nepanaudojant) ir kitoms visuomenės grupėms siekiant įtvirtinti savo ar atstovaujamaž interesų dominavimą visuomenėje (Jones, 2006).

Gramšio idėjos, pabrėžiančios kultūros galią, paskatino marksistus ir kitus kairiuosius mąstytojus rimtai traktuoti visas kultūros formas, tarp jų ir sportą (Bairner, 2009, 197). Hegemonijos studijos sporto sociologijoje yra itin populiarios siekiant apmąstyti dominuojančius, natūralius (?) reiškinius egzistuojančių galios santykių kontekste, ypač tyrinėjant lyčių vaidmenis (pvz., vyriškumo dominavimą, moterų diskriminaciją), seksizmą, rasizmą ir, žinoma, sporto komercializaciją bei sporto pavertimą preke. Hegemonijos teorija labiau būdinga makroanalizei (Carrington, 2009; Cantelon, Gruneau, 1982), tačiau sporto studijose ji neretai taikoma siauresne (mezo- ar net mikroanalizei; Whitson 1984) prasme,

pavyzdžiui, siekiant identifikuoti ir aprašyti klasinio konflikto grupes, analizuojant kontrahegemonijos kūrimą ir konkrečias išraiškos priemones ar tyrinėjant eksploatacines praktikas bei jų mastus (Andrews, 2009; Hargreaves, 1986).

Kai kuriais atvejais hegemonijos reikšmę sunku atpažinti, nes ji yra perkeliama į patį vartojimo turinį, tarsi propaguojant „sveiką protą“, dėl to ji dažniausiai nėra viešai diskutuojama, tačiau jos reikšmė yra didžiulė. Performuluojant filosofą G. Mažeikį, savo tyrimuose daug dėmesio skyrusį hegemonijos formų apmąstymui (Mažeikis, 2010; 2012), kultūrinė hegemonija užtikrina visuomenės valdymą (pvz., per hegemoniją yra išreiškiami ir kartu formuojami tautiniai, klasiniai, skirtingų socialinių grupių ir t. t. interesai), kitaip tariant, hegemoninė kultūra nubrėžia gaires, kuri raidos strategija yra perspektyvi ir verta dėmesio, o kuri ne. Sportas yra lygiai tokia pati (kaip ir politika, kultūra, ekonomika ir kt.) nuo hegemoninių normatyvų priklausanti sritis, atitinkamai galima kalbėti apie hegemonines idėjas, kuriomis grindžiama sporto raida². Kiekvienos šalies sportas yra lydimas tam tikrų, visą šalies kultūrą persmelkiančių specifinių hegemonijos formų, kurios įsikūnija sporto struktūroje ir vėliau prisideda prie šių normatyvų reprodukcijos.

Hegemoniniai normatyvai ir jų kritika

Sportas ir konkurencija yra neatsiejami: varžymasis ir nuolatinis konkuravimas sudaro sporto esmę. Tačiau šiame straipsnyje konkurencija analizuojama ne sportiniame, o sociokultūriniame kontekste. Konkurencija – tai ne tik tam tikras tikslo siekimo principas, bet ir visuomeninės tvarkos organizavimo būdas, kuris yra objektyviai neišvengiamas. Paprasčiausia prasme, konkurencija – tai varžymasis dėl geresnių sąlygų. Šiuolaikinė ekonomikos teorija pateikia daugybę skirtingų apibrėžimų numatydama konkretesnius dalyvių vaidmenis ar išryškindama įvairias konkurencijos teigiamybes (Smelser, Swedberg, 2005). Skiriasi konkurencinės taktikos ir jų skleidimosi mastai, tačiau konkurencijos pažadas visada siejamas su nauda. Galima sakyti, kad konkurencija yra tapusi tam tikra norma, tarsi universaliai naudinga ir perspektyvi tikslo siekimo strategija, dėl kurios išlieka geriausieji. Konkurencijos būtinumas

² Pavyzdžiui, nors Rusija atkakliai siekė įtikinti visuomenę ir pasaulį, kad Sočio žiemos olimpinės žaidynės organizuotos siekiant populiarinti žiemos sporto šakas bei pagerinti esamą sporto infrastruktūrą, tačiau vieša paslaptis, jog tikrieji ketinimai susiję su Rusijos galybės demonstravimu. Dominuojančios ambicijos ir nuostatos politinėje bei kultūrinėje plotmėse šiuo atveju buvo tiesiogiai perkeltos į sporto sritį, t. y. sportas tapo Rusijos galybės išraiškos kontekstu.

remiamas tariama konkurencijos nauda, t. y. konkurencija kaip visų tikslų siekimo (ir kartu išsprendimo) panacėja, tarsi vienintelis racionalus būdas pasiekti visiems naudingą rezultatą, dėl ko pati nauda nėra kvestionuojama. Tačiau remiantis A. Gramšio hegemonijos teorija galima kvestionuoti tokią prielaidą teigiant, kad naudos samprata yra ambivalentiška ir subjektyvi (pvz., kas yra naudos gavėjas, kas nustato naudos dydį, kas apibrėžia laimėjimo sąlygas ir aplinkybes ir t. t.), todėl naudos įvertinimas privalo būti kontekstualus. Kitaip tariant, konkurencijos kritika išplaukia iš konkurencijos, kaip universaliai naudingo principo, dominuojančios sampratos.

Šiuolaikiniame sporte dalyvauja ne vien sportininkai ar treneriai. Sportas labai išsiplėtė, dėl to savų interesų čia turi tiek vadybininkai, teisininkai, įvairių paslaugų tiekėjai, kūrybinių industrijų atstovai, eiliniai sporto gerbėjai, jau nekalbant apie žiniasklaidą, sporto administratorius ar įvairiausių skirtingų lygių (nacionalinio, regioninio ar globalaus) sporto organizacijų biurokratus. Daugeliu atveju, nors ir konkuruojant viduje, visa ši įvairovė veikia it darnus mechanizmas, tiesa, besižavintis skirtingais sporto aspektais. Sporto gebėjimas atliepti šią gausią interesų puokštę kartu užtikrina šio proceso reprodukciją ir pelno davimą dalyviams, tačiau konkurencijos nauda paprastai yra dalinė, ji nebūtinai yra naudinga visiems minėtiems subjektams vienu metu. Gausybė interesų yra sunkiai suderinami, todėl dėl nuožmios konkurencijos vienu pralaimėjimai reiškia laimėjimą kitiems, ir atvirkščiai. Visa tai lemia, jog į klausimą, kas yra naudinga Lietuvos sportui arba kaip reikėtų plėtoti šalies sportą, būtų galima išgirsti gausią ir labai įvairią paletę atsakymų. Daugeliu atvejų argumentai greičiausiai būtų svarūs, tačiau sunkiai suderinami tarpusavyje dėl minėtų veikėjų (ir jų interesų) gausos. Tada ir iškyla klausimas – kas yra tas pagrindas, grindžiantis ir sureguliuojantis ilgalaikius šalies sporto raidos interesus? Ar remiamasi hegemoniniais konkurencingumo normatyvais, ar bandoma racionalizuoti tikslus akcentuojant ilgalaikį visuomenės interesą?

Konkurencijos kaip hegemoninio normatyvo kritiką apsunkina tai, kad nėra lengva vienareikšmiškai demaskuoti konkrečius naudos gavėjus. Minėtas sporto kompleksiskumas ir gebėjimas (bent iš dalies) atliepti gausybės čia veikiančiųjų interesus trukdo identifikuoti dominuojančią grupę. Galiausiai konkurencija yra atvira visiems, todėl pelnosi visi, kas sugeba prie jos prisitaikyti ir pasinaudoti jos veikimo logika. Dažniausiai tai stambaus ir (vis dažniau) vidutinio su sportu susijusio verslo savi-

ninkai. Identifikuoti konkretų naudos gavėją nėra lengva, nes kartais tai asmuo, o kartais kelių įmonių akcininkų ar interesų grupė ar net platesnio būrio bendruomenė. Kartais konkurencinė aplinka naudinga platesniam visuomenės sluoksniui, o kartais jos naudingumas yra imituojamas. Visuomenė visada yra įvairiai stratifikuota, o aukštesnės klasės interesai retai sutampa su žemesnės klasės interesais (ypač kai kalbama apie konkurencijos rezultatus). Konkurencijos poveikumas ir galia slypi jos hegemoniniame būvyje, kuris persmelkia kiekvieną dalyvį, todėl ji priimama kaip universaliai naudinga, nors taip yra ne visada. Akivaizdu, kad šiandien konkurencija yra tapusi svarbia hegemoninės kultūros dalimi, o jos taikomumo principai (besislėpdami po demokratiškumo ir visuomeninės naudos kaukėmis) turi įkalinantį poveikį reprodukuojant savaiminį konkuravimo naudingumą (nors konkurencijos nauda visada yra kontekstuali ir nebūtinai vienodai reikšminga skirtingoms visuomenės grupėms).

Konkurencija kaip tikslo siekimo priemonė yra nepakeičiama tam tikrame kontekste (pavyzdžiui, nustatant lyderį). Tačiau kalbant apie strateginę sporto raidą, konkurencinė nauda ne visada svarbi, kartais geriau padeda bendradarbiavimas, solidarumas ar tiesiog parama. Strateginiu požiūriu sporto raidoje svarbu ne tik kurti konkurencinę aplinką geriausiųjų tobulėjimui, bet ir purinti dirvą nebūtinai sėkmingose, bet perspektyviose srityse. Egzistuoja labai trapi riba tarp konkurencijos kaip tikslo siekimo priemonės (teigiama konkurencijos savybė) ir kaip save pateisinančio bei stiprinančio normatyvo, t. y. ir tikslo, ir priemonės (abejotino naudingumo konkurencijos savybė). Sporto raidą vertinant visuomeninio intereso prasme, konkurencinė aplinka galėtų būti skatinama strateginiams tikslams pasiekti, tačiau jų formulavimą vertėtų nuolat diskutuoti atsižvelgiant į naudos gavėjus tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu. Analizuojant konkurencijos kaip hegemoninio normatyvo poveikį sporte verta diskutuoti, ar (ir kiek) tariamai akivaizdi konkurencingumo nauda iš tiesų atliepia visuomenės interesą (siekti darnios šalies sporto sistemos plėtotės), ar dar labiau įtvirtina konkurencinių principų dominavimą (kas šiuo atveju naudinga ir taip sėkmingų sporto šakų plėtrai)?

Konkurencingumas versus strateginis mąstymas

A. Gramšio išvalgos apie hegemonijos kritiką leidžia analizuoti prielaidas iškilti dominuojančioms jėgoms, taip pat plėtoti alternatyvią pasaulėžiūrą.

Hegemonijos dekonstrukcija ir visuomeninio intereso paieškos šalies sporto vadyboje yra parankios posovietinei visuomenei, siekiančiai adekvačiai įvertinti ir optimizuoti sporto plėtrą pakitusių aplinkybių kontekste³. Po nepriklausomybės atgavimo ne tik Lietuvos rinktinėje startavusiems sportininkams, bet ir visiems už sporto plėtrą atsakingiems asmenims reikėjo pradėti „nuo nulio“ reorganizuojant sporto sistemą ir adaptuojant ją prie lietuviškojo konteksto.

Performuluojant A. Gramšį (Gramsci, 1992) galima teigti, kad sporto politiškumas nėra savaime duotas dalykas, o priklauso nuo visuomenės ir sprendimų priėmėjų sąmoningumo, kurį stimuliuoja sociokultūrinis ir istorinis kontekstas. Atitinkamai sporto politika susijusi su bendresnėmis dominuojančiomis nuostatomis, valdančiųjų ideologija, galios paskirstymu, sprendimų priėmimo procedūromis ir nesibagainčiomis derybomis optimizuojant visuomeninį interesą sporto plėtotėje. Sporto administratoriams (ypač tiems, kurie tiesiogiai nepriklauso nuo valdžios aparato, kaip antai Olimpiniis komitetas, Federacijų vadovai ir t. t.) tenka atsakomybė išplėsti (arba ne) sporto tikrovės pažinimo horizontą. Ne tik tos tikrovės, kurią padedant žiniasklaidai kuria populiarioji kultūra (pvz., pastebimi laimėjimai, svarbūs startai ir kiti reikšmingi sporto įvykiai ar sensacijos), bet ir tos, kuri dažnam nėra matoma, tačiau yra labai svarbi sporto dalis (pvz., treniravimosi procesas, jaunų talentų paieška ir ugdymas, ateities perspektyvų projektavimas ir t. t.). Dėl istorinių aplinkybių Lietuvos sportui teko atlikti svarbius vaidmenis (kaip antai, vienyti visuomenę, išlaikyti tautiškumą, pristatyti šalį pasauliui ir t. t.), todėl ilgą laiką sporto vadyba buvo paremta aiškiais taisyklėmis ir aiškiai identifikuotu visuomenės interesu. Įprasta, jog šiame lauke pastebimi daug sportinio kapitalo sukaupe asmenys (buvę sportininkai, treneriai ar pan.), vienaip ar kitaip įkūnijantys ir atspindintys unikalias Lietuvos sporto savybes. Savo plačiu ekspertiniu žvilgsniu, stipriais argumentais, iškalbingais pavyzdžiais ir nukreipiančiais žodžiais jie padeda stiprinti ar priešingai – silpninti⁴ hegemoninį diskursą.

³ Sovietmečiu sporte, kaip ir kitose srityse, dominavo komunistų partijos suformuoti interesai: pasitelkus sportą buvo disciplinuojami žmonės ir kuriama „tautų draugystė“, taip pat buvo siekiama įrodyti sovietinės sistemos pranašumą prieš kapitalistinę (Senn, 2005; O'Mahony, 2006). O po Nepriklausomybės atgavimo atsivėrė galimybė kurti naujus hegemoninius kultūros principus, palankius ne tik elitui, bet ir visuomenei.

⁴ Hegemonijos įveika yra susijusi su kontrahegemonija. Klasikinis kontrahegemonijos pavyzdys sporte – tai sąmoningas alternatyvios pasaulėžiūros kūrimas, kai profesionaliam sportui yra kuriamos alternatyvos (pvz., masinio sporto iniciatyvos) arba jis palydimas daugybės skirtingą pasaulėžiūrą atspindinčių leidinių, neoficialių ar pusiau oficialių sirgalių, kuriančių pasipriešinimo užuovėją nuo dominuojančiųjų įtakos. Bene ryškiausias kontrahegemonijos ir priešinosi klubo savininkų diktatui pavyzdys –

Kaip alternatyvą konkurencingumo dominavimui galima priešpriešinti strateginį mąstymą, kuris būtų paremtas ilgalaikiu visuomenės intereso optimizavimu. Strateginis mąstymas šiuo atveju siejamas ne tik su sporto ar sporto vadybos išmanymu, bet ir gebėjimu perprasti šį lauką veikiančias jėgas bei įtampas; gebėjimu atpažinti imituojamus ir tikrus interesus tiek konkrečių grupių, tiek visos visuomenės atžvilgiu; gebėjimu suvaldyti įtampas ir esant reikalui paversti jas visuomenę (ar bent jau svarbiausius lauko dalyvius) mobilizuojančiu argumentu; gebėjimu demaskuoti manipuliacinius argumentus ir klaidinančias tendencijas; gebėjimu racionalizuoti kiekvieną situaciją ir priimti optimalius, ilgalaikius visuomenei ir sporto bendruomenei naudingiausias sprendimus.

Ir nors iš pažiūros strateginis mąstymas neprieštarauja konkurencijai (kitais tariant, strateginių tikslų galima siekti panaudojant konkurencines aplinkas), tačiau, kaip netrukus matysime iš praktinių pavyzdžių, hegemoniniai konkurencingumo normatyvai tokie stiprūs, jog net ima koreguoti strateginius tikslus. Reikalas tas, kad strateginiai tikslai regis imami argumentuoti ne ilgalaikiu visuomeniniu interesu, bet konkurencingumo nauda, kuri yra ambivalentiška.

Greita nauda versus ilgalaikis interesas

Aptarkime du pavyzdžius (abu susiję su populiariausia Lietuvoje sporto šaka – krepšiniu), kurių pirmasis susijęs su pastarojo meto bene pagrindine nacionalinės krepšinio rinktinės problema – įžaidėjų trūkumu ir pastangomis išspręsti šį iššūkį; antrasis – didžiųjų šalies miestų (Vilniaus ir Kauno) parama savo miesto sporto bendruomenei su krepšinio komandomis priešakyje.

Pirmasis atvejis. Jau kuris laikas artėjant svarbesnėms Lietuvos krepšinio rinktinės varžyboms, dar gerokai iki čempionato pradžios, viešai imama kalbėti⁵ apie įžaidėjų trūkumą ir kitas krepšinio problemas (pavyzdžiui, apie jaunųjų talentų meistriskumo ugdymą ir kaip tai atsilies tolesniems rinktinės rezultatams; apie pageidautiną papildomą grandį (tarp jaunių ir vyrų) ugdymo procese ir kt.). Nepaisant taiklios problemų diagnozės, o neretai ir aiš-

⁵ <http://www.sportskeleton.com/lietuvoje-krepšinio-talentu-badas/>; <http://www.delfi.lt/video/sportas/krepšinis/dmaskoliunas-apie-izaideju-problema-dmotiejuno-talenta-ir-rinktines-virtuve.d?id=65869666>; <http://www.lrytas.lt/sportas/krepšinis/t-balaisio-seklos-akimis-lietuvos-rinktines-problemos-m-balciuno-istorija-ir-nba-lietuviai.htm>; <http://www.alfa.lt/straipsnis/696003/sabonis-musu-izaidejai-imesti-i-kosmoseli>.

kių receptų, jos sprendžiamos sunkiai, net ir turint omenyje, jog krepšinis Lietuvoje yra populiariausia sporto šaka ir pritraukia daugiausia dėmesio ir išteklių. Pagrindinė problema, kodėl situacija nesikeičia, susijusi ne su dėmesiu ir net ne ištekliais. Tiek konkrečios pozicijos žaidėjo, tiek ir jaunų krepšininkų meistriškumo problemos susijusios su krepšininkų rengimo procesu. Šį klausimą panagrinėkime jau aptartų hegemoninių normatyvų kontekste.

Ko gero, neatsiras teigiančių, kad Lietuvoje yra per mažai krepšinio mokyklų ar įvairiausių turnyrų, kuriuose savo įgūdžius puoselėti gali skirtingo profesionalumo atletai. Esminė problema – tai dabartinės krepšininkų rengimo struktūros nesugebėjimas (arba dalinis gebėjimas) atitikti strateginių šalies interesų, t. y. užtikrinti tolygų didelio meistriškumo visų pozicijų žaidėjų ugdymą. Reikalas tas, kad rinkos ekonomikos sąlygomis egzistuojančios krepšinio mokyklos konkuruoja tarpusavyje ir rūpinasi savais interesais. Tai suprantama ir natūralu. Tačiau žvelgiant iš strateginių visuomenės ir sporto interesų matyti, kad būtent jų tarpusavio konkurencija ir nepadeda išspręsti minėtų problemų, nepaisant to, jog būtent sėkmingi šalies krepšininkų pasirodymai gamina tą simbolinį kapitalą, kurį panaudodamos ir kuriasi krepšinio mokyklos darydamos iš to verslą ir siekdamos individualių interesų. Kitaip tariant, konkurencija kaip hegemoninė tvarka geba greitai ir tvirtai įsitvirtinti bei panaudoti situacijas sau naudinga linkme, tačiau tai ne visada sutampa su strateginiais šalies interesais. Konkurencija geba pasinaudoti sėkmingais šalies krepšininkų pasirodymais (teikiančiais žaliavą – jaunus piliečius, norinčius išmokti žaisti krepšinį, – kuri ilgainiui perdirbama į pelną), tačiau nepajėgia rūpintis strateginiais Lietuvos sporto tikslais (šiuo atveju – žaidėjo pozicijos stiprinimu).

Konkurencija dažniausiai remiasi kainos ir naudos principu bei pasižymi situacijos optimizavimu. Šiuo atveju optimizavimas reiškia, kad koncentruotis vien į konkrečios pozicijos žaidėjų ugdymą yra finansiškai nepelninga, todėl nė vienai krepšinio mokyklai ši užduotis netaps prioritete, t. y. ji neskirs reikiamo dėmesio šiai strateginei problemai išspręsti rizikuodama apleisti kitas sritis, kurios garantuoja sėkmingą išlikimą. Tai nereiškia, kad privačių krepšinio mokyklų savininkai ir darbuotojai daro kažką specialiai ne taip. Tiesiog konkurencinė logika yra pagrįsta kaštų ir naudos santykiu, todėl niekas nesiryš rizikuoti vardan ilgalaikių, tačiau sunkiai apčiuopiamų rezultatų (kaip antai, ugdyti žaidėjus Lietuvoje), aukodami trumpalaikius, tačiau apčiuo-

piamus rezultatus (kaip antai, aukoti mokyklos augimą ir potencialų pelną). Šiuo atveju konkurencijos pasekmės paradoksalios: daugybė dėl bendro tikslo (ugdyti šalies krepšininkus) veikiančių subjektų yra priversti tarpusavyje intensyviai konkuruoti ir ieškoti rinkos dalies. Toks atomizmas kartu išskaido trumpojo laikotarpio tikslus, kas ilgainiui neleidžia atliepti strateginių tikslų (nepaisant, kad jie ne tik neprieštaruoja, bet net ir sutampa). Žinoma, galima situacija, kai strateginiai šalies krepšinio ir sporto mokyklų interesai sutampa ir persidengia, tada krepšinio raida vyksta sklandžiai. Pavyzdžiui, vertinant nacionalinės vyrų krepšinio rinktinės rezultatus teigtina, kad, nepaisant problemų su vienos pozicijos žaidėjų trūkumu, Lietuvos krepšininkų rengimo sistema išlieka viena geriausių pasaulyje⁶. Vis dėlto šiuo atveju akivaizdu, kad siekiant sklandžios krepšinio raidos ateityje reikia papildomos intervencijos. Konkurencija yra geras būdas konkreitiems tikslams pasiekti, tačiau nagrinėjamu atveju jie tik iš dalies sutampa su strateginiais visuomenės interesais. Kad būtų išspręstas žaidėjų trūkumas ir subalansuotas krepšininkų rengimo procesas, reikia įveikti hegemoniniais konkurencingumo principais paremtą krepšininkų rengimo sistemą (kai krepšinio mokyklos konkuruoja tarpusavyje) ir pakoreguoti procesą įdiegiant bendradarbiavimo principus⁷.

Antrasis atvejis. Kitas pavyzdys susijęs su didžiaisiais Lietuvos krepšinio klubais – Kauno „Žalgiriu“ ir Vilniaus „Lietuvos rytu“. Pastaruoju metu minėtų miestų savivaldybėms nusprendus remti klubus, kasmet skirstant miesto biudžetą vyksta audringi ginčai⁸ – kaip gausiai remti klubus? Dažniausiai klausimo svarstymas atsiremia į du dalykus: paramos legitimaciją, t. y. klubų sukuriama nau-

⁶ FIBA reitinge Lietuva šiuo metu užima 4 vietą, tai yra krepšinio edukacinės sistemos sėkmingumo indikatorius.

⁷ Sveikintina Šarūno Marčiulionio krepšinio akademijos iniciatyva aukoti masiškumą ir orientuotis į individualumą ir gilumą (<http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/jau-kita-saruno-marciulionio-krepšinio-akademija-masiskumas-laidojamas-23-342672>). Viena vertus, tai yra pavyzdys, kai konkurencinės aplinkos yra perkuriamos atsižvelgiant į strateginius tikslus; kita vertus, rūpinimasis strateginiais tikslais negali būti permestas vien privačiam kapitalui, tame turėtų dalyvauti strateginės už krepšinio reikalus atsakingos institucijos ir organizacijos. Juk hegemoninių normatyvų įveika pirmiausia turi būti suinteresuotos už visuomeninį interesą atsakingos institucijos.

⁸ <http://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/zalgiri-gelbes-ir-kauniniu-prieziura-652109#.VDNzjBa3LIU>; <http://www.lrytas.lt-12556206531254777160-kauno-savivaldybe/C4%97-%C5%BEalgirio-krep%C5%A1inio-klubui-%C5%BEaduklesn%C4%99-param%C4%85.htm>; <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/kauno-miesto-savivaldybe-didina-parama-zalgirio-klubui-23-383533>; <http://vz.lt/article/2013/3/21/kauno-zalgiri-savivaldybe-gelbeja-2-mln-lt-parama>; <http://www.basketnews.lt/news-58066-savivaldybe-didina-parama-lietuvos-ryto-klubui.html#.VCougha3LIU>; <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/lietuvos-rytas-gali-netekti-vilniaus-savivaldybes-paramos-jei-zais-vtb-jungtineje-lygoje-23-442262>; <http://sportin.lt/naujienos/krepšinis/lesu-pritrukusiam-lietuvos-ryto-klubui-vilniaus-savivaldybe-skyre-papildoma-ketvirtimilijono/>.

dos savo miestams dydį (ką ir kiek miestai gauna už rėmimą?) ir paramos sąžiningumą viešo intereso prasme, t. y. paramos santykį su kitomis miesto savivaldybės remiamomis sporto veiklomis (kiek tai atitinka miesto interesus?). Šiuo atveju svarbu ne objektyvūs atsakymai į minėtus klausimus, bet šių atsakymų formulavimo argumentai. Pavyzdžiui, jei miesto investicijų nauda (atsiperkamumas) argumentuojama trumpuoju laikotarpiu iškovotomis pergalėmis ir miesto vardo reprezentacija, akivaizdu, kad žinomi krepšinio klubai turi rimtą persvarą prieš kitas mažiau žinomas sporto šakas (ir galbūt ne tokius sėkmingus jų atstovus) arba mėgėjiško sporto (sporto visuomenei) iniciatyvas. Tačiau, žvelgiant iš strateginio visuomenės intereso perspektyvos, ne mažiau svarbios ir kitos sporto sritys: pirmiausia tolygi sporto įvairovė, kurioje vietą atrastų skirtingos (tiek amžiaus, lyties, socialinio statuso ir interesų prasme) visuomenės grupės; mėgėjiško sporto (sporto visuomenei) skatinimas ir infrastruktūros gerinimas; jaunų talentų (nepriklausomai nuo sporto šakos), kurie turi potencialo garsinti Lietuvą ateityje, ugdymas; galiausiai, finansinio dėmesio stokojančios, tačiau sportiniais rezultatais džiuginančios moterų bei veteranų sporto iniciatyvos ir t. t. Kalbant apie miesto savivaldybės paramos skirstymą, svarbu atkreipti dėmesį į ilgalaikę perspektyvą ir daromų investicijų gražą ateityje (pvz., ar investicijos skiriamos vietiniams talentams, ar profesionalių krepšinio legionierių algoms). Pagaliau, net jei investicijos visuomenės sportiniams gebėjimams ugdyti niekada neatsipirks pergalėmis, jos yra naudingos tiek sveikatingumo, tiek visuomeninės užimtumo ir darnios bendruomenės kūrimo prasmėmis.

Tai anaip tol nereiškia, kad miestams nereikia remti savo krepšinio klubų ar kad tokių investicijų graža menka. Kiekvienas miestas turi visapusiškai padėti miesto vardą garsinantiems klubams, tačiau galima diskutuoti dėl paramos priemonių ir dydžio. Pavyzdžiui, ar perspektyviau kurti lengvatinių mokesčių instrumentą, leidžiantį klubams lengviau pritraukti privačius rėmėjus, ar tiesiog skirti mokesčių mokėtojų pinigus; ar investuoti į klubų infrastruktūros pagerinimą, ar tiesiog klubo išlaikymą ir t. t. Klausimas nebūtų toks aktualus, jei šalies miestai būtų turtingi ir galėtų gausiai remti tiek klubus, tiek kitas sporto sritis. Tačiau dabar, kai dažniausiai tenka rinktis ir iš dalies aukoti kai kuriuos interesus, verta nuosekliai išdiskutuoti prioritetus. Esminis akcentas turėtų tekti konkurencijos, kaip hegemoninės tvarkos, nuolatiniam kėsinimuisi į trumpalaikių

ir ilgalaikių miesto interesų balansą. Koks yra investicijų santykis į esamos situacijos panaudojimą ir greitų pergalių užtikrinimą, viena vertus, ir koks į strateginę sporto plėtrą mieste ir sistemingą pergalių siekį ilgalaikėje perspektyvoje, kita vertus? Drama ta, kad konkurencingumo logika išaukština pergalių reikšmę kaip esminį svarų argumentą. Koncentracija į pergales dar labiau įtvirtina sėkmingų klubų tolesnį tobulėjimą, tuo pat metu išblukindama strateginius visuomenės interesus ir užkirsdama kelia kitų sporto iniciatyvų rėmimui. Kritikuojami šiuo atveju ne stiprūs klubai ar jų noras dar labiau augti, bet principai, kuriais grindžiama konkrečių miestų sporto vadyba ir jos santykis su visuomenės interesu.

Apibendrinimas

Nepaisant šalies sporte egzistuojančių kai kurių akivaizdžių problemų, jų sprendimo būdus paveikti konkrečia linkme darosi vis sunkiau, nes sporto raida (bent jau aptartais atvejais) vis labiau grindžiama tam tikrais konkurencingumo normatyvais, kurie persmelkia patį sporto vadybos ir plėtros argumentavimą. Konkurencija gali būti puiki tikslo siekimo priemonė, tačiau konkurencingumo, kaip universaliai naudingo ir visuomeninį interesą gebančio atliepti principo, dominavimas išlieka diskusinis. Hegemoninių normatyvų identifikacijos ir kritiškos refleksijos stygius kuria prielaidas dar stipriau jiems įsitvirtinti ir dereprezentuoti strateginį interesą. Jei hegemonija nėra įveikta ar bent jau diskutuojama, šalies sportą ima valdyti dominuojantys normatyvai.

Sporto administratoriai, neretai patys aktyviai sportavę, išsilavinę, turintys įvairių šalių sporto plėtotės patirtį ir esantys šalies patriotai, taip pat yra veikiami tų pačių hegemonijos formų, ne visada išvelgia nepopuliarias, tačiau svarbias alternatyvas ir jų perspektyvas. Reikalas tas, kad beįsitvirtinantys ir dominuojantys normatyvai mažina skirtynes ir stiprina konkurencingumo pozicijas, dėl to stiprūs tampa dar stipresni, o silpni ir toliau silpsta. Tačiau, žvelgiant iš visuomeninio intereso pozicijų, tokia konkurencingumo nauda kelia abejonių. Aptarti pavyzdžiai leidžia formuluoti prielaidą – ar tariama konkurencingumo nauda iš tiesų nėra visuomeninio intereso falsifikacija: augant investicijoms į sportą vis labiau mažėja sporto gebėjimas atliepti visuomeninį interesą. Pavyzdžiui, siekiant darnios ir subalansuotos sporto plėtotės mieste (ar šalyje), ar geriau visas pastangas skirti ir taip pirmaujančioms sporto šakoms, ar geriau plėtoti atsilikusias, bet perspektyvias sporto šakas?

Sėkmingi sportininkų pasirodymai gimdo naujų pergalių poreikį, sustiprina jų reikšmę ir naudą. Šiuo atveju nekvestionuojama sportinių pergalių reikšmė sportininkams ir sporto pasauliui. Tolesniuose ir gilesniuose tyrimuose verta svarstyti šiuos klausimus: a) kiek pergalės vertė yra naudinga visuomenei ir kiek su sporto verslu susijusiems veikėjams (t. y., kuria linkme krypsta šis santykis); b) koks turėtų būti santykis tarp strateginio visuomenės intereso ir konkurencinės naudos sporto plėtotėje? Hegemoninių normatyvų keliamas pavojus – tai ne pergalės išaukštinimas, bet jų poreikio argumentavimas ir auka (kurį mokame pamiršdami kitą pusę). Sveikas protas teigia, kad sporto pergalės naudingos visiems (taip ir yra, bet tik iš dalies), tačiau žvelgiant plačiau galima diskutuoti šios naudos vertę paaugotų galimybių prasme (ko atsisakome, kad pasiektume pergalės), galiausiai, kokios idėjos ir ketinimai yra maskuojami prisidengiant sporto interesais (pvz., kiek sporte egzistuoja abejotinos reputacijos veikėjų, tariamai „dirbančių vardan sporto“, o realiai siekiančių asmeninių interesų ir dėl to tik stekenančių sportą?).

LITERATŪRA

1. Ajitabh, Dr. (2008). *Global Competitiveness*. New Delhi: Excel Books.
2. Andrews, L. D. (2009). Sport, culture and late capitalism. In: B. Carrington, I. McDonald (Eds.), *Marxism, Cultural Studies and Sport*. Routledge: Taylor & Francis Group.
3. Baimner, A. (2009). Re-appropriating Gramsci: Marxism, hegemony and sport. In: B. Carrington, I. McDonald (Eds.), *Marxism, Cultural Studies and Sport*. Routledge: Taylor & Francis Group.
4. Cantelon, H., Gruneau, R. (Eds.) (1982). *Sport, Culture and the Modern State*. Toronto: University of Toronto Press
5. Carrington, B. (2009). „Sport without final guarantees: Cultural Studies/Marxism/sport“. In: B. Carrington, I. McDonald (Eds.), *Marxism, Cultural Studies and Sport*. Routledge: Taylor & Francis Group.
6. Genys, D. (2014). Sirgalių ir klubo savininkų konfliktinių santykių struktūra: Kauno „Žalgirio“ atvejis. *Sporto mokslas*, 2, 49–58.
7. Gramsci, A. (1992). *Selections from the Prison Notebooks* (11th edition). New York: International Publishers.
8. Hargreaves, J. (1986). *Sport, Power and Culture. A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*. New York: St. Martins Press.
9. Jones, S. (2006). *Antonio Gramsci*. Routledge: Taylor and Francis.
10. Mažeikis, G. (2012). *Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektika*. Vilnius: Kitos knygos.
11. Mažeikis, G. (2010). *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
12. O'Mahony, M. (2006). *Sport in the USSR. Physical Culture, Visual Culture*. Reaktion books.
13. Porter, M. (2005). What is competitiveness? Prieiga per internetą: http://www.iese.edu/en/ad/AnselmoRubiralta/Apuntes/Competitividad_en.html
14. Rode, D. (2004). Antonio Gramsci: Sport, hegemony and the national-popular“. In: R. Giulianotti (Ed.), *Sport and Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan Ltd.
15. Senn, A. E. (2005). *Sportsworld USSR 1988*. Kaunas: VDU leidykla.
16. Showstack Sassoon, A. (2004). *Gramsci and Contemporary Politics. Beyond Pessimism of the Intellect*. Routledge: Taylor and Francis.
17. Smelser, J. N., Swedberg, R. (2005). *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton University Press.
18. Tereškina, A. (2004). Konfliktinė hegemonija: žiniasklaida ir moterys Lietuvoje bei Europos Sąjungoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 3, 65–78.
19. Walzer, M. (1992). *Kritikų draugija. Visuomenės kritika ir politinis angažuotumas dvidešimtajame amžiuje*. Vilnius: Pradai.
20. Whitson, D. (1984). Sport and Hegemony: On the Construction of the Dominant Culture. *Sociology of Sport Journal*, 1, 1, 64–78.

WHO RULES THE DEVELOPMENT OF LITHUANIAN SPORT?

Dr. Dainius Genys
Vytautas Magnus University

SUMMARY

Scientific problem of the article is to find out how the dominant hegemonic norms affect Lithuanian sport and to what extent do they match (guarantee and help to realize) the strategic interests of society in sport? The question posed in the title should be addressed not to the particular personalities or organizations, not even to their power or intentions, but to powerful and pervasive and not always visible hegemonic norms. The aim of the article is by examining two cases to reflect and critically evaluate the hegemonic norms (i.e., competition) which seem to be establishing itself more strongly in the world of sports, as well as to raise

awareness of the alternative worldview.

A. Gramsci's hegemony theory helps to form critical look at the penetration and impact of hegemonic norms on society and to reflect on alternatives or even to overcome the script of hegemony. Despite some existing obvious problems in the country's sports, it is becoming increasingly difficult to form particular solutions or affect them in particular direction, because the development of sport (at least in the discussed cases) is based on the competitiveness which pervades most of sports management. The lack of identification of hegemonic norms and the lack of critical reflection

create conditions due to which the norms are anchoring even stronger while strategic interest of society de-represented. Sports administrators usually being actively involved in sports, educated, having various experience in different countries, being the country's patriots, at the same time are also exposed to the same forms of hegemony and not always see unpopular but

important alternatives. As investment in sport increases, the ability of sport to fulfill public interest decreases. Through the examination of particular examples article discusses main assumption: might it be the case that the alleged advantage of competitiveness in reality is only the falsification of a public interest?

Keywords: hegemony, competition, strategic thinking, public interest in sports management.

Dainius Genys
Vytauto Didžiojo universitetas
Jonavos g. 66-303, LT-44191 Kaunas
Tel. +370 37 327 822
El. paštas: d.genys@smf.vdu.lt

Gauta 2014 10 30
Patvirtinta 2014 12 08

Trenerių, rengiančių didelio meistriškumo baidarių ir kanojų irkluotojus, profesinių kompetencijų vertinimas jų auklėtinių požiūriu

Dr. Stanislav Sabaliauskas, dr. Egidijus Balčiūnas
Lietuvos edukologijos universitetas

Santrauka

Pastaruosiu metu trenerių profesinės veiklos tyrimai tampa aktualia mokslinių diskusijų ir tyrinėjimų sritimi. Lietuvoje nuosekliai atliekami trenerių profesinės veiklos tyrimai, atskleidžiantys olimpinės rinktinės trenerių veiklos bruožus, tačiau šių tyrimų rezultatai grindžiami pačių trenerių savo profesinės veiklos įsivertinimu. Viena vertus, tai gali paskatinti trenerius savikritiškai pažvelgti į savo profesinius gebėjimus, kita vertus, ne visada pavyksta išvengti respondentų subjektyvumo vertinant savo gebėjimus, kadangi asmens savo kompetencijų suvokimas suprantamas kaip kognityvinis procesas, kurio metu asmuo priima subjektyvų sprendimą apie savo gebėjimus susidoroti su tam tikrais aplinkos reikalavimais.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip Lietuvos didelio meistriškumo sportininkai vertina juos rengiančių trenerių profesines kompetencijas. Tyrime dalyvavo 20–35 m. amžiaus Lietuvos olimpinės baidarių ir kanojų irklavimo rinktinės nariai ir olimpinės rinktinės kandidatai (n = 22). Darbe taikytas trenerių profesinių kompetencijų vertinimo klausimynas (Santos et al., 2010), kurio vidinio suderinamumo tyrimas parodė labai gerą skalės klausimų tarpusavio suderinamumą matuojamo reiškinio atžvilgiu (Cronbach $\alpha = 0,973$) ir patvirtino tyrimo metodo validumą analizuojant Lietuvos didelio meistriškumo sportininkus rengiančių trenerių kompetencijas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportininkai geriausiai vertina trenerių sportinio rengimo ir varžybinės veiklos vykdymo kompetencijas. Šiek tiek prasčiau yra įvertintos trenerių metinio ir daugiamečio sportinio rengimo planavimo kompetencijos. Trenerių edukacinės kompetencijos įvertintos dar prasčiau ($p < 0,05$). Iš visų trenerių profesinių kompetencijų skalėje išvardytų gebėjimų sportininkai geriausiai įvertina šiuos trenerių gebėjimus: parengti sportininką varžyboms ($M = 4,32$), aptarinėti su sportininku kylančias idėjas, kartu spręsti problemas ($M = 4,14$), parengti ir įgyvendinti metinį sportinio rengimo planą, suderinti varžybinės veiklos planą (strategiją) su metiniu rengimo planu ($M = 4,05$), parengti ir įgyvendinti daugiamečių sportinio rengimo planą ($M = 4,05$).

Raktažodžiai: didelis sportinis meistriškumas, baidarių ir kanojų irklavimas, treneris, kompetencijos.

Įvadas

Didelio meistriškumo sportininkų ugdymui didelę įtaką turi trenerio patirtis, specialiosios žinios ir gebėjimai, t. y. trenerio profesinis meistriškumas (Oakley, Green, 2001; Karoblis ir kt., 2009). Trenerio profesionalumas, mokslumas, sportininkų rengimo organizacinės struktūros išmanymas, rengimo valdymas padeda treneriui sukurti naujas sporto treniruotės mokslines kryptis (Poderys, 2008). Profesionalus treneris, analizuodamas ir kaupdamas konkurencingos veiklos patirtį, tobulindamas treniruotės organizavimo formas ir sportinio rengimo strategijas, užtikrina ugdymo proceso tęstinumą. Tai

leidžia treneriui tobulinti sportininko psichomotorinę vystymąsi ir ugdyti savo profesines kompetencijas (Sabaliauskas, 2011).

Kompetencijos sąvoka apibūdinama, kaip asmens gebėjimas pagal kvalifikaciją, žinias, mokėjimus bei įgūdžius gerai atlikti tam tikrą darbą (Jovaiša, 2007). Mokslininkai pažymi, kad šiuos gebėjimus lemia asmens požiūriai, polinkiai, patirtis, vertybės (Sultana, 2009), asmens savybės ir motyvai, galintys turėti įtakos užduoties atlikimo meistriškumui (Gould et al., 2001). Kompetencija, kaip aukščiausia veiklos išmokymo pakopa, pasireiškia asmens gebėjimais pritaikyti turimus įgūdžius įvairiomis neįprastomis,

t. y. nuolat besikeičiančiomis treniruočių ir varžybų sąlygomis (Jacikevičius, 1994).

Pastaruoju metu trenerių profesinės veiklos tyrimai tampa aktualia mokslinių diskusijų ir tyrinėjimų sritimi. Lietuvoje nuosekliai atliekami trenerių profesinės veiklos tyrimai, atskleidžiantys olimpinės rinktinės trenerių veiklos bruožus (Karoblis ir kt., 2009), tačiau šių tyrimų rezultatai grindžiami pačių trenerių savo profesinės veiklos įsivertinimu. Viena vertus, tai gali paskatinti trenerius savikritiškai pažvelgti į savo profesinius gebėjimus, kita vertus, ne visada pavyksta išvengti respondentų subjektyvumo vertinant savo gebėjimus, kadangi asmens savo kompetencijų suvokimas suprantamas kaip kognityvinis procesas, kurio metu asmuo priima subjektyvų sprendimą apie savo gebėjimus susidoroti su tam tikrais aplinkos reikalavimais (Bandura, 1977).

Didelio meistriškumo sportininkus rengiančiam treneriui būtina spręsti sportinio rengimo, varžybinės veiklos planavimo ir organizavimo uždavinius, nuo kurių įgyvendinimo kokybės priklauso rengimo efektyvumas ir sportininko sėkmė. Tačiau specialiojoje literatūroje nėra daug publikacijų, kuriose būtų atskleidžiami efektyvaus treniravimo, t. y. trenerio taikomų sportinio rengimo strategijų ir vadovavimo stiliaus, bruožai. Pažymima, kad treneriai turi išmanyti ne tik savo sporto šakos techniką, taktiką, treniruotės planavimą, bet ir mokėti perteikti turimas žinias sportininkui (Martens, 1999), teigiama, kad treniruotės programos įgyvendinimo efektyvumas priklauso ir nuo paties sportininko suvokimo (Smoll, Smith, 1989), patvirtinama sportininkų elgesio ir juos rengiančių trenerių elgesio suvokimo svarba ir įtaka sąveikos efektyvumui (Myers et al., 2006).

Treneriai turi teigiamos įtakos ne tik auklėtinių sportinės veiklos rezultatams, bet ir veikia sportininkų elgesį, psichologines ir emocines būsenas (Horn, 2002). Demokratinis trenerio vadovavimo stilius siejamas su kiekvieno sportininko individualumo suvokimu formuojant bendrą trenerio ir sportininko požiūrį į bendrai plėtojamą treniravimo(si) patirtį (Smoll, Smith, 1989). Taigi, treneris, tiesiogiai sąveikaudamas su sportininku, vienaip ar kitaip paveikia sportininko asmenybę, daro įtaką sportininko nuomonių ir nuostatų formavimuisi. Atliktų aukštųjų mokyklų futbolo ir ledo ritulio komandų atstovų tyrimų rezultatai rodo, kad trenerių kompetencijų suvokimas siejamas su sportininkų patiriamu malonumu ir pasitenkinimu taikoma trenerio treniruotės metodika (Myers et al., 2006).

Kadangi mokslininkai (Smoll, Smith, 1989; Horn, 2002) pažymi, kad trenerio profesinės kompetencijos ir elgesys, taip pat paties sportininko elgesys ir trenerio elgesio suvokimas yra esminiai veiksniai, turinys įtakos trenerio ir sportininko sąveikos rezultatams (sportininko meistriškumui ir laimėjimams, motyvacijai, elgesiui, įsitikinimams, požiūriui), manome, kad tikslinga analizuoti, kaip sportininkai vertina juos rengiančių trenerių profesines kompetencijas.

Tyrimo objektas – Lietuvos baidarių ir kanojų irklavimo trenerių, rengiančių didelio meistriškumo sportininkus, profesinės kompetencijos.

Tyrimo subjektas – Lietuvos olimpinės baidarių ir kanojų irklavimo rinktinės nariai ir olimpinės rinktinės kandidatai (n = 22; amžius nuo 20 iki 35 metų).

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip Lietuvos didelio meistriškumo sportininkai vertina juos rengiančių trenerių profesines kompetencijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalės (Santos et al., 2010) vidinį suderinamumą.

2. Išsiaiškinti labiausiai sportininkų vertinamus trenerių profesinius gebėjimus.

Tyrimo metodas

Siekiant atskleisti, kaip trenerio kompetencijas vertina sportininkai, buvo taikytas trenerių profesinių kompetencijų vertinimo klausimynas. Portugalijos tyrėjai (Santos et al., 2010), apibendrinę mokslininkų (Abraham, Cote, Salmela, Duffy, Kirschner) tyrimų duomenis, sudarė kompleksinį kompetencijų, būdingų treneriams, rengiantiems didelio meistriškumo sportininkus, modelį. Trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalę sudaro 23 teiginiai, kurie faktorinės analizės būdu suskirstyti į tris kompetencijų grupes.

Pirmąją klausimų grupę sudaro teiginiai, apibūdinantys trenerio kompetencijas, susijusias su metiniu ir ilgamečiu sportinio rengimo planavimu (devyni gebėjimai; pvz.: *vykdyti metinio rengimo programą atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus; parengti daugiamečių varžybinės veiklos planą; išanalizuoti sportinio rengimo programą ir ją tikslinti atsižvelgiant į nenumatytas situacijas; ir kt.*).

Antrąją klausimų grupę sudaro teiginiai, apibūdinantys trenerio kompetencijas, susijusias su tiesioginiu sportinio rengimo ir varžybų programos

vykdymu (šeši gebėjimai; pvz.: *planuoti pratybas atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus; vertinti ir keisti pratybų turinį atsiradus nenumatytoms situacijoms; parengti varžybinės veiklos programą ir kelti varžybų tikslus atsižvelgiant į sportininko parengtumo lygį*).

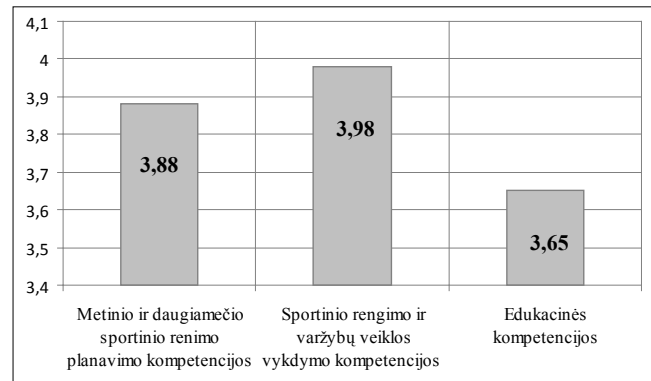
Trečiųjų klausimų grupę sudaro teiginiai, apibūdinantys trenerio asmenines ir edukacines kompetencijas, susijusias su asmeniniu trenerio tobulėjimu ir vyriausiojo (arba rinktinės) trenerio veiklai būtinu savybių ugdymu (toliau – edukacinės kompetencijos) (aštuoni gebėjimai; pvz.: *savarankiškai mokytis ir kritiškai vertinti savo veiklą; vadovauti kitų trenerių rengimui; būti socialiai atsakingam koreguojant sportininko elgesį ir kt.*).

Kiekvieną teiginį respondentai turėjo įvertinti pagal penkių pakopų *Likerto* skalę. Siekiant nustatyti trenerių profesinių kompetencijų požymius, buvo skaičiuojami aritmetiniai vidurkiai (M), standartiniai nuokrypiai (SD), procentiniai dydžiai. Trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalės (Santos et al., 2010) turinio homogeniškumui nustatyti atliktas klausimyno vidinio suderinamumo tyrimas apskaičiuojant Cronbacho alfa (*Cronbach alpha, α*) koeficientą. Duomenų statistinei analizei atlikti buvo naudojama SPSS programos 17.0 versija.

Visi tyrime dalyvavę sportininkai buvo supažindinti su metiniais ir daugiamečiais sportinio rengimo ir varžybinės veiklos planais, dalyvavo mokslinių tyrimų rezultatų aptarimuose ir įvertino savo asmeninio trenerio profesines kompetencijas. Sportininkai apklausti pagrindinių varžybų laikotarpiu. Visi tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, supažindinti su anketos pildymo instrukcija ir galėjo apsispręsti, ar jie nori dalyvauti tyrime. Sportininkų apklausa buvo vykdoma laikantis etinių principų.

Tyrimo rezultatai

Trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalės vidinio suderinamumo tyrimas parodė gerą skalės klausimų tarpusavio suderinamumą matuojamo reiškinio atžvilgiu (*Cronbach α = 0,973*) ir patvirtino tyrimo metodo validumą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportininkai geriausiai vertina trenerių *sportinio rengimo ir varžybinės veiklos vykdymo kompetencijas* (žr. pav.). Šiek tiek prasčiau įvertintos trenerių *metinio ir daugiamečio sportinio rengimo planavimo kompetencijos*. Trenerių *edukacinės kompetencijos* įvertintos dar prasčiau ($p < 0,05$).

Pav. Trenerių profesinių kompetencijų raiška: sportininkų nuomonė

Analizuojant trenerių metinio ir ilgalaikio sportinio rengimo planavimo kompetencijas išryškėjo, kad geriausiai sportininkų yra įvertinti trenerių gebėjimai parengti ir įgyvendinti metinį bei daugiamečių sportinio rengimo planą ir suderinti rengimosi programą su varžybinės veiklos strategija (1 lentelė). Tačiau trenerių gebėjimai parengti ir vykdyti metinio ir daugiamečio sportinio rengimo programą atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus tiriamųjų įvertinti prasčiau.

1 lentelė

Metinio ir ilgalaikio sportinio rengimo planavimo kompetencijų raiška

Klausimyno teiginiai, apibūdinantys trenerių kompetencijas	M	SD	Koreliacijos koeficientas tarp atsakymų į konkretų teiginį ir suminės klausimyno reikšmės
Parengti ir įgyvendinti metinį sportinio rengimo planą	4,05	1,13	0,777
Vykdyti metinio rengimo programą atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus	3,59	1,01	0,825
Suderinti varžybinės veiklos planą (strategiją) su metiniu rengimo planu	4,05	1,04	0,927
Parengti ir įgyvendinti daugiamečių sportinio rengimo planą	4,05	0,99	0,824
Vykdyti daugiamečių sportinio rengimo programą atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus	3,77	1,19	0,838
Parengti daugiamečių varžybinės veiklos planą	3,95	1,17	0,887
Įvertinti daugiamečio rengimo planavimą	3,86	1,03	0,828
Suderinti varžybinės veiklos planą (strategiją) su daugiamečio rengimo planu	3,86	1,03	0,835
Išanalizuoti sportinio rengimo programą (planą) ir ją tikslinti atsižvelgiant į nenumatytas situacijas	3,77	1,10	0,911

Cronbach α = 0,964

Analizuojant trenerio sportinio rengimo ir varžybinės veiklos vykdymo kompetencijas nustatyta, kad geriausiai sportininkai vertina trenerių gebėjimą parengti sportininką varžyboms (4,32), gerai verti-

nami trenerių organizaciniai gebėjimai: gebėjimai organizuoti sporto pratybas ir vadovauti joms, keisti pratybų turinį atsiradus nenumatytoms situacijoms, vadovauti sportininkų veiklai per varžybas teikiant konkrečiai sporto šakai būdingus specifinius nurodymus. Tačiau trenerių gebėjimus planuoti pratybas atsižvelgiant į individualius sportininkų gebėjimus tiriamieji įvertino žemesniu balu, lyginant su kitais šios grupės gebėjimais (2 lentelė).

2 lentelė

Sportinio rengimo ir varžybinės veiklos vykdymo kompetencijų raiška

Klausimyno teiginiai, apibūdinantys trenerių kompetencijas	M	SD	Koreliacijos koeficientas tarp atsakymų į konkretų teiginį ir suminės klausimyno reikšmės
Vadovauti sportininkui per varžybas ir teikti specifinius, konkrečiai sporto šakai būdingus nurodymus	4,00	1,23	0,851
Parengti sportininką varžyboms	4,32	0,89	0,872
Vertinti ir keisti pratybų turinį atsiradus nenumatytoms situacijoms	4,00	1,07	0,816
Organizuoti pratybas ir joms vadovauti	4,00	1,02	0,829
Planuoti pratybas atsižvelgiant į individualius sportininko gebėjimus	3,68	1,17	0,860
Parengti varžybinės veiklos programą ir kelti varžybų tikslus atsižvelgiant į sportininko parengtumo lygį	3,91	1,23	0,921

Cronbach $\alpha = 0,952$

Analizuojant trenerių edukacines kompetencijas išryškėjo, kad iš šiai grupei priskirtų gebėjimų sportininkai labiausiai vertina trenerių gebėjimą bendradarbiauti su sportininku – **aptarinėti su sportininku kylančias idėjas, kartu spręsti problemas**. Taip pat gana gerai įvertintas trenerio atsakomybės jausmas dirbant su sportininkais – **gebėjimas būti socialiai atsakingam koreguojant sportininko elgesį ir gebėjimas spręsti iškilusias naujas problemas atsiradus nenumatytoms situacijoms** (3 lentelė). Kiti edukacinių kompetencijų grupės teiginiai buvo įvertinti prastesniais balais.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Didelio meistriskumo sportui būdingas nuolatinis konkurencijos tarp sportininkų didėjimas, o tai atitinkamai kelia vis didesnius reikalavimus tiek sportininkų gebėjimams, tiek trenerių kompetencijoms. Mokslinėje literatūroje trenerių veikla ir profesinės kompetencijos dažniausiai analizuojamos treneriui priskiriamų veiklų ir funkcijų kontekste – parengti sportinio rengimo programą ir dalyvavimo varžybose strategiją, spręsti sportininkų

3 lentelė

Trenerių edukacinių kompetencijų raiška

Klausimyno teiginiai, apibūdinantys trenerių kompetencijas	M	SD	Koreliacijos koeficientas tarp atsakymų į konkretų teiginį ir suminės klausimyno reikšmės
Būti socialiai atsakingam koreguojant sportininko elgesį	3,86	0,94	0,610
Spręsti iškilusias naujas problemas atsiradus nenumatytoms situacijoms	3,81	1,18	0,738
Aptarinėti su sportininku kylančias idėjas, kartu spręsti problemas	4,14	1,08	0,752
Vadovauti sportininko rengimui derinant trenerių kolektyvo ir sporto specialistų (komandos vadybininkų, masažuotojų, gydytojų), mokslininkų veiklą	3,41	1,40	0,617
Mokyti pradedančiuosius trenerius	3,50	1,01	0,688
Vadovauti kitų trenerių rengimui	3,41	1,29	0,691
Prisiimti vyriausiojo trenerio atsakomybę ir vadovauti kitiems treneriams bei sporto specialistams	3,50	1,40	0,781
Savarankiškai mokytis ir kritiškai vertinti savo veiklą	3,55	1,10	0,714

Cronbach $\alpha = 0,902$

rengimo organizacinius klausimus, susijusius su sportinio rengimo programos ir varžybinės veiklos vykdymu. Tačiau didėjant sportininko meistriskumui plečiasi ir trenerio atliekamų funkcijų laukas, treneriui tenka atlikti funkcijas, tiesiogiai nesusijusias su trenerio pareigybei keliamais reikalavimais, t. y. atlikti ne tik rengimo stratego, bet ir instruktoriaus, rengimo organizatoriaus funkcijas, įvairiais būdais motyvuoti ir skatinti sportininkus, formuoti sportininkų asmenines savybes, charakterį (Kavusanu et al., 2008).

Iš mūsų tyrimo rezultatų matyti, kad geriausiai yra vertinami trenerių gebėjimai parengti sportininką varžyboms ($M = 4,32$), parengti ir įgyvendinti metinį sportinio rengimo planą, suderinti varžybinės veiklos planą (strategiją) su metiniu rengimo planu ($M = 4,05$), parengti ir įgyvendinti daugiamečių sportinio rengimo planą ($M = 4,05$). Kadangi sportininkų apklausa atlikta pagrindinių varžybų laikotarpiu, darytina prielaida, kad tokiam trenerių gebėjimų vertinimui įtakos galėjo turėti sportininko pasiekti rezultatai varžybose. T. y. tie sportininkai, kurie pasiekė planuotus rezultatus varžybose, galėjo geriau įvertinti savo trenerių specialiuosius gebėjimus nei tie sportininkai, kuriems nepavyko pasiekti varžybose planuotų rezultatų. Tačiau mokslininkų (Pensgaard, Roberts, 2002; DeWeese, 2010) duomenimis, paties sportininko laimėjimai arba sėkminga trenerio patirtis dirbant su kitais sportininkais yra mažiau reikš-

mingi veiksniai, turintys įtakos sportininko nuomonės apie trenerio kompetencijas formavimuisi.

Nors pagrindiniais trenerio veiklos uždaviniais laikomi sportinio rengimo organizavimas, vykdymas, trumpalaikių ir ilgalaikių sportinio rengimo planų rengimas ir jų analizė, sportininkų palaikymas per pratybas ir varžybas bei gebėjimas koordinuoti kitų ugdymo dalyvių veiklą (Cote et al., 1995), trenerio asmeninės ir socialinės kompetencijos padeda jam mokytis ir kelti savo kvalifikaciją, prisiimti atsakomybę už veiklos rezultatus ir palaikyti socialinius ryšius (Duffy, 2008).

Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, kad trenerių **edukacines kompetencijas** sportininkai įvertino prasčiau nei kitas kompetencijų grupes. Mūsų nuomone, tam įtakos galėjo turėti tai, kad sportininkai negalėjo objektyviai įvertinti edukacinių kompetencijų grupei priskirtų gebėjimų, nes dauguma šių gebėjimų (pvz., *mokyti pradedančiuosius trenerius* ($M = 3,50$), *vadovauti kitų trenerių rengimui* ($M = 3,41$), *savarankiškai mokytis ir kritiškai vertinti savo veiklą* ($M = 3,55$)) iš esmės nėra tiesiogiai susiję su trenerio ir sportininko sąveika. Kita vertus, edukacinių kompetencijų grupės gebėjimai (*aptarinėti su sportininku kylančias idėjas, kartu spręsti problemas* ($M = 4,14$) ir *būti socialiai atsakingam koreguojant sportininko elgesį* ($M = 3,86$)) yra tiesiogiai susiję su sportininkų treniravimu ir rengimu varžyboms) sportininkų yra įvertinti geriau nei kiti šios grupės gebėjimai. DeWeese (2010) pažymi, kad sportininkai teigiamai vertina ne tik trenerio profesines savybes, susijusias su rengimo metodika, bet ir mokėjimą išsamiai paaiškinti ir pagrįsti sportinio rengimo metodiką ar dalyvavimo varžybose strategiją, kelti tikslus, gebėjimą būti geru klausytoju, palaikyti grįžtamąjį ryšį, būti empatiškam. Abrahamas ir kt. (Abraham et al., 2006) teigia, kad grįžtamojo ryšio teikimo ir sportininko įgūdžių arba tobulėjimo vertinimo kompetencija laikoma treniravimo raktažodžiu, leidžiančiu treneriui sėkmingai valdyti sportinio rengimo programą nuolat besikeičiančiomis pratybų ir varžybų sąlygomis. Vargas-Tonsingas (Vargas-Tonsing, 2007) nurodo, kad rengiant didelio meistriškumo sportininkus yra svarbi trenerio santykių su sportininko artimaisiais palaikymo kompetencija. Autoriaus nuomone, sportinio rengimo sėkmė ir trenerio socialinis statusas priklauso ir nuo trenerio gebėjimo įtikinti artimuosius savo kompetencija. Tokiu būdu ryškėja trenerio komunikacinių kompetencijų svarba palaikant ryšius su kitais sportininko ugdymo proceso dalyviais.

Vienas iš mūsų darbo uždavinių buvo įvertinti trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalės (Santos et al., 2010) vidinį suderinamumą. Lietuviška klausimyno versija buvo apčiuota remiantis didelio meistriškumo sportininkų apklausos duomenimis. Kadangi tyrime dalyvavo tik baidarių ir kanojų irklavimo sporto šakos atstovai, ateityje tikslinga praplėsti tyrimo lauką – atlikti skirtingų sporto šakų trenerių profesinių kompetencijų vertinimą ir skirtingų sporto šakų didelio meistriškumo sportininkus rengiančių trenerių profesinių kompetencijų lyginamąją analizę. Trenerio asmeninės savybės arba taikomas vadovavimo stilius gali turėti įtakos tam, kaip sportininkai suvokia juos rengiančių trenerių kompetencijas. Todėl ateityje, analizuojant trenerio meistriškumą, būtų tikslinga nagrinėti ne tik trenerio gebėjimus, bet ir trenerio bei sportininko ugdomajai sąveikai būdingų reiškinių, atskleidžiančių trenerio taikomų rengimo strategijų efektyvumą, sąsajas.

Išvados

1. Pirmą kartą Lietuvoje taikytos trenerių profesinių kompetencijų vertinimo skalės (Santos ir kt., 2010) vidinio suderinamumo tyrimas parodė gerą skalės klausimų tarpusavio suderinamumą matuojamo reiškinio atžvilgiu ir patvirtino tyrimo metodo validumą ($Cronbach \alpha = 0,973$) analizuojant Lietuvos didelio meistriškumo sportininkus rengiančių trenerių kompetencijas.
2. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportininkai geriausiai vertina trenerių sportinio rengimo ir varžybinės veiklos vykdymo kompetencijas. Kiek prasčiau yra įvertintos trenerių metinio ir daugiamečio sportinio rengimo planavimo kompetencijos. Trenerių edukacinės kompetencijos įvertintos dar prasčiau ($p < 0,05$).
3. Iš visų trenerių profesinių kompetencijų skalėje išvardytų gebėjimų sportininkai geriausiai vertina šiuos trenerių gebėjimus: parengti sportininką varžyboms ($M = 4,32$), aptarinėti su sportininku kylančias idėjas, kartu spręsti problemas ($M = 4,14$), parengti ir įgyvendinti metinį sportinio rengimo planą, suderinti varžybinės veiklos planą (strategiją) su metiniu rengimo planu ($M = 4,05$), parengti ir įgyvendinti daugiamečių sportinio rengimo planą ($M = 4,05$).

LITERATŪRA

1. Abraham, A., Collins, D., Martindale, R. (2006). The coaching schematic: validation through expert coach consensus. *Journal of Sport Sciences*, 24(6), 549–564.
2. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. General Learning Press, New York.

3. Cote, J., Salmela, J. H., Trudel, P., Baria, A., Russell, S. (1995). The Coaching Model: A Grounded Assessment of Expert Gymnastics Coaches' Knowledge. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 17, 1–17.
4. DeWeese, B. (2010). Shedding Light on the Elite Coach-Athlete Dyad: Perspectives of the Participants in the 2008 Men and Women's Olympic Trials Marathon. *Track Coach*, 192, 6143–6148.
5. Duffy, P. (2008). Implementation of the Bologna Process and Model Curriculum Development in Coaching. In: K. Petry, K. Froberg, A. Madella, and W. Tokarsky (Eds.), *Higher Education in Sport in Europe. From labour market demand to training supply* (pp. 80–108). Maidenhead: Meyer & Meyer Sport.
6. Gould, D., Dieffenbach, K., Moffatt, A. (2001). The development of Psychological Talent in U.S. Olympic Champions: [Final Grant Report]. Prieiga per internetą: <<http://education.msu.edu/ysi/articles/USOCTalentDevelopment.pdf>> [žr. 2014 10 05].
7. Horn, T. S. (2002). Coaching effectiveness in the sport domain. In T. S. Horn (Ed.), *Advances in Sport Psychology* (pp. 309–354). Champaign, IL: Human Kinetics.
8. Jacikevičius, A. (1994). *Siela, mokslas, gyvensena: psichologijos įvadas studijų pradžiai*. Vilnius: Žodynas.
9. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukacijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
10. Karoblis, P., Raslanas, A., Poteliūnienė, S., Urmulevičiūtė-Žilinskienė, R., Steponavičius, K., Briedis, V. (2009). *Trenerių profesinė kompetencija rengiant sportininkus olimpinėms žaidynėms* (pp. 312–333). Vilnius: VPU.
11. Kavussanu, M., Boardley, I. D., Jutkiewicz, N., Vincent, S., Ring, C. (2008). Coaching efficacy and coaching effectiveness: examining their predictors and comparing coaches' and athletes' reports. *The Sport Psychologist*, 22, 383–404.
12. Martens, R. (1999). *Sporto psichologijos vadovas treneriui*. Vilnius: LSIC.
13. Myers, N. D., Feltz, D. L., Maier, K. S., Wolfe, E. W., & Reckase, M. D. (2006). Athletes' evaluations of their head coach's coaching competency. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 77, 111–121.
14. Oakley, B., Green, M. (2001). The production of Olympic Champions: International perspectives on elite sport development systems. *European Journal for Sport Management*, 8(1), 83–105.
15. Pensgaard, A. M., Roberts, G. C. (2002). Elite athletes' experiences of the motivational climate: the coach matters. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 12(1), 54–59.
16. Poderys, J. (2008). Sporto mokslas: mokslo funkcijos ir sporto mokslo plėtra Lietuvoje. *Sporto mokslas*, 2(28), 2–6.
17. Sabaliauskas, S. (2011). *Sportininkų motyvacijos siekti didelio meistriškumo edukacinės prielaidos: daktaro disertacija*. Vilnius: VPU.
18. Santos, S., Mesquita, I., Graca, A., Rosado, A., (2010). Coaches' perceptions of competence and acknowledgement of training needs related to professional competences. *Journal of Sports Science and Medicine*, 9(1), 62–70.
19. Smoll, F. L., Smith, R. E. (1989). Leadership behaviors in sport: A theoretical model and research paradigm. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 1522–1551.
20. Sultana, R. G. (2009). Competence and competence frameworks in career guidance: complex and contested concepts. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 9, 15–30.
21. Vargas-Tonsing, T. (2007). Coaches' preferences for continuing coaching education. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 2(1), 25–35.

EVALUATION OF COACHES' PROFESSIONAL COMPETENCES IN ELITE ROWER' VIEW

Dr. Egidijus Balčiūnas, Dr. Stanislav Sabaliauskas
Lithuanian University of Educational Sciences

SUMMARY

The aim of this work was to disclose expression of coaches' professional competences needed for elite athletes' development using analysis of elite athletes' interrogation data. The selection of the research was critical. The participants of the research were Lithuanian Olympic kayak and canoe rowing team members and candidates (n=22; 20–35 years of age), champions and prize winners in junior, youth and adults World and Europe championships (in various boats classes).

Questionnaire for professional competences evaluation was applied (Santos et al., 2010). The model of the questionnaire was made up of 23 statements, split into three groups of competences: competences related to annual and multiannual planning, competences related to practice and competition orientation, and personal and coaching education competences. The

items were answered on a 5 point Likert type scale from 1 to 5. To establish homogeneity of professional competences evaluation scale content, test on questionnaire inner compatibility was performed (Cronbach α –0.973). Descriptive statistics methods were applied for data analysis.

The results of the research showed that the athletes gave the highest evaluation for their coaches' competences related to practice and competition orientation (3.98), as well as for competences related to annual and multiannual planning (3.88), while personal and coaching education competences received lower evaluation (3.65; $p < 0,05$). Analysis on coaches' annual and multiannual sport process planning competences indicated that, according to the athletes, the best coaches' abilities are preparation

and implementation of annual and multiannual sport preparation plan, as well as combination the preparation program with competitive strategy (4.05). Analysis on coaches' competences related to practice and competition orientation showed that athletes gave the highest evaluation on coaches' ability to prepare an athlete for competition (4.32); coaches' organizational abilities, such as ability to organize training workouts and manage them, to flexibly adapt training workout content to changing situations, to lead the activity of athletes during the competitions, providing specific for certain sports directions were also evaluated on a high scale. It was also observed that the coaches' ability to

prepare and carry out annual and multiannual sport preparation program with regard to individual athlete's abilities (3.77) and to plan training practices in respect to individual athlete's possibilities was evaluated as not enough developed ability (3.68). Personal and coaching education competences analysis demonstrated that from all abilities in this group, athletes gave priority to coaches' collaboration competence, i.e., discussing new ideas and searching for the ways to solve the problem together with an athlete (4.14). Rather high evaluation was given for coaches' sense of responsibility in their work with athletes.

Keywords: elite sport, kayak rowing, coach, competences.

Stanislav Sabaliauskas
Lietuvos edukologijos universitetas
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Mob. +370 678 28393
El. paštas: s.sabaliauskas@kksd.lt

Gauta 2014 10 08
Patvirtinta 2014 12 08

Dziudo imtynininkų traumavimosi ypatumai

Linus Rekus, Egidijus Šakalys, dr. Daiva Emilija Rekiėnė
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

Santrauka

Tyrimo tikslas – įvertinti dziudo imtynininkų dažniausiai traumuojamas kūno sritis, traumų sunkumo laipsnį ir jų pasikartojimo dažnumą. Taikytas anketavimo metodas. Apklausoje dalyvavo Lietuvos dziudo imtynininkai, jiems buvo pateikta anketa, sudaryta remiantis Tarptautinio olimpinio komiteto patvirtinta standartizuota metodologija „Daily report on Injuries and Illnesses“. Gauti duomenys buvo analizuojami, sisteminami ir apibendrinami.

Apklausus Lietuvos dziudo imtynininkus (n = 33) buvo užregistruoti 46 trauminiai atvejai, kuriuose dominavo viršutinės galūnės pažeidimai (50 %). Iš vyravusių viršutinės galūnės traumų dažniausiai buvo pažeidžiama peties sritis (52,2 %). Nors viršutinės galūnės traumos dominavo, bet buvo pastebėta, kad kelis taip pat labai dažnai traumuojama kūno sritis. Šios traumos sudarė net 30,4 % visų dziudo imtynininkų traumų. Taip pat nustatytas gana didelis sportininkų patirtų traumų pasikartojimas (45,5 %).

Nustačius dažniausiai traumuojamas dziudo imtynininkų kūno sritis, galima koreguoti rengimo programas didinant pratimų, skirtų sportininko peties ir kelio funkciniam parengtumui ugdyti, apimtis. Taip pat norima atkreipti dėmesį, kaip svarbu pabaigti traumos gydymo kursą. Paankstinus intensyvias treniruotes po patirtos traumos, didėja tikimybė, kad ji pasikartos, gali būti praleista dar daugiau pratybų ir atitolti geresnių rezultatų pasiekimas.

Raktažodžiai: dziudo, kontaktinio sporto traumos, kūno sritis.

Įvadas

Dziudo yra japonų kovos meno ir kovinio sporto rūšis, kurioje naudojama kūno pusiausvyra ir jėga, kad būtų nugalėtas varžovas. 1964 m. dziudo įtrauktas į olimpinių žaidynių programą ir dabar yra populiariausia kovos meno rūšis pasaulyje ir Lietuvoje. Dziudo imtynininkui, kaip bet kokiam profesionalui, reikia didelių fizinių pastangų, ypač per varžybas, nes varžovų susitikimas (imtis) trunka 3–5 minutes gryno laiko, jo metu imamas 20–30 sekundžių su 5–10 sekundžių pertraukomis. Jėga, greitis, ištvermė, lankstumas, kovingumas, statinė pusiausvyra ir koordinacija yra sėkmę užtikrinančios dziudo imtynininko savybės, tačiau ir didelio meistriškumo atlečiai neišvengia traumų, o tai turi didelę įtaką tolesnei sportininko karjerai. Dziudo yra gana jauna kovos

meno šaka. Nors nemažai duomenų surinkta apie kovos specifiką, taisykles ir kultūrą, bet tik pastaruoju metu atsiranda mokslinės medžiagos, analizuojančios imtynininkų patiriamas traumas per olimpinės žaidynes ir čempionatus (Souza et al., 2006; Pierantozzi, Muroi, 2009; Pocecco et al., 2013; Diesselhorst et al., 2013). Tokių tyrimų tikslas yra sumažinti sportininkų susižalojimų skaičių. Vis dėlto mokslinės literatūros duomenų apie dziudo imtynininkų traumavimosi ypatumus kol kas trūksta.

Tyrimo tikslas – iširti dažniausiai traumuojamas dziudo imtynininkų kūno dalis, kūno sritis, traumų pasikartojimą, jų sunkumo laipsnį ir lėtines traumas. Apklausoje dalyvavo Lietuvos dziudo imtynininkai, kurie pažymėjo per pirmąjį 2014 metų pusmetį patirtas traumas.

Tyrimo metodai

Tyrimo metu buvo apklausti 33 Lietuvos dziudo imtynininkai. Imtis sudaryta atsitiktinės atrankos būdu. Atletų apklausai buvo naudojama anketa (Rekus ir kt., 2013), sudaryta remiantis Tarptautinio olimpinio komiteto patvirtinta „Daily report on Injuries and Illnesses“ anketa, kurioje yra nurodytas kūno dalims bei sritims suskirstyti naudojamas kodų ir klasifikacijos protokolas. Klausimynas buvo duotas pildyti dziudo imtynininkams per pratybas ir varžybas.

Anketą sudarė 15 klausimų: 1. Lytis. 2. Amžius. 3. Dziudo imtynių kultivavimo trukmė. 4. Vidutinis pratybų skaičius per savaitę. 5. Vidutinė vienu pratybų trukmė. 6. KYU pakopa. 7. Danas. 8. Dalyvavimas Lietuvos dziudo čempionatuose. 9. Įtraukimas į olimpinės rinktinės sąrašus. 10. Traumų skaičius 2014-01-01–2014-06-01 laikotarpiu. 11. Pažeidimų lokalizacija (viršutinė galūnė, apatinė galūnė, galva / juosmuo – kūno dalys): viršutinė galūnė – petys, žastas, alkūnė, dilbis, riešas, plaštaka, pirštai (kūno sritis); apatinė galūnė – klubas, kirkšnis, šlaunis, kelis, blauzda, čiurna, Achilo sausgyslė, pėda / pirštai (kūno sritis); galva / juosmuo – veidas, galva, kaklas / stuburinė dalis, šonkauliai / krūtin-kaulis, apatinė nugaros dalis, pilvas, dubuo / sėdmėnys / kryžkaulis (kūno sritis). 12. Traumos sunkumo laipsnis: labai lengva (pratybų nepraleista), lengva (dėl traumos praleista pratybų nuo 1 iki 7 dienų), vidutinio sunkumo (dėl traumos praleista pratybų apie 2 savaites), sunki (dėl traumos praleista pratybų nuo 2 savaitių iki 3 mėnesių), labai sunki (trauma, kuri sutrikdė funkciją pusei metų ir ilgiau). 13. Ar trauma buvo pasikartojusi? 14. Kiek kartų pasikartojė trauma? 15. Ar buvo lėtinių traumų?

Norint gauti kiek įmanoma tikslesnius rezultatus, anketa buvo pateikta patiems sportininkams, nes ne visos traumos yra registruojamos medicininėje dokumentacijoje. Į anketą klausimai apie pažeistas struktūras ar pažeidimo tipus nebuvo įtraukti dėl to, kad atletas / atletai klinikinę diagnozę gali interpretuoti neteisingai ir negali objektyviai vertinti anatomicinės struktūros pažeidimo ir traumos tipo. Anketoje buvo panaudotas žmogaus kūno siluetas, kuriame sportininkas turėjo pažymėti pažeistas sritis. Atsižvelgiant į dėl sužeidimo praleistų pratybų skaičių, traumas buvo suskirstytos pagal sunkumo laipsnį. Buvo tirama, kiek ir kokių traumų sportininkas turėjo bei ar ta pati trauma pasikartojė pasirinktuoju laikotarpiu.

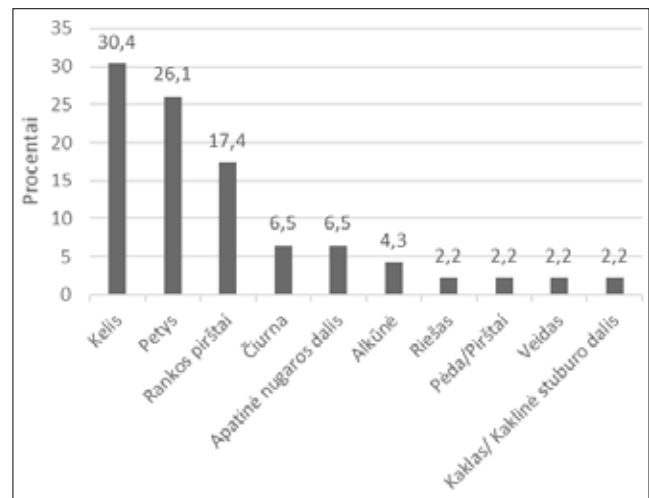
Skaičiavimai atlikti naudojant statistinės programos SPSS (*Statistical Package for Social sciences*) 22.0 versiją, naudojant „Cohrano Q“ testą.

Tyrimo rezultatai

Tiriamąją imtį sudarė 33 atletai (16 vyrų ir 17 moterų), jų amžius buvo nuo 15 iki 39 metų. Vidutinis sportininkų amžius $21,2 \pm 4,4$ metai. Vidutinė sportavimo trukmė $12,3 \pm 5,1$ metai. Vidutinis pratybų skaičius per savaitę $6,6 \pm 2,0$. Vidutinė pratybų trukmė $109 \pm 14,6$ minutės. Visi apklausti imtynininkai dalyvavo Lietuvos dziudo čempionatuose, 10 iš jų buvo įtraukti į olimpinės rinktinės sąrašus. Dziudo imtynininkai buvo suskirstyti pagal meistriskumo pakopas: 1 atletas turėjo 4 daną, 9 atletai – 2 daną, 10 atletų – 1 daną, 3 atletai – 2 kyu ir 10 atletų – 1 kyu. Iš viso užregistruotos 46 traumos, kurias patyrė 27 sportininkai iš 33 tiriamųjų pasirinktuoju tyrimui laikotarpiu.

50 % visų traumų sudarė imtynininkų traumuo-jama viršutinė galūnė, 39% – apatinė galūnė, o galvos /juosmens traumos – tik 11 %. Galima teigti, kad tiek viršutinės galūnės, tiek apatinės galūnės traumos statistiškai patikimai ($p < 0,05$) vyraavo lyginant su galvos / juosmens traumomis.

Imtynininkų traumuojamų kūno sričių pasiskirstymas pavaizduotas pav.

Pav. Dažniausiai traumuojamoms kūno sritims

Traumų pasiskirstymas pagal sunkumo laipsnį pateiktas lentelėje.

Lentelė

Traumų kiekis ir jų sunkumo laipsnis

Traumų laipsnis	Traumų kiekis	Proc.
Labai lengva	8	17,3
Lengva	16	34,8
Vidutinė	12	26,1
Sunki	5	10,9
Labai sunki	5	10,9
Iš viso	46	100

Iš 27 patyrusių traumų imtynininkų 15 sportininkų jos pasikartojė: vieną kartą trauma pasikartojė keturiems sportininkams, du kartus – penkiems, tris

kartus – trims, keturis kartus – vienam, penkis kartus – vienam ir 10 kartų – vienam sportininkui.

Apklausoje lėtines traumas pažymėjo 16 (48 %) atletų.

Tyrimo rezultatų aptarimas ir išvados

Ištyrus 33 imtynininkus paaiškėjo, kad per 2014 m. pirmąjį pusmetį buvo užfiksuoti 46 traumų atvejai. Tik 6 imtynininkai pažymėjo, jog per minėtą laikotarpį nėra patyrę sužeidimų. Analizuotoje literatūroje (Pocecco et al., 2013; Pierantozzi, Muroi, 2009) pastebėtas daug mažesnis (14–23 %) susižeidimų skaičius, tačiau studijos buvo atliekamos tik per varžybas. Kadangi mūsų tyrimas apėmė ilgesnį laikotarpį, o dziudo pratybų pagrindas yra technikos tobulinimas, galbūt todėl Lietuvos sportininkų patiriamų traumų yra daugiau. Taip pat negalima atmesti ir tos prielaidos, kad didesnio meistriškumo imtynininkai, dalyvaujantys aukšto lygio varžybose, galimai patiria mažiau traumų.

Remiantis surinktais duomenimis, dziudo imtynininkai dažniausiai traumavo viršutinę galūnę (50 %). Dominuojančios viršutinės galūnės traumose vyravo peties sritis (52,2 %). Kitų autorių teigimu, kontaktiniame sporte, tokia kaip dziudo, viena dažniausiai traumuojamų sričių yra peties sąnarys (Doyscher et al., 2014), taip pat pastebima, kad kovos meno sporto šakos yra tiesiogiai susijusios su viršutinės galūnės traumomis (Diesselhorst et al., 2014). Taip pat dziudo imtynininkai dažnai traumuoja rankos pirštus, kas yra mažiau būdinga kitų kontaktinių sportų šakų atletams. Prancūzų mokslininkų atliktame tyrime (Frey et al., 2004), trukusiame devynis sezonus, taip pat buvo pastebėta tendencija, kad dziudo imtynininkai dažniausiai pažeidžia viršutinę galūnę, o dažniausiai traumuojami petys ir alkūnė. Tarp MMA (*mixed martial arts*) kovotojų dažniausiai pažeidžiama galvos / veido / kaklo sritis (30,4 %), o viršutinės galūnės traumas patiria 22,7 % (Charles, Rainey, 2009). Mūsų apklaustų dziudo imtynininkų dažniausiai traumuojama kūno sritis buvo kelio sąnarys. Panašūs rezultatai aptariami ir kitų mokslininkų (Roach et al., 2014; Mei et al., 2013) tyrimų aprašymuose. Nustatyta, kad dažniausiai traumuojamos kelio srities struktūros yra meniskas ir priekiniai kryžminiai raiščiai (Nicolini et al., 2014).

Atsižvelgiant į traumas sunkumą, būtinas tam tikras laiko tarpas sutrikusiai funkcijai atgauti. Mūsų tyrime, remiantis kitų autorių (Pocecco et al., 2013) taikoma praktika klasifikuoti patirtų traumų sunkumą pagal praleistų pratybų skaičių, buvo išskirti

penki traumų sunkumo laipsniai. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad dziudo, kaip kontaktinis sportas, yra vienas saugesnių, nes vyravo lengvo ir vidutinio laipsnio patiriamos traumos. Galbūt taip yra todėl, kad dziudo kovos tikslas – ne sužeisti varžovą, o naudojant kūno pusiausvyrą ir jėgą jį parversti.

Dažnai sužeidimams skiriama nepakankamai dėmesio, norint neatsilikti nuo varžovų – viršijamos fiziologinės sportininko galimybės. Dėl šių priežasčių traumas gali kartotis ar netgi tapti lėtinėmis.

Įvertinus surinktus duomenis apie dažniausiai traumojamas dziudo imtynininkų kūno sritis, galima koreguoti rengimo programas didinant pratimų, skirtų sportininko peties ir kelio funkciniam parengtumui ugdyti, apimtis, taip pat tobulinti sportininko technikos elementus ir ugdyti jėgos bei greičio išvermę.

LITERATŪRA

1. Charles, L., Rainey, E. (2009). Determining the prevalence and assessing the severity of injuries in mixed martial arts athletes. *N Am J Sports Phys Ther.*, 4(4), 190–199.
2. Diesselhorst, M. M., Rayan, G. M., Pasque, C. B., Peyton Holder, R. (2013). Survey of upper extremity injuries among martial arts participants. *Hand Surg.*, 18(2), 151–157.
3. Doyscher, R., Kraus, K., Finke, B., Scheibel, M. (2014). Acute and overuse injuries of the shoulder in sports. *Orthopade*, 43(3), 202–208.
4. Frey, A., Rousseau, D., Vesselle, B., Hervouet des Forges, Y., Egoumenides, M. (2004). Neuf saisons de surveillance médicale de compétitions de judo. Une analyse nationale de la traumatologie du judo en compétition. *Journal de Traumatologie du Sport*, 21(2), 100–109.
5. Mei, Y., Ao, Y. F., Wang, J. Q., Ma, Y., Zhang, X., Wang, J. N., Zhu, J. X. (2013). Clinical characteristics of 4355 patients with anterior cruciate ligament injury. *Chin Med J (Engl)*, 126(23), 4487–92.
6. Nicolini, A. P., de Carvalho, R. T., Matsuda, M. M., Sayum, J. F., Cohen, M. (2014). Common injuries in athletes' knee: experience of a specialized center. *Acta Ortop Bras*, 22(3), 127–131.
7. Pierantozzi, E., Muroi, R. (2009). Judo high level competitions injuries. *Med J Musc Surv*, 17, 26–29.
8. Pocecco, E., Ruedl, G., Stankovic, N., Sterkowicz, S., Del Vecchio, F. B., Gutiérrez-García, C., Rousseau, R., Wolf, M., Kopp, M., Miarka, B., Menz, V., Krüsmann, P., Calmet, M., Malliaropoulos, N., Burtscher, M. (2013). Injuries in judo: a systematic literature review including suggestions for prevention. *Br J Sports Med*, 47, 1139–1143.
9. Rekus, L., Rekuvienė, E., Burkauskienė, A., Rekiene, D. E., Senikienė, Ž., Paršeliūnas, A., Šakalys, E. (2013). Peculiarities of sports injuries of sprint and throwing cohorts in track and field athletics. *Education. Physical Training. Sport*, 1(88), 60–66.
10. Roach, C. J., Haley, C. A., Camero, K. L., Pallis, M., Svoboda, S. J., Owens, B. D. (2014). The epidemiology of medial collateral ligament sprains in young athletes. *Am J Sports Med*, 42, 1103–1109.
11. Souza, M., Monteiro, H., Del Vecchio, F. (2006). Referring to judo's sports injuries in São Paulo State Championship. *Sci Sports*, 21, 280–284.

INJURIES OF JUDO ATHLETES

Linus Rekus, Egidijus Šakalys, Dr. Daiva Emilija Rekienė
The Lithuanian University of Health Sciences

SUMMARY

Research background and hypothesis: according to most injured body areas and what is the severity of injuries in judo sports, the training programs may be adjusted. Research aim was to estimate, which body area is most injured by the judo athletes, what is the degree of injuries and how often it is repeated. 33 athletes were given a questionnaire developed using standardized methodology validated by the international Olympic committee (IOC) – „Daily Report on Injuries and Illnesses” codes and classifications, 4th unit, injured body part (location of injury).

27 from 33 athletes were identified in 46 cases of injuries: upper extremity 23 (50 %), lower extremity 18 (39 %) and head and trunk 5 (11 %). So the injuries of upper extremity were dominating.

When interviewing judo athletes, the upper extremity injuries were prevailing (50 %), in which shoulder injuries were noted most (52.2 %), lower

extremity injuries occurred in 39 % of all cases, in which knee injuries (77.8 %) were dominating, while head and trunk injuries occurred rarely (11 %), in which injuries of lower back were prevailing (60 %). Even though the upper extremity injuries were dominating, it was observed that the most injured part of the body was knee, these injuries consist 30.4 % of all injuries in judo athletes.

According to the most injured body parts in judo sport, the training programs could be adjusted in order to strengthen the body parts which are damaged in most of times. The upper extremity is the most injured body part in judo sports, but in most cases most damaged body area is knee. There is a chance for reinjury (45.5 %) if it is not treated properly. Because of that, athletes missing more trainings and therefore sports results are getting worse.

Keywords: Judo wrestling, contact sport injuries, body areas.

Linus Rekus
 Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
 Dienos g. 27, LT-45460 Kaunas
 Mob. +370 676 33724
 El. paštas: rekfiuler@gmail.com

Gauta 2014 09 25
 Patvirtinta 2014 12 08

Aptarnavimo įgūdžių sporto klubuose vertinimas: vartotojų nuomonių tyrimas

Doc. dr. Biruta Švagždienė, dr. Kristina Bradauskienė
Lietuvos sporto universitetas

Santrauka

Vis sudėtingėjant sporto klubų valdymui, iš vadovų ir specialistų reikalaujama naujoviško mąstymo, kūrybiškumo. Tačiau nėra padėties be išėities. Šį, daugeliui įmonių sudėtingą laikotarpį galima įveikti sėkmingai – svarbu žinoti kaip. Šiandieninėje rinkoje išsilaikyti galės tik tie sporto klubai, kurie sugebės lanksčiai reaguoti į paslaugos vartotojo poreikius. Sporto klubuose dirbantis personalas, norėdamas visapusiškai patenkinti paslaugos vartotojo lūkesčius, privalo turėti pakankamai žinių apie vartotojų aptarnavimo įgūdžių gerinimą, aptarnavimo kultūrą, atpažinti pačius vartotojus. Domėtis vartotojų aptarnavimo įgūdžių gerinimo procesu skatina vartotojų lūkesčiai. Augant vartotojų poreikiams, iš vartotojų aptarnaujančio personalo tikimasi profesionalesnio, kokybiškesnio aptarnavimo. Kartu sporto klubai turi domėtis vartotojų aptarnavimo įgūdžių gerinimo procesu dėl vis intensyvėjančios konkurencijos. Dėl šių priežasčių pasirinkta tema – aptarnavimo įgūdžių sporto klubuose vertinimas – yra gana aktuali, be to, pasaulyje daugiausia yra paplitę tyrimai, analizuojantys būtent vartotojų aptarnavimo ypatumus.

Sportas ir fizinė veikla šiuolaikinio žmogaus gyvenime užima labai svarbią vietą. Seniai įrodyta, kad aktyvų fizinį gyvenimą gyvenantys žmonės yra sveikesni, darbingesni, gražesni ir geresnės nuotaikos, todėl sporto klubų teikiamos paslaugos yra paklausios tarp bet kurio amžiaus, lyties ir socialinės padėties žmonių. Baltojoje knygoje dėl sporto (Europos komisija, 2007) rašoma, kad sportas ugdo įvairias vertybes, pvz., komandinę dvasią, solidarumą, toleranciją bei sąžiningumą ir prisideda prie asmeninio tobulėjimo bei saviraiškos. Literatūroje teigiama, kad sportas – tai ne tik gyvenimo būdas, bet ir kasdieninis gyvenimo stilius, procesas ir gyvenimo tikslas, kuris yra neišvengiamas reiškinys sveiko žmogaus gyvenime.

Lietuvoje pasigendama aptarnavimo įgūdžių sporto klubuose vertinimo tyrimų, todėl tema yra aktuali tiek šalies, tiek konkrečių įmonių atveju, nes, pasitelkus empirinį tyrimą, siekiama identifikuoti, kokią konkrečių naudą gali gauti sporto klubai. Šio straipsnio problema formuluojama šiais klausimais: Kaip suprantama vartotojų elgsena ir aptarnavimo įgūdžiai sporto klubuose teoriniu požiūriu? Su kokiomis problemomis susiduriama vertinant aptarnavimo įgūdžius sporto klubuose? Kokios naudos siekia ir gauna sporto klubų vartotojas, esant geram aptarnavimui?

Tiriamų Lietuvos sporto klubų pavadinimai pakeisti, nes tik su tokia sąlyga buvo gautas sutikimas atlikti paslaugų vartotojų tyrimą. Analizei pasirinktas objektas – aptarnavimo įgūdžių sporto klubuose vertinimas vartotojų požiūriu. Straipsnio tikslas – įvertinti aptarnavimo įgūdžius sporto klubuose paslaugos vartotojo požiūriu, identifikuoti problemas, su kokiomis susiduriama versle, ir pateikti pasiūlymus situacijai gerinti. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros lyginamoji analizė, anketinė apklausa, turinio analizė, sisteminė analizė.

Raktažodžiai: aptarnavimo įgūdžiai, sporto klubai, vartotojai, konkurencingumas, paslauga.

Įvadas

Temos naujumas ir aktualumas. Sporto vaidmuo ir reikšmė tiek Lietuvos, tiek ES lygiu vis labiau vertinama. Tai įrodo ir tarptautinių organizacijų dėmesys sporto sektoriui. Pagrindiniai veiksniai, turėsiantys įtakos sporto plėtrai ateityje: teigiami ekonominiai pokyčiai; nuolat augantys vartotojų lūkesčiai ir naujų paslaugų poreikiai; sporto, kaip kultūros ir socialinio reiškinių, supratimas; sveikatos, kaip pagrindinės vertybės, puoselėjimas; technologinė pažanga; sektoriaus darbuotojų kvalifikacijos ir sektoriaus poreikių neatitikimas (Sporto sektoriaus studija, 2008). Sporto ir sveikatingumo klubų lankytojai labiausiai vertina jiems suteikiamų paslaugų kokybę ir efektyvumą, todėl sportuojančiam žmogui, siekiančiam užsibrėžtų tikslų, būtina profesionali trenerio pagalba. Sparčiai populiarėja grupinės treniruotės, o sporto klubų lankytojai aktyviai domisi asmeninėmis sveikatingumo paslaugomis, konsultuojasi mitybos ir sveikos gyvensenos klausimais (Dulskis, 2014). Konkurencijos sąlygomis, siekiant sėkmingos veiklos, būtina suprasti ir analizuoti rinkoje vykstančius procesus, gerai pažinti vartotojus, jų poreikius ir norus. Vartotojų elgsenos tyrimai padeda suprasti ir įvertinti vartotojo elgesį, numatyti įmonėms veiksmus tenkinant jų poreikius. Jau seniai vartotojas ir jo poreikiai tapę vienu svarbiausių objektų kiekvienos organizacijos veikloje. Vartotojų elgsenos pažinimas rinkodaros specialistams leidžia suprasti ir numatyti vartotojų elgesį paslaugos pirkimo vietoje, taip pat suteikia galimybę suprasti, kokią įtaką vartojimas daro kiekvieno individo gyvenime. Vartotojų elgsena, jų poreikių žinojimas organizacijai įgalina efektyviau juos patenkinti, taip pat kurti abipusę naudą. Vartotojų elgsenos poveikis organizacijos sprendimams pasireiškia per organizacijose įsigijimas paslaugas, jų reakciją į organizacijose siūlomas paslaugas, kainą, rėmimo priemones, paslaugos įsigijimo sąlygas.

Šio straipsnio **problema** formuluojama šiais klausimais: Kaip suprantama vartotojų elgsena ir aptarnavimo įgūdžiai sporto klubuose teoriniu požiūriu? Su kokiomis problemomis susiduriama vertinant aptarnavimo įgūdžius sporto klubuose? Kokios naudos siekia ir gauna sporto klubų vartotojas, esant geram aptarnavimui?

Tiriamų Lietuvos sporto klubų pavadinimai pakeisti, nes tik su tokia sąlyga buvo gautas sutikimas atlikti paslaugų vartotojų tyrimą. Analizei pasirinktas **objektas** – aptarnavimo įgūdžių sporto klubuose vertinimas vartotojų požiūriu. Straipsnio **tikslas** – įvertinti aptarnavimo įgūdžius sporto klubuose paslaugos vartotojo požiūriu, identifikuoti problemas, su kokiomis susiduriama versle, ir pateikti pasiūlymus situacijai gerinti.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros lyginamoji analizė, anketinė apklausa, turinio analizė, sisteminė analizė.

Vartotojo elgsena teoriniu aspektu. Organizacijos sėkmė priklauso nuo to, kaip ji sugeba suprasti ir patenkinti savo esamų ir galimų vartotojų bei galutinių vartotojų, taip pat kitų suinteresuotųjų šalių dabartinius ir ateities poreikius bei lūkesčius (Šimkus, Liesionienė, 2009). Šių autorių teigimu, paslaugos kokybės apibrėžimas yra problemiškas dėl paslaugų savybių ir paslaugos teikimo proceso nepastovumo. Paslaugos kokybė priklauso nuo to, kas, kur ir kaip ją teikia.

Apibendrinant daugelio mokslininkų darbus galima teigti, kad paslaugos kokybė yra tai, ką vartotojas laiko kokybiška – paslaugos kokybę sudaro kliento pasitenkinimas. Kokybės „spragos“ atsiranda tada, kai neatitinka tikėtina ir gauta paslaugų kokybė. Sporto paslaugos yra reikšminga bendros paslaugų industrijos dalis. Jos pasižymi visomis pagrindinėmis paslaugų savybėmis. Sporto ir sveikatingumo paslaugoms ypač būdingos neapčiuopiamumo ir subjektyvumo savybės, dėl to šios srities paslaugų kokybės vertinimas gana sudėtingas.

Tam, kad būtų sumažinta ši problema, pirmiausia reikėtų pasižiūrėti į vartotoją, jo lojalumą organizacijai. Bakanauskas, Pilelienė (2009) nurodo šias būtinas sąlygas:

- kryptinga elgsena, t. y. neatsitiktiniai pakartotiniai pirkimai;
- ilgas laikotarpis, t. y. pirkimas atliekamas daugiau nei vieną kartą;
- sprendimų priėmėjas – vartotojas, pirkėjas ar individų grupė;
- vieno prekės ženklo išskyrimas iš galimų alternatyvų, kitais žodžiais tariant, vartotojas turi rinktis iš galimų alternatyvų;

- psichologinių procesų poveikis, t. y. po vertinimo proceso priimamas sprendimas, kuris prekės ženklas yra geriausias ir turi būti pasirenkamas.

Bakanausko, Pilelienės (2008) teigimu, labai svarbiu veiksmu laikytina, ką paslaugos teikėjas žino apie vartotoją: ar žino jo poreikius, nuomonę apie paslaugą, ar analizuoja rekomendacijas, tiria patirtį po pirkimo ir vertina komunikacijos efektyvumą. Svarbu paminėti ir tai, kad pastaruoju metu vis didėja vartotojų siekis pasirinkti jam tinkamas paslaugas teikiančią organizaciją. Šiuolaikinis vartotojas žino, ko nori, siekia sau naudoti, todėl nutrūkus ryšiui tarp vartotojo ir paslaugos teikėjo organizacijos gali patirti nepataisomas žalias. Pasaulyje atsiranda naujų rinkodaros (prekybos) kanalų tendencijų – kanalų formavimo lakoniškumas ir įprastų rinkodaros (prekybos) kanalų pakeitimas elektroniniais rinkodaros (prekybos) kanalais (Banytė ir kt., 2011).

Vartotojui įtaką turi jo norai ir troškimai, kurie lemia: vartojimo pasirinkimą; vartotojo gyvenimo būdą, pirkimo orientaciją, vertybes; apsipirkinėjimo patirtį, vartotojų gyvenimo būdo palaikymą arba sumažinimą ir vartotojo pasirinkimus mažmeninio pirkimo kontekste (Uncles, Mark, 2006).

Žvelgiant iš paslaugų įmonių perspektyvos, paslaugas teikiančios įmonės turėtų naudotis ir užsakomąja veikla. Pvz.: sporto klubuose nepagrindinėmis veiklomis laikomos ir užsakomąja veikla įsigyjamos patalpų valymo, apsaugos, aplinkos priežiūros (Espino-Rodriguez, Pardon-Robaina, 2004, Sani et al., 2013), sveikatos priežiūroje – valymo, apsaugos, maitinimo, medicininės įrangos priežiūros (Rahim, Baldry, 2010) paslaugos. Teigiama, kad naujos technologijos, kintanti vartotojų kultūra ir nuožmi konkurencija, taip pat nuolat kintanti aplinka skatina organizacijas sumažinti vertikalios integracijos lygį ir susitelkti į pagrindines veiklas (Espino-Rodriguez, Pardon-Robaina, 2004). Pagrindinėmis veiklomis laikomos tos, kurios teikia konkurencinį pranašumą ir yra būtinos vartotojui. Kad veikla būtų laikoma pagrindine, ji turi atitikti keturis kriterijus: būti vertinga, reta, sunkiai atkartojama ir neturinti pakaitalų (Žitkienė, Blusytė, 2014). Užsakomosios veiklos tyrimuose taip pat akcentuojamas nepagrindinių veiklų perdavimas išoriniams vykdytojams.

Konkurencinį pranašumą lemia šie svarbūs įmonės turimi ištekliai: darbuotojų įgūdžiai, kapitalas, investicijos, organizacijos struktūros lankstumas, pusiausvyra ir dinamika, organizacijos ir aplinkos sąveika (įskaitant šaltinių ir pozicinius privalumus, organizacijų vienijimąsi, bendrąją strategiją, strate-

ginį planavimą), į vartotoją orientuotos paslaugos ir daug įmonei būdingų kintamųjų, tai yra esminis kompetentingumas, produktų imitavimo galimybės, informacinė sistema, įmonės sukurta pridėtinė vertė ir kokybė (Randomanskaitė, Banytė, 2003).

Be išvardytų veiksmų, yra dar viena reikšminga įmonės veiklos sąlyga – stipri jos kultūra, galinti lemti valdymą, organizacinės kultūros ir įmonės darbuotojų glaudį sąveiką (Marčinskas, Diskienė, 2001). Šis konkurencingumo bruožas literatūroje apie vadybą minimas ne taip seniai – tik antrą dešimtmetį, taip pat kaip ir įmonės identitetas ar įvaizdis (Dagyte, Bivainienė, 2004).

Kadangi šiuo metu rinkoje teikiami produktai ir paslaugos yra gana aukštos kokybės, ypatingą vietą ir reikšmę organizacijų konkurencingumui įgauna klientų aptarnavimas (Sūdžiaus, 2001). Be klientų aptarnavimo, prie organizacijos kultūros veiksnio dar galima priskirti taip pat įmonės identitetą ir įvaizdį (Sūdžius, 2001; Dagitė, Bivainienė, 2004). Literatūroje minimi ir konkurencingumo veiksniai, susiję su organizacijos valdymu: valdymo funkcijų racionalus ir efektyvus atlikimas, visuotinė kokybės vadyba (Abramavičius, 2001; Andriuščenka, 2004; Marčinskas, Diskienė, 2001).

Vartotojo aptarnavimo įgūdžių teorinė apibrėžtis. Aptarnavimo įgūdžių procesas – tai svarbus ir sudėtingas vartotojų aptarnavimo kultūros gerinimo elementas. Šį procesą galima apibūdinti kaip nesi- baigiantį ir nuolat vykstantį tam tikrais etapais, turinčiais savitas veikimo technologijas (Žalys, 2002). Gerus santykius, lojalumą formuoja būtent vartotojo aptarnavimo įgūdžių gerinimo procesas, nes tai yra viena iš pardavimą vykdančio aptarnaujančio personalo funkcijų.

Vartotojo aptarnavimo įgūdžių apibrėžtis. Pardavimo teikimo funkcija negali būti atsiejama nuo aptarnavimo funkcijos, todėl akivaizdu, kad įmonių, norinčių daugiau parduoti, tikslas – geriau aptarnauti, o tai reiškia, kad reikia ugdyti vartotojo gero aptarnavimo įgūdžius. *Klientų / vartotojų aptarnavimas* (angl. Customer service) – tai visiškai apibrėžta, nors kartais ir „neapčiuopiama“ (nemateriali), veikla, kuri atliekama kartu su pagrindinių paslaugų pardavimu (Pajuodis, 2005). *Aptarnavimo įgūdžiai* – tai organizacinė klientų aptarnavimo kultūra, pagrįsta atitinkamomis taisyklėmis ir procedūromis, praktiniais įgūdžiais ir sugebėjimais (Žalys, 2002; Pajuodis, 2005; Adomaitytė, 2006). Aptarnavimo kultūra išsivysto iš organizacijos politikos ir jos filosofijos. Geri rodikliai įmonėje pasiekiami efek-

tyviai organizuojant aptarnavimo įgūdžių procesą. Visi veiksniai – komunikavimas, kompetencija, mandagumas – prisideda prie aptarnavimo įgūdžių gerinimo. Klientų / vartotojų aptarnavimas – tai ta kompanijos veiklos sritis, kuri turi veikti savaime.

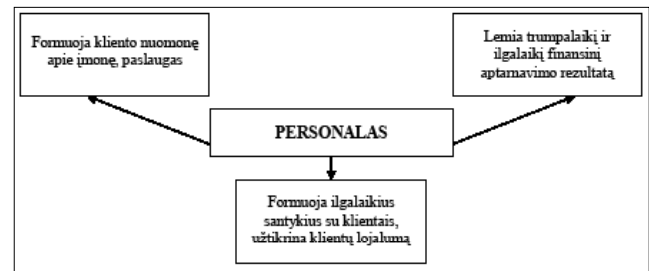
Vartotojo aptarnavimo įgūdžių valdymas. Vartotojų aptarnavimo įgūdžius sąlygoja įmonės organizacinė struktūra. Vienas svarbiausių uždavinių yra išsamiai ištirti įmonės organizacinę valdymo struktūrą, pajamas, išlaidas, pateikti pasiūlymus tobulinimui(si). Dėl nevykusios įmonės organizacinės valdymo struktūros neracionaliai naudojami žmogiškieji, materialiniai ir finansiniai ištekliai, daromos klaidos, priimami neteisingi valdymo sprendimai. Pagrindiniai įmonės organizacinės valdymo struktūros elementai, lemiantys jos funkcionavimą, yra: žmonių grupė, bendras tikslas, bendras darbas, atsakomybė.

Atsakomybė už aptarnavimo įgūdžių procesą perduodama aptarnaujančiam personalui ir būtent iš jo tikimasi, kad jis vienas atliks šį darbą – stengsis ir aptarnaus gerai (Adomaitytė, 2006). Sėkmingą įmonės veiklą, tinkamą klientų aptarnavimo įgūdžių kultūros gerinimo procesą lemia: *sparta* (viskas vyksta sparčiai, geri darbuotojai, jų reikia mažiau, bet geresnių), *atvirumas* (skaidrumas visada atsiperka), *bendradarbiavimas* (darbo grupės yra struktūriniai vienetai), *drausmė* (protokoliai ir standartinės procedūros lemia efektyvumą), *geri ryšiai* (darbuotojai turi žinoti, kas vyksta), *patenkinamas vadovavimas*, *orientavimasis į klientus* (kiekvienas klientas yra asmenybė), *žinių valdymas* (dalytis tuo, ką žinote), *vadovavimas asmeniniu pavyzdžiu* (ką skelbiate, tą ir praktikuojate, nevengti dialogo) (Mackevičius, 2007).

Organizacijos aptarnavimo įgūdžių pagrindas – tenkinti vartotojo poreikius, tai turi atsispindėti visos organizacijos, ypač organizacijos vadovų, veikloje. Vadovų veikla ypač svarbi, ji skirta personalo valdymui, motyvavimui, skatinimui, apdovanojimui bei jų požiūriui į vartotojų aptarnavimą. Kaip vadovas elgiasi su pavaldiniais, taip jie elgiasi ir su klientais. Klientų / vartotojų aptarnavimas yra sunkiai apčiuopiama sritis (Žalys, 2002). Įmonių vadovai turi didelę įtaką įmonės veiklai, strategijai. Ypač svarbūs vadovų veiksmai skatinant įmonės veiklos procesų organizavimą ir tobulinimą, įgyvendinant aptarnavimo kokybės vadybą ir taupų išteklių naudojimą, bendraujant su vartotojais. Įmonės vadovas vis daugiau dėmesio turi skirti įmonės aptarnavimo įgūdžių proceso pranašumui įgyti, nustatyti konkrečius pre-

vencines priemones, užkertančias kelią prastai aptarnavimo įgūdžių kokybei. Jis turi suprasti vartotojų poreikius, laiku ir veiksmingai sureaguoti į konkrečius veiksmus, taip pat per daug nepriklausyti nuo lengvai pažeidžiamų vartotojų. Vadovų veiksmai, jų vykdoma politika, lemia įmonės veiklos rezultatus. Todėl jie pirmiausia turi būti aukštos kvalifikacijos specialistai, turėti gerą teorinį ir praktinį pasirengimą (Mackevičius, 2007).

Personalas – svarbus aptarnavimo kokybės garantas. Kadangi aptarnaujantis personalas atstovauja organizacijai ir turi tiesioginės įtakos vartotojo pasitenkinimui, jis tiesiogiai veikia aptarnavimo įgūdžius. Apie aptarnavimo įgūdžių patikimumą vartotojas sprendžia bendraudamas su aptarnaujančiu personalu. Darbuotojai, bendraudami su vartotojais, taip pat sustiprina patikimos organizacijos išpūdį. Klientas / vartotojas būna dėmesingas darbuotojui net ir tada, jei šis negali jam padėti išspręsti jo problemos, bet atidžiai jo išklauso, paguodžia (Bagdonienė, Hopenienė, 2004). Aptarnaujantis personalas savarankiškai atlieka pagrindinį įmonės nefinansinius ir finansinius rezultatus lemiantį vaidmenį (Adomaitytė, 2006) (žr. 1 pav.).

1 pav. Aptarnaujančio personalo įtaka įmonės veiklai (šaltinis: Adomaitytė, 2006)

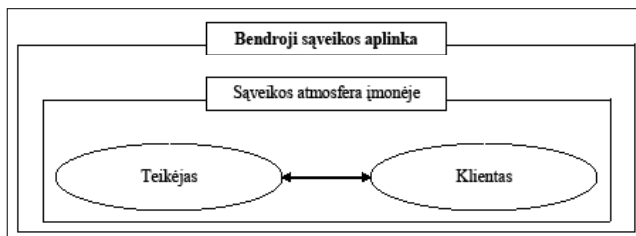
Kaip matyti iš 1 pav., aptarnaujantis personalas atstovauja organizacijai ir turi įtakos vartotojui, jis atlieka ir rinkodaros (prekybos) specialisto funkcijas. Darbuotojai įkūnija aptarnavimo įgūdžius ir yra organizacijos pagrindas.

Norint, kad aptarnavimo įgūdžiai būtų aukšto lygio, būtina suburti kvalifikuotą, savo darbą išmanantį personalą. Aptarnavimo įgūdžių kultūra – tai kompleksiška sąvoka, kurios elementai yra: saugumas aptarnaujant klientą, interjero estetika, komforto sukūrimas, reikiamas inventorių, etinių aptarnavimo normų žinojimas ir vykdymas, aptarnavimo taisyklių laikymasis, asmeniniai personalo įgūdžiai, išsilavinimas, kompetentingumas, etika, paslaugumas ir sąžiningumas. Pagrindinė aptarnavimo taisyklė – aptarnaujantis personalas visiems be išimčių turi būti mandagus, dėmesingas ir taktiškas,

aptarnaujantis personalas turi žinoti jų profesijai keliamus moralės ir dorovės reikalavimus. *Vartotojų aptarnavimo įgūdžiai* – tai pirmiausia aptarnavimo kultūra, tinkamas personalo valdymas, informacijos apie aukštą aptarnavimo kultūrą skleidimas tarp darbuotojų (Žalys, 2002).

Pasak Morrisono (2008), rinkos tampa vis konkurencingesnės, todėl verslininkai be perstojo tyrinėja, kaip vartotojas galėtų išskirti jų paslaugas iš konkurencinės aplinkos. Išskirtinį dėmesį autorius skiria net ir nevaizdinei išraiškos formai – muzikai ir kvapui. Muzika ir kvapas, skirtingai negu žodžiai, turi kur kas didesnę gebėjimą paveikti vartotojo emocijas ir daugiau galimybių išreikšti pardavimo erdvės išskirtinumą ir unikalumą.

Klientų dalyvavimas aptarnavimo procese turi ne tik rinkodaros (prekybinę) reikšmę, šis dalyvavimas paveikia visą aptarnavimo įgūdžių procesą, jo projektavimą, eigą, tolesnio aptarnavimo tobulinimo būdus ir galimybes. Kliento dalyvavimas aptarnavimo procese pasireiškia atskiruose paslaugos teikimo etapuose. Klientas gali: *dalyvauti bendrame aptarnavimo įgūdžių teikimo procese* atlikdamas savo darbo dalį (išsirenka paslaugas); *klientas gali dalyvauti aptarnavimo kokybės kontrolėje* matydamas atliekamą aptarnavimą ir įsikišdamas į aptarnavimo procesą; *klientas dalyvauja palaikant aptarnavimo personalo atsakomybę*, sukuria papildomus darbo motyvus stebėdamas ir vertindamas jų veiklą; *klientas gali dalyvauti tobulinant ir plėtojant aptarnavimo teikimo sistemą*. Remdamasi klientų nuomone ir pageidavimais, įmonė tobulina aptarnavimo procesą, *klientas gali paveikti aptarnavimo teikimo kitiems klientams procesą*, tai gali būti bendravimo forma gyvuojų žodžiu išreiškiant savo nuomonę, patirtį (Vengrienė, 2006) (žr. 2 pav.).

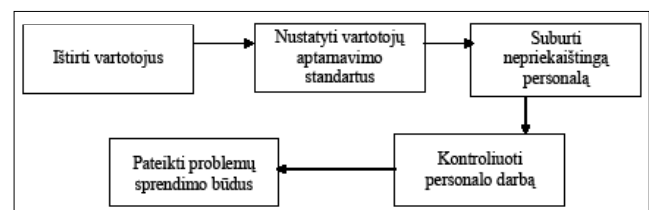
2 pav. Teikėjo ir kliento sąveikos modelis (šaltinis: Vengrienė, 2006)

Apibendrinant klientų aptarnavimo įgūdžių formavimą ir valdymą galima teikti, kad įmonėje susiklostę požiūriai ir santykiai, veiklos atmosfera, organizacinė struktūra ir kultūra, taip pat išoriniai veiksniai arba socialinės, ekonominės, teisinės politinės bei technologinės visuomenės ir jos ūkio

funkcionavimo sąlygos gali reikšmingai paveikti kliento ir įmonės kontakto eigą ir pobūdį. Kliento dalyvavimas įmonės veiklos procese, organizacijos orientacija į klientą, jo poreikius, norus priklauso nuo sėkmingo įmonės aptarnavimo įgūdžių proceso organizavimo ir valdymo, išorinių ir vidaus aplinkos veiksnių analizės.

Apie aptarnavimo įgūdžių lygį vartotojai sprendžia vertindami faktiškai teikiamą aptarnavimo kokybę. Vartotojų pasitenkinimui aptarnavimo lygiu įtakos turi jo lūkesčiai ir patirtis. Tačiau aptarnavimo lygio vertinimas neretai priklauso ne tiek nuo realios aptarnavimo kokybės, kiek nuo to, kaip ji suvokiama. Aptarnavimas gali būti įvertintas skirtingai, be to, ir tas pats klientas / vartotojas skirtingu laiku tokio paties lygio aptarnavimą gali įvertinti nevienodai. Vadinas, vartotojų reikalavimus aptarnavimui apibendrintai galima apibūdinti taip: įvairumas, greitumas, tikslumas, patogumas, kokybė, nedidelės kainos ir darbuotojų paslaugumas.

Vartotojo aptarnavimo įgūdžių gerinimas. Svarbiausiais įmonės verslo bruožais galima laikyti jos siekį tapti geriausia įmone aptarnavimo kultūros, kokybės, kūrybiškumo, konkurencingumo prasme. Siekiant gerinti aptarnavimo kultūrą, reikia vadovautis aptarnavimo kultūros gerinimo elementais: įmonės misijos formulavimu, įmonės filosofijos supratimu, organizacinės kultūros įvertinimu, aptarnavimo standartais, personalo motyvavimu siekti aukštesnės aptarnavimo kultūros, aptarnavimo kokybės užtikrinimu, aukštesnio lygio aptarnavimo kultūros siekimu (Žalys, 2002). Vartotojų aptarnavimo modelis, kuris remiasi penkiais žingsniais, gerinančiais vartotojų aptarnavimo procesą, pateiktas 3 pav. (Martin, 2003).

3 pav. Vartotojų aptarnavimo gerinimo modelis (šaltinis: sudaryta remiantis Martin, 2003)

Gerus santykius su klientais, jų lojalumą formuoja būtent gero aptarnavimo įgūdžių procesas, nes tai yra viena iš pardavimų vykdančio aptarnaujančio personalo funkcijų. Pardavimo teikimo funkcija negali būti atsiejama nuo aptarnavimo įgūdžių funkcijos, todėl akivaizdu, kad norint daugiau aptarnauti būtina ugdyti *kliento gero aptarnavimo* įgūdžius. Klientų aptarnavimo įgūdžių kokybės įtakos

veiklos rezultatams neužtenka. Būtinios pastangos ir realūs kryptingi veiksmai, kurie padeda pasiekti užsibrėžtų tikslų. Klientus aptarnaujančiai įmonei būtina pažinti savo klientus / vartotojus, išsiaiškinti jų poreikius. Aptarnavimo įgūdžių procesas – tai ta įmonės veiklos sritis, kuri priklauso nuo klientus aptarnaujančio personalo, būtent iš jo tikimasi, kad jis atliks visą šį darbą, stengsis aptarnauti gerai, parduoti daug. Gerinant klientų aptarnavimo įgūdžius, siekiant stiprinti ryšius su patenkintais pirkėjais, pagrindinis vaidmuo įmonėje tenka skundų valdymui (Adomaitytė, 2006).

Apibendrinant vartotojų aptarnavimo gerinimo įgūdžius galima teigti, kad tai svarbus ir sudėtingas procesas, nesibaigiantis ir nuolat vykstantis tam tikrais etapais, turintis savitas veikimo technologijas. Vartotojai vertina organizacijos pastangas atsižvelgdami į savo lūkesčius. Jei aptarnavimo lygis patenkina vartotojo lūkesčius, jis laiko aptarnavimą kokybišku. Kad būtų pasiektas aukštas aptarnavimo lygis, darbuotojai privalo turėti reikiamų žinių ir įgūdžių, vadovybė turi teikti visą reikiamą informaciją, kad įmonės darbuotojas jaustųsi svarbia organizacijos dalimi. Pardavimo teikimo funkcija negali būti atsiejama nuo aptarnavimo funkcijos, todėl akivaizdu, kad įmonė, norinti daugiau parduoti, privalo geriau aptarnauti, o tai reiškia, kad būtina ištirti vartotojų tipus, jų charakteristiką, požymius, lemiančius vartotojų tipus, jų lojalumą formuojančius veiksniai.

Tyrimo metodologija

Aptarnavimo įgūdžiams vertinti plačiai taikomi įvairūs metodai ir instrumentai, kuriais galima būtų nustatyti sporto klubų teikiamų paslaugų aptarnavimo procesą. Metodologija gali būti suprantama, kaip tyrimo metodo panaudojimo logika, t. y. nurodyti, kuo pagrįstas kurio nors metodo pasirinkimas

(Kardelis, 2007). Mūsų tyrimui buvo taikytas anketinės apklausos metodas, pasirinkta patogioji respondentų atrankos imtis. Anketos išdalytos įvairių miestų įvairiuose sporto klubuose skirtingu laiku. Tyrimui atlikti buvo parengta 110 anketų, apklausta 103 sporto klubo paslaugos vartotojai. Tyrimo data: 2013-03-01–06-30. Anketą sudarė klausimynas, susidedantis iš uždaro ir atviro tipo klausimų. Respondentui iš pateiktų atsakymų variantų reikėjo pasirinkti vieną arba kelis, labiausiai tinkančius. Kriterijai, kurie nurodo aptarnaujančio personalo sąveiką su klientais (atsakingumas, komunikabilumas, rėmimo priemonių patrauklumas), buvo išskaidyti į smulkesnius kriterijus. Klientų tyrimo klausimyno struktūra pateikta 1 lentelėje.

Tyrimo rezultatų analizė

Anketoje buvo pateiktas klausimų blokas, kuriuo vertinamas sporto klubų įvaizdis. Respondentų buvo paprašyta įvertinti geografinės padėties patogumą (žr. 2 lent.). Iš lentelės matyti, kad 79 (n = 103) respondentai sutiko, kad klubas yra geografiškai patogioje vietoje, 16 respondentų geografinę padėtį įvertino teigiamai, 8 respondentai – neigiamai.

Geriausiai buvo įvertintas sporto klubų geografinės vietos patogumas (79), darbo laikas (57), prasčiau – interjeras (53), eksterjeras (54), automobilių stovėjimo aikštelė (47).

Apklausos metu buvo siekiama surinkti duomenis apie tai, kaip dažnai respondentai lankosi sporto klubuose. Iš gautų rezultatų nustatyta, kad 32 respondentai (n = 103) sporto klubuose lankosi kelis kartus per savaitę, 25 – kelis kartus per mėnesį, 23 respondentai nurodė, kad lankosi nereguliariai. Dažniausiai respondentai lankosi sporto klube nuo 15 iki 18 val. ir po 18 val. ir vėliau.

1 lentelė

Aptarnavimo įgūdžių vertinimo tyrimo anketos struktūra

Klausimų blokas	Klausimų pobūdis	Klausimų tipas	Klausimų skaičius
Demografinis / apčiuopiamumas	Sporto klubo vietos geografinis patogumas, ar patogiai įrengta stovėjimo aikštelė / sporto klubo eksterjero ir interjero patrauklumas	Uždaras	1/5
Sporto klubo lankomumas	Sporto klubo lankymo dažnumas, laikas, kaip dažnai lankosi	Uždaras	3
Aptarnaujančio personalo apčiuopiamumas	Aptarnaujančio personalo aprangos tvarkingumas, asmeninė higiena, laikysena, ar nešiojama įsegama identifikacinė kortelė	Uždaras	8
Atsakingumas	Ar personalas sparčiai, tiksliai, greitai, ryžtingai, neabejodamas, pagarbiai bendrauja su klientais, ar personalas pasiūlo papildomų jo poreikius tenkinančių paslaugų	Uždaras	7
Komunikabilumas	Ar personalas mandagiai, maloniai, bendrauja su klientais, ar suteikia teisingą informaciją, ar išsiaiškina kliento poreikius, ar išklauso, skatina kalbėti klientą	Uždaras	4
Problemų sprendimas	Ar aptarnaujantis personalas greitai, tinkamai paaiškina, reaguoja, pateikia galimus problemas sprendimo variantus, išsiaiškina problemos priežastis, atsiprašo, padėkoja už pastabas, nepatogumus	Uždaras	6
Rėmimo priemonės	Kokios rėmimo priemonės sporto klube patraukliausios	Uždaras	8
Demografinis	Amžius	Atviras	1
	Lytis, gyvenamoji vieta, išsilavinimas, socialinė padėtis, pajamos	Uždaras	18

2 lentelė

Sporto klubo įvaizdžio vertinimo pasiskirstymas (n = 103)

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Sporto klubas yra geografiškai patogioje vietoje	16	79	-	8	-
Prie sporto klubo patogų privažiuoti	16	54	4	26	
Automobilių stovėjimo aikštelė yra patogiai įrengta	12	47	15	28	1
Sporto klubo eksterjeras yra patrauklus	-	54	13	26	10
Sporto klubo interjeras yra patrauklus	5	53	16	29	1
Sporto klubo darbo laikas yra tinkamas	17	57	11	18	-

Norint atskleisti vartotojų elgseną, respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie planuoja apsilankymą sporto klube. 61 respondentas (n = 103) teigė galvojantis, kada apsilankys sporto klube, ir kruopščiai tai suplanuojantis. Galima teigti, kad didžioji dalis vartotojų atitinka praktiško požiūrio tipo vartotojus, tai vartotojai, kurie ekonomiškai racionalūs.

Aptarnavimui svarbu išskirti personalo įvaizdžio kūrimą. Vartotojai aptarnavimo metu neatsiejami nuo aptarnavimo proceso teikėjų. Vienas iš įvaizdžio elementų yra aptarnaujančio personalo apranga. Anketoje buvo pateiktas klausimų blokas, kuriuo siekiama įvertinti aptarnaujančio personalo aprangą, šukuoseną, makiažą, asmeninę higieną, laikyseną. 67 respondentai (n = 103) personalo aprangos tvarkingumą vertino teigiamai, 24 – labai gerai, 1 – neigiamai. Darbuotojų šukuoseną, makiažą 60 respondentų (n = 103) vertino teigiamai, 13 respondentų – labai gerai. Gerai buvo įvertinta aptarnaujančio personalo asmeninė higiena.

Aptarnavimo procesui sporto klube atskleisti respondentų buvo paprašyta įvertinti aptarnaujančio personalo veiksmus sutinkant vartotoją ir kontakto užmezgimą. Respondentai galėjo pasirinkti bent 2 variantus. 39 respondentai (n = 103) kontakto užmezgimą siejo su žodiniu pasisveikinimu, 21 respondentas kaip sutikimo ir kontakto užmezgimo variantą nurodė šypsena ir akių kontaktą, 18 respondentų nurodė gestus bei judesius ir tik 4 respondentai nurodė, kad aptarnaujantis personalas užmezga draugišką kontaktą.

Anketoje buvo pateiktas klausimų blokas, kuriuo siekta įvertinti aptarnavimo procesą sporto klube (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Aptarnaujančio personalo atsakingumo vertinimo pasiskirstymas (n = 103)

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Aptarnaujantis personalas tiksliai ir maloniai aptarnauja	37	46	13	7	-
Aptarnaujantis personalas skubiai atsako į pateiktus klausimus	19	57	17	10	-
Aptarnaujantis personalas dirba ryžtingai, neabejodamas	19	64	12	8	-
Aptarnaujantis personalas suteikia teisingą informaciją apie paslaugas, kainas	23	53	17	10	1
Aptarnaujantis personalas pagarbiai bendrauja	58	32	10	3	-
Aptarnaujantis personalas pasiūlo tenkinančias jo poreikius papildomas paslaugas	9	35	49	8	2

Aptarnaujančio personalo atsakingumo vertinimo rezultatus galėjo lemti klientus aptarnaujančio personalo asmeninės savybės, jų sugebėjimas išklausyti klientą.

Anketoje buvo pateiktas klausimų blokas, kuriuo siekta įvertinti klientus aptarnaujančio personalo komunikabilumą (žr. 4 lent.).

4 lentelė

Aptarnaujančio personalo komunikabilumo vertinimo pasiskirstymas (n = 103)

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Aptarnaujantis personalas suteikia teisingą informaciją	26	46	21	9	1
Aptarnaujantis personalas mandagiai, maloniai bendrauja	25	37	33	6	2
Aptarnaujantis personalas išsiaiškina poreikius, užduoda atvirus, patikslinančius klausimus	19	31	37	15	1
Aptarnaujantis personalas klientą išklauso, skatina jį kalbėti	18	31	32	20	2

Komunikabilumo vertinimas padeda atskleisti personalo žinias, įgūdžius ir personalo elgseną aptarnavimo metu. Kaip matyti iš 4 lentelės duomenų, daugiausia dėmesio susilaukė aptarnaujančio personalo teisingos informacijos suteikimas, teigiamai įvertintas personalo mandagumas, personalo pastangos išsiaiškinti kliento poreikius užduodant atvirus, patikslinančius klausimus. Vadinasi, aptarnaujančio personalo komunikabilumą galima įvertinti gerai, tačiau sporto klubų vadovybė daugiau dėmesio turi skirti personalo sugebėjimui išklausti klientą ir skatinti jį kalbėti. Tokius rezultatus galėjo lemti tai, kad kiekvienas klientas yra individualus, kiekvieno vartotojo asmeninės savybės, poreikiai skiriasi, todėl ir aptarnaujančio personalo kontakto aplinkybės yra skirtingos. Taigi, klientus aptarnaujantis personalas turi lanksčiai reaguoti į kiekvieno kliento keliamus reikalavimus.

Anketoje buvo pateiktas klausimų blokas, kuriuo siekiama įvertinti iškilusių problemų sprendimą. Šis kriterijus padeda atskleisti, kaip yra sprendžiamos sporto klubuose iškilusios problemos. Respondentų nuomonė apie problemų sprendimą pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė

Problemų sprendimo vertinimo pasiskirstymas (n = 103)

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Sporto klubų personalas greitai reaguoja į kliento skundus, iškilusias problemas	20	39	35	7	2
Personalas tinkamai paaiškina ir pateikia galimus problemos sprendimo variantus	22	33	38	9	1
Aptarnaujantis personalas įdėmiai išklauso, nepertraukdamas, išsiaiškina problemos priežastį	21	33	29	13	7
Atsiprašo kliento už nepatogumus	25	33	35	5	5
Padėkoja klientui už pastabas	23	39	29	8	4
Sudėtingų situacijų metu nevirtuoja žodžių „ne“, „nežinau“	13	34	37	14	5

Respondentai teigiamai vertino personalo pastangas greitai reaguoti į klientų skundus, iškilusias problemas, padėkoti klientui už pastabas. Taip pat teigiamai įvertino aptarnaujančio personalo pastangas įdėmiai, nepertraukiant išklausti klientą ir išsiaiškinti problemos priežastį. Dalis respondentų

(38) pasyviai vertino pastangas tinkamai paaiškinti ir pateikti galimus problemos sprendimo variantus. Remiantis tyrimo duomenimis, klientus aptarnaujančio personalo pastangos įvertintos gerai, tačiau vadovybė privalo daugiau dėmesio skirti problemų sprendimui. Būtina kontroliuoti aptarnaujančio personalo darbą, priimti tinkamus sprendimus.

Vis labiau prisotinant rinką, įvairėjant vartotojų poreikiams, stiprėjant konkurencijai, komunikacijos svarba nepaliaujamai auga (Pajuodžis, 2005). Klientas yra pagrindinis kiekvieno sporto klubo elementas. Kiekviena įmonė, siekdama gerinti aptarnavimo procesą, turi rinkti informaciją apie klientų lytį, amžių, išsilavinimą, uždirbamas pajamas, socialinį statusą.

Iš tyrimo dalyvavusių 103 respondentų 63 buvo moterys ir 40 – vyrų, todėl tyrimo rezultatai labiau atspindėjo moterų požiūrį į sporto klubų aptarnavimo procesą. Pagal išsilavinimą didžiausią dalį respondentų sudarė aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turintys asmenys, dauguma – dirbantieji. Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad klientus iš esmės tenkina sporto klubų aptarnavimo procesas. Klientus aptarnaujančių darbuotojų ir vadovų pastangos privalo daugiau koncentruotis į patenkintų vartotojų išlaikymą.

Išvados

1. Patvirtinta nuostata, kad aptarnavimo įgūdžių esmė – tai vartotojo ir aptarnavimo proceso teikėjo poreikių ir reikalavimų tenkinimas. Vartotojų aptarnavimo įgūdžių procesas – tai tinkamas personalo valdymas, informacijos apie aptarnavimo įgūdžių kultūrą skleidimas tarp darbuotojų.
2. Vartotojų aptarnavimas – tai vartotojų aptarnavimo organizacinė kultūra, pagrįsta atitinkamomis aptarnavimo įgūdžių proceso taisyklėmis ir procedūromis, praktiniais įgūdžiais, sugebėjimais. Geri rezultatai sporto klubuose pasiekiami efektyviai organizuojant vartotojų aptarnavimo įgūdžių procesą. Vartotojų aptarnavimo įgūdžius sąlygoja klubų organizacinė struktūra, žmogiškųjų, materialiuoju ir finansinių išteklių valdymas.
3. Pasitvirtino, kad analizuojant aptarnavimo procesą būtina ištirti vartotojų elgseną. Vartotojų skirstymas į atskirus segmentus padeda įmonei orientuotis būtent į tuos vartotojus, kurių veiksmams sporto klubui yra naudingiausi siekiant gerinti vartotojų aptarnavimo įgūdžius, išsilaikyti konkurencinėje rinkoje. Atlikti rinkos segmentavimą, vadinasi, išspręsti vartotojų tipologiją, arba klasifikavimą pagal požymius.

4. Paaiškėjo, kad sporto klubų vartotojai aptarnavimo įgūdžių procesą vertina teigiamai. Geriausiai buvo įvertintas sporto klubų geografinės vietos patogumas. Apklausoje dalyvavusius asmenis galima suskirstyti į keturias grupes, daugiausia tai nuolatiniai sporto klubų paslaugų vartotojai, kurie kelis kartus per savaitę lankosi sporto klube, ir aktyvieji vartotojai, kurie aktyviai renkasi paslaugas.
5. Respondentai teigiamai vertina aptarnaujančio personalo aprangą, asmeninę higieną, tai sudaro palankias prielaidas sėkmingai teikti aptarnavimo procesą. Nustatyta, kad sporto klubų klientams aptarnavimo metu svarbiausia yra aptarnaujančio personalo mandagumas, konfliktinių situacijų metu – klientui rodoma pagarba, personalo reagavimas į skundus, iškilusiais problemas, atsiprašymas kliento už nepatogumus, padėka už pastabas.
6. Nustatyta, kad sporto klubų darbuotojų aptarnavimo įgūdžiai stiprina vartotojui teikiamų paslaugų patrauklumą ir klubo įvaizdį, o tai leidžia jam tapatinti paslaugas ir kokybės santykį.
7. Sporto klubų darbuotojų aptarnavimo įgūdžius vartotojai priskiria prie kokybiško jų laisvalaikio praleidimo organizavimo ir įsivaizduojamo, faktiškai idealų atitinkančio laisvalaikio praleidimo.

REKOMENDACIJOS

1. Sporto klubų vadovams siūloma periodiškai tirti vartotojų ir vartotojus aptarnaujančio personalo požiūrį į aptarnavimo įgūdžių proceso tobulinimą. Parengti anketas, padėsiančias atlikti klientų ir aptarnaujančio personalo apklausą bei atlikti lyginamąją gautų duomenų analizę. Išvadas būtina pateikti klientus aptarnaujančiam personalui.
2. Užmegzti ryšius su klientais, sudaryti klientams kuo palankesnes sąlygas išsakyti savo teigiamus ir neigiamus atsiliepimus apie aptarnavimo įgūdžius sporto klube.
3. Atkreipti dėmesį į aptarnaujančio personalo kvalifikaciją. Skatinti aptarnaujančią personalą aktyviau tobulinti iškalbą ir komunikabilumą, atsakingumą, laikytis aptarnavimo standartų. Būtina gerinti vidinę darbuotojų komunikaciją, neverbalinį ir verbalinį bendravimą. Atkreipti dėmesį į aptarnaujančio personalo motyvavimo priemonių skatinimą. Atlikti kiekvieno darbuotojo testavimą.

LITERATŪRA

1. Abramavičius, Š. (2001). ISO 9000 serijos standartų bei visuotinės kokybės vadybos santykio problema ir konkurencinis pranašumas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 20, 11–23.

2. Adomaitytė, J. (2006). Efektyvus klientų aptarnavimo kokybės valdymas padeda daugiau parduoti. *Marketingas*, 9, 43–49.
3. Andriuščenka, J. (2004). Conception of the external resources usage: the aspect of business organization competitiveness. *Inžinerinė ekonomika*, 5(40), 90–96.
4. Bagdonienė, L., Hopenienė, R. (2004). *Paslaugų marketingas ir vadyba*. Kaunas: Technologija.
5. Bakanauskas, A., Pilelienė, L. (2009). *Vartotojų lojalumas: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
6. Bakanauskas, A., Pilelienė, L. (2008). Pardavimų skatinimo taikymas vartotojų lojalumo formavimui. *Vadyba: mokslo tiriamieji darbai*, 2(13), 13–16.
7. Banytė, J., Gudonavičienė, R., Grubys, D. (2011). Changes in Marketing Channels Formation. *Inžinerinė ekonomika / Engineering Economics*, 319–329.
8. Dagytė, I., Bivainienė, L. (2004). Žiniasklaida kaip nevienareikšmė konkurencinės erdvės dalyvė: Šiaulių regiono atvejo studijos išeities pozicijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 64–69.
9. Dulskis, D. (2014). Sporto klubų lankytojai perėmė šio verslo kontrolę į savo rankas. *EKT Vadybos išvalgos*, #48, 2014/02.
10. Espino-Rodriguez, T. F., Padron-Robaina, V. A. (2005). Resource based view of outsourcing and its implications for organizational performance in the hotel sector. *Tourism Management*, 707–721.
11. Europos komisija (2007). *Baltoji knyga dėl sporto*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-15]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/sport/documents/white-paper/whitepaper-short/lt.pdf>.
12. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukol ogija ir kiti socialiniai mokslai*. Šiauliai: Liucijus.
13. Mackevičius, J. (2007). *Įmonių veiklos analizė, informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas*. Vilnius: TEV.
14. Marčinskas, A., Diskienė, D. (2001). Įmonės konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika*, 55–56, 64–74.
15. Martin, W. B. (2003). *Managing Quality Customer Service*. Los Altos; Crisp Publikations Inc.
16. Morrisonas, M. (2008). Jutimais grindžiamas rinkodaros tikslas – suvienyti ir sudominti ir sužavėti vartotojai. *Verslas Vadyba Vadovas*, 9, 39.
17. Pajuodis, A. (2005). *Prekybos marketingas*. Vilnius: Eugrimas.
18. Rahim, N. A., Baldry, D. (2010). Decision Making in Outsourcing Support Services in The United Kingdom Public Healthcare. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-04-04]. Prieiga per internetą: <http://usir.salford.ac.uk/9765/>.
19. Ronomanskaitė, A., Banytė, J. (2003). Šalies konkurencingumo koncepcijos esmė ir pagrindinės nuostatos. *Inžinerinė ekonomika*, 1(32), 61–68.
20. Sani, A. et al. (2013). Outsourcing patterns among Malaysian hotels. *International Journal of Business and Social Science*, 4, 9, 113–114.
21. Sporto sektoriaus studija (2008). *Darbuotojų ir jų kvalifikacijos kaitos prognozių tyrimo ataskaita*, ISBN 978-9955-748-37-3. Profesinio mokymo metodikos centras.

22. Sūdžius, V. (2001). Produkto konkurencingumo vertinimo ir stiprinimo aspektai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 19, 137–149.
23. Šimkus, A., Liesionienė, O. (2009). Vartotojų poreikių tenkinimas sporto mokyklose. *Vadyba (Journal of Management)*, 14, 1.
24. Uncles, Mark D. (2006). Understanding Retail Customers. In: Manfred Krafft and Murali Mantrala (Eds.), *Retailing in the 21st Century: Current and Future Trends* (pp. 159–173). Heidelberg, Germany, Springer-Verlag.
25. Vengrienė, B. (2006). *Paslaugų vadyba*. Vilniaus universiteto leidykla.
26. Žalys, L. (2002). Klientų aptarnavimo įgūdžių kaimo turizmo sodyboje gerinimas. *Tiltai*, 1, 47.
27. Žitkienė, R., Blusytė, U. (2014). Paslaugų užsakomosios veiklos modeliai ir vertinimas. *4th International Scientific Conference "Practice and Research in Private and Public Sector – 2014": Proceedings* (pp. 207–215).

AN ASSESSMENT OF SERVICE SKILLS IN SPORTS CLUBS: CONSUMER SURVEY

Prof. Dr. Biruta Švagždienė, Dr. Kristina Bradauskienė
Lithuanian Sports University

SUMMARY

Analyzing the arising higher requirements for the management of sports clubs, innovative thinking and creativity are required from managers and professionals. However, there is no situation without solution. This, difficult for many companies, period can be successfully overcome, but it is important to know how. Thus in today's market only sports clubs can survive that are able to respond flexibly to the needs of the service user. In order to fully accomplish the expectations of service users, staff of the sports club must have sufficient knowledge of customer service skills improvement, service culture, to identify consumers. Consumer expectations foster to take interest about the improvement of customer service skills. With the growing needs of the users, service personnel is expected to provide more professional, better quality service. At the same time sports clubs should be interested in the process of customer service skills for an increasing competition. Therefore, the selected theme – an assessment of service skills in sports clubs – is quite relevant, because in the world mostly prevalent studies are that exactly analyze issues of customer service.

Sport and physical activity take a very important place in a modern human life. Long time ago it was proved that people who live active life are healthier, more employable, more beautiful and are in better mood, therefore sports clubs services are marketable for any age, gender and social status people. In White book on sport (2007) it is stated that sports educate

various values, such as a team spirit, a solidarity, a tolerance and a honesty, contribute to personal development and self-expression. Authors state that sport is not just a lifestyle, but also a daily life style, a process and a purpose of life, which is an inevitable phenomenon in healthy human life.

There's is a lack of surveys of service skills in sports clubs in Lithuania, so the topic is relevant to cases of both national and particular firms, because invoking an empirical study seeks to identify what exactly benefits sports clubs can get. The problem of this article is formulated by these questions: How a consumer behavior and service skills are understood in sports clubs from theoretical point of view? What kind of problems are encountered in assessing service skills in sports clubs? What benefits seeks and receives user of sports clubs, if there is a good service? Lithuanian sports clubs were renamed as a condition to get agreement to take a survey of services users. The selected object of the article for the analysis: assessment of service skills from sports clubs user's viewpoint. The aim of article: with reference to theoretical knowledge about sports clubs consumer's behaviour and service skills to identify problems with which are faced in sports clubs and introduce suggestions for improving the situation. The research methods: comparative analysis of nonfictions, questionnaire, content analysis, systematic analysis.

Keywords: service skills, sports clubs, customers, competitiveness, service.

Kristina Bradauskienė
Lietuvos sporto universiteto
Sporto vadybos, ekonomikos ir sociologijos katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Tel. +370 37 302 662
El. paštas: kristina.bradauskiene@lsu.lt

Gauta 2014 08 08
Patvirtinta 2014 12 08

INFORMACIJA AUTORIAMIS // INFORMATION FOR AUTHORS

Bendroji informacija:

Žurnalui pateikiami originalūs, neskelbti kituose leidiniuose straipsniai, juose skelbiama medžiaga turi būti nauja, teisinga ir tiksli, logiškai išanalizuota ir aptarta. Mokslinio straipsnio apimtis – iki 12–15 puslapių (skaičiuojant tekstą, paveikslus ir lenteles).

Straipsniai skelbiami lietuvių arba anglų kalbomis su išsamiomis santraukomis lietuvių ir anglų kalbomis.

Straipsniai siunčiami žurnalo „Sporto mokslas“ atsakingajam sekretoriui šiuo elektroniniu paštu: sm@loa.lt, tel. pasiteirauti: +370 5 231 0047

Gaunami straipsniai registruojami. Straipsnio gavimo data nustatoma pagal el. paštu gauto straipsnio laiką.

Straipsnio struktūros ir įforminimo reikalavimai:

Antraštinis puslapis: 1) trumpas ir informatyvus straipsnio pavadinimas; 2) autorių vardai ir pavardės, mokslo vardai ir laipsniai; 3) institucijos, kurioje atliktas tyrimasis darbas, pavadinimas; 4) autoriaus, atsakingo už korespondenciją, susijusią su pateiktu straipsniu, vardas, pavardė, adresas, telefono (fakso) numeris, elektroninio pašto adresas, 5) visų bendraautorių mokslinio darbo kryptys ir elektroniniai adresai.

Santrauka (ne mažiau kaip 400 žodžių) lietuvių ir anglų kalbomis. Santraukoje nurodomas tyrimo tikslas, objektas, trumpai aprašoma metodika, pateikiami tyrimo rezultatai ir išvados.

Raktažodžiai: 3–5 informatyvūs žodžiai ar frazės.

Įvadas (iki 300 žodžių). Jame nurodoma tyrimo problema, aktualumas, ištirtumo laipsnis, žymiausi tos srities mokslo darbai, tikslas. Skyriuje cituojami literatūros šaltiniai turi turėti tiesioginį ryšį su eksperimento tikslu.

Tyrimo metodai. Aprašomi originalūs metodai arba pateikiamos nuorodos į literatūroje aprašytus standartinius metodus. Tyrimo metodai ir organizavimas turi būti aiškiai išdėstyti.

Tyrimo rezultatai. Išsamiai aprašomi gauti rezultatai, pažymimas jų statistinis reikšmingumas, pateikiamos lentelės ir paveikslai.

Tyrimo rezultatų aptarimas ir išvados. Tyrimo rezultatai lyginami su kitų autorių skelbtais duomenimis, atradimais, įvertinami jų tapatumai ir skirtumai. Pateikiamos aiškios ir logiškos išvados, paremtos tyrimo rezultatais.

Literatūra. Literatūros sąrašė cituojama tik publikuota mokslinė medžiaga. Cituojamų literatūros šaltinių turi būti ne daugiau kaip 15. Literatūros sąrašė šaltiniai numeruojami ir vardijami abėcėlės tvarka pagal pirmojo autoriaus pavardę. Pirmą vardijami šaltiniai lotyniškais rašmenimis, paskui – slaviškais.

Literatūros aprašo pavyzdžiai:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.

2. Štaras, V., Arelis, A., Venclovaitė, L. (2001). Lietuvos moterų irkluojujų treniruotės vyksmo ypatumai. *Sporto mokslas*, 4(26), 28–31.

3. Stonkus, S. (Red.) (2002). *Sporto terminų žodynas* (II leid.). Kaunas: LKKA.

Straipsnio tekstas turi būti surinktas kompiuteriu A4 lapo formate „Times New Roman“ šriftu, 12 pt. Pustapiai turi būti numeruojami viršutiniame dešiniame krašte, pradedant antraštiniu puslapiu, kuris pažymimas pirmuoju numeriu.

Skenuotų paveikslų pavadinimai pateikiami po paveikslais surinkti „Microsoft Word“ programa. Paveikslai žymimi eilės tvarka arabiškais skaitmenimis, pateikiami tik nespaltoti.

Kiekviena lentelė privalo turėti trumpą anrašę ir virš jos pažymėtą lentelės numerį. Visi paaiškinimai turi būti tekste arba trumpame priede, išspausdintame po lentele.

Jei paveikslai ir lentelės padaryti „Microsoft Excel“ programa ir perkelti į programą „Microsoft Word“, tai reikia pateikti atskirai ir „Microsoft Excel“ programa padarytus originalius failus.

Neatitinkantys reikalavimų ir netvarkingai parengti straipsniai bus grąžinami autoriams be įvertinimo.

Kviečiame visus bendradarbiauti „Sporto mokslo“ žurnale, skelbti savo darbus.

Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS
„Sporto mokslo“ žurnalo vyr. redaktorius

General information:

The articles submitted to the journal should contain original research not previously published. The material should be new, true to fact and precise, with logical analysis and discussion. The size of a scientific article – up to 12-15 printed pages.

The articles are published either in the Lithuanian or English languages together with comprehensive summaries in the English and Lithuanian languages.

The articles should be submitted to the Executive Secretary of the journal to the following E-mail address: sm@loa.lt, the telephone for contact: +370 5 231 0047.

All manuscripts received are registered. The date of receipt is established according to the time when article is received via E-mail.

Requirements for the structure of the article:

The title page should contain: 1) a short and informative title of the article; 2) the first names and family names of the authors, scientific names and degrees; 3) the name of the institution where the work has been done; 4) the name, family names, address, phone and fax number; E-mail address of the author to whom correspondence should be sent; 5) E-mail addresses and scientific characteristics of all the authors.

Summaries with no less than 400 words should be submitted in the Lithuanian and English languages. The summary should state the purpose of the research, the object, the brief description of the methodology, the most important findings and conclusions.

Keywords are from 3 to 5 informative words or phrases.

The introductory part (not more than 300 words). It should contain a clear statement of the problem of the investigation, the extent of its solution, the most important papers on the subject, the purpose of the study. The cited literature should be in direct relation with the purpose of the experiment in case.

The methods of the investigation. The original methods of the investigation should be stated and/or references should be given for standard methods used. The methods and procedure should be identified in sufficient detail.

The results of the study. Findings of the study should be presented comprehensively in the text, tables and figures. The statistical significance of the findings should be noted.

The discussion of the results and conclusions of the study. The results of the study should be in relationship and relevance to published observations and findings, emphasizing their similarities and differences. The conclusions provided should be formulated clearly and logically and should be based on the results of the research.

References. Only published scientific material should be included in to the list of references. The list of references should not exceed 15 sources. References should be listed in alphabetical order taking account of the first author. First references with Latin characters are listed, and then – Slavic.

Examples of the correct references format are as follows:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.

2. Neuman, G. (1992). Specific issues in individual sports. Cycling. In: R. J. Shepard and P.O. Astrand (Eds.). *Endurance in Sport* (pp. 582–596). New-York.

3. Dintiman, G., Ward, B. (2003). *Sports speed* (3rd ed.). Champaign: Human Kinetics.

The text of the article must be presented on standard A4 paper, with a character size at 12 points, font – “Times New Roman”.

The titles of the scanned figures are placed under the figures, using “Microsoft Word” program. All figures are to be numbered consecutively giving the sequential number in Arabic numerals, only in black and white colors.

Each table should have short name and number indicated above the table. All explanations should be in the text of the article or in the short footnote added to the table. The abbreviations and symbols given in the tables should coincide with the ones used in the text and/or figures.

Once produced by “Microsoft Excel” program, figures and tables should not be transferred to “Microsoft Word” program. They should be supplied separately.

The manuscripts not corresponding to the requirements and/or carelessly prepared will be returned to the authors without evaluation.

The journal “Sporto mokslas” is looking forward to your kind cooperation in publishing the articles.

Prof. Dr. Habil. Povilas KAROBLIS
Editor-in-Chief, Journal “Sporto mokslas” (“Sport Science”)